

Rapport 5574

BREDA, ACHTER DE LANGE STALLEN dl.2

X.J.F. Alma

Bebouwing (19^e en 20^e eeuw)

In het noordelijke deel van de proefsleuf zijn verschillende (gefaseerde) muurdelen gevonden, die behoorden tot rechthoekige, noord-zuid georiënteerde bebouwing (afb. 73).

De zuidzijde van het gebouw wordt begrenst door een (gefaseerde) muur (afb. 74). De zuidmuur heeft een oost-west oriëntatie en kon over een lengte van iets meer dan 5 m bestudeerd worden. Het oudste deel van de muur wordt gevormd door spoor S6. Dit muurdeel is dieper gefundeerd dan de overige muurdelen en omvat nog 20 baksteenlagen opgaand muurwerk en een versnijding van de fundering. Het muurwerk is opgemetseld uit gele / oranje bakstenen (16 x 6,5/7 x 4cm), handgevormd en gevoegd met kalk-schelp. Het muurdeel is in kruisverband gemetseld. Het tweede deel van de zuidmuur omvat twee muurdelen (S5 en S8) die op basis van sterke overeenkomsten tot één muur gerekend kunnen worden. Dit muurdeel strekt zich uit over 4,2 m en wordt halverwege onderbroken door een bakstenen put (S7, zie verderop). De muurdelen S5 en S8 zijn minder diep gefundeerd en omvatten drie lagen opgaand muurwerk en twee lagen fundering (enkelvoudige vertanding). De bakstenen (17,5/16 x 8,5/8 x 4 cm) zijn oranje geel van kleur en handgevormd. Het voegwerk bestaat uit kalk en zand, het metselwerk is kruisverband. Aangezien het muurwerk van S5 deels op het muurdeel S6 rust, kan afgeleid worden dat de muurdelen S5 en S8 jonger dateren dan S6.

Zoals al even vermeld, wordt muurdeel S5/S8 onderbroken door een rechthoekige, bakstenen put (S7) met een cementachtige binnenzijde. De functie van deze put is niet duidelijk, maar dateert later dan het muurdeel S5/S8. Immers, zichtbaar is dat beide muurdelen doorbroken zijn voor de plaatsing van de put.

Aan de westzijde van de proefsleuf sluit muurdeel (S9) aan op de zuidmuur. Dit muurdeel heeft een noord-zuid oriëntatie en ligt haaks op de zuidmuur. Het muurwerk is koud tegen de zuidmuur gemetseld. Muurdeel S9 kon slechts over een klein stuk onderzocht worden, en loopt vermoedelijk nog verder in noordelijke richting door tot buiten de proefsleuf. Het muurwerk heeft overeenkomsten met de muurdelen S5 en S8 van de zuidmuur en dateert vermoedelijk uit dezelfde periode. Het muurdeel vormde een zij- of binnenmuur.

Op 3,7m ten noorden van de zuidmuur kan muurdeel S11 tot hetzelfde gebouw gerekend worden. Dit muurdeel is vergelijkbaar met de muurdelen S5, S8 en S9 en is op dezelfde wijze en uit dezelfde materialen opgebouwd. Het muurdeel heeft een oost-west oriëntatie en maakt aan de oostzijde van de proefsleuf een haakse hoek in zuidelijke richting. Het muurdeel (S11) vormt één geheel aangezien het in verband gemetseld is. Tezamen met de zuidmuur (S5, S6, S8) en de westmuur (S9) wordt een ruimte van circa 5,2 bij 3,7m begrensd.

De oostelijke zijmuur (S11) van de boven vermelde ruimte loopt in noordelijke richting verder door (S12). De beide muurdelen (S12 en S11) zijn koud tegen elkaar geplaatst, maar zijn zeer waarschijnlijk wel gelijktijdig. Muurdeel S12 kan circa 3m in noordelijke richting gevolgd worden en ligt exact in het verlengde van muurdeel S11. De toegepaste baksteensoort en bouwwijze zijn redelijk vergelijkbaar. Muurdeel S12 doorsnijdt een brede rechthoekige (insteek?)kuil, spoor S13, met daarin een rechthoekig bakstenen blok (S13), mogelijk een poer.

In een latere fase zijn de gebouwen waar de bovenstaande muurdelen toe behoren, voorzien van afwateringsgootje of een riolering (S10). Dwars door het gebouw, in noord – zuidelijke richting is namelijk een bakstenen goot aangelegd die werd afgedekt door ofwel rode plavuizen (meest voorkomend) of door bakstenen. Doordat verschillende muurdelen (S11 en S5/S8) doorbroken zijn voor de aanleg van het gootje, is duidelijk dat deze jonger zal dateren. Een munt die verzameld werd ter hoogte van het gootje dateert uit 1901 (cent). Vermoedelijk zal het gootje van noord naar zuid afgevoerd hebben, aangezien ter hoogte van de zuidmuur een uitsparing is gemaakt waarlangs een aardewerken buizensysteem aangesloten is op het gootje. Dit buizensysteem duikt in oostelijke richting verder de diepte in (afb. 75). Ook binnen het (veronderstelde) gebouw zijn er aansluitingen gemaakt op het gootje, zoals een aardewerken buis net ten noorden van de zuidmuur (S8). Een tweede aansluiting op het gootje kon vastgesteld worden net ten noorden van muurdeel S11, waar eveneens een aardewerken buis vanuit het westen aansloot op het gootje. Een opmerkelijk detail is dat het gootje mogelijk eertijds (deels) is afgesloten. In het gootje is in het noordelijke deel namelijk een cementbrok aangebracht, welke vermoedelijk de goot deels heeft afgesloten (afb. 76).

Afb. 73 Muurresten van bebouwing uit de 19^e of 20^e eeuw in proefsleuf 5.

Afb. 74 Aanzicht van de gefaseerde zijmuur.

Afb. 75 Detail van het met plavuizen afgedekte bakstenen gootje S10 dat uitmondt in een wegduikende afvoerbuis (rechts van de muur). Parallel aan het muur is een andere afvoerbuis zichtbaar die afwaterde op het gootje (S10).

Afb. 76 Het met beton dichtgezette gootje S10.

De verschillende muurdelen lijken ten minste twee ruimtes af te bakenen. Eén ruimte die voor een groot deel binnen de proefsleuf viel (tussen de muren S5/6/8, S9 en S11) en één ruimte ten noorden ervan, waarvan de omvang niet vaststaat. Mogelijk liggen er ook ruimtes ten westen en ten oosten.

Rondom het muurwerk zijn enkele roodbakkend aardewerkscherven en steengoed gevonden die in de periode 1700-1825 gedateerd kunnen worden.

Het muurwerk van de gebouwen kan in de Nieuwe tijd gedateerd worden en is niet nauwkeuriger dateerbaar dan de 18^e tot 20^e eeuw. De aardewerken (riolerings)buizen kunnen in de late 19^e / eerste helft 20^e eeuw gedateerd worden. Wat zoveel betekent als dat de gebouwen rond 1900 in gebruik waren. Wanneer we die gegevens combineren met de historische bronnen, dan valt de bebouwing op de kaart van 1824 samen met het hof achter het erf aan de Akkerstraat 50 (afb. 69). Op de kadastrale kaart is dit hof nog onbebouwd en ook de archiefbronnen spreken alleen van een breed en diep pand met losstaande achterbouw op 1096. Dit betekent dat de bebouwing waarschijnlijk van later dateert. Projectie van de muurresten op de overzichtskaart uit 1953 laat zien dat het muurwerk exact samenvalt met het op die kaart afgebeeld gebouw op perceel 6483 (afb. 70). Hiermee is het aannemelijk dat het gebouw uit de (late) 19^e of vroege 20^e eeuw dateert; een periode waarin de bebouwing in het plangebied toenam, ondermeer met werkplaatsen en arbeiderswoningen die aan de industriële gebouwen (zoals de timmerloodsen van Simons) te relateren zijn.

Overige sporen

Ten zuiden van de bebouwing uit de 19^e/20^e eeuw kon een tweede vlak aangelegd worden tot in de top van de natuurlijke ondergrond. In de top van de natuurlijke bodem tekende zich verschillende sporen af.

In het westelijke deel van de proefsleuf was breed, langwerpig ingegraven spoor zichtbaar, waarvan de functie en omvang niet duidelijk is geworden. Verder is er een verscheidenheid aan kleinere en grotere kuilen. Bij het couperen van deze sporen bleek de conservering over het algemeen zeer goed te zijn. Uit de configuratie van de (paal)sporen kan vooralsnog geen duidelijke structuren herleid worden. Tegen muurdeel S6/8 aan liep parallel aan de muur een smalle greppel (S15). Van de greppel resteerde nog slechts de onderzijde. Mogelijk gaat het om een oude perceelsgreppel of sloot. In de opvulling ervan een bijna complete aardewerken grape gevonden (afb. 77 en 78). Deze grape kan in de periode 1675 – 1750 gedateerd worden. Uit hetzelfde spoor zijn 18 stuks roodbakkend aardewerk verzameld die tussen 1450-1700 dateren. Uit een naastgelegen kuil (S16) zijn drie scherven roodbakkend verzameld, die dateren tussen 1350-1650 en 1700-1800. Uit kuil S24 werd een fragment van een voorraadpot van roodbakkend aardewerk uit de periode 1750-1850 verzameld.

Afb. 77 Een grape (1675-1750) afkomstig uit greppel spoor S15 (Bron: Erfgoed Gemeente Breda).

Afb. 78 Een aardewerken pot in greppel S15.

Aardewerk dat uit ophogingslagen en verstoorde contexten werd verzameld, laat vooral Nieuwe tijds aardewerk zien met bakseltypes als (overwegend) roodbakkend aardewerk, witbakkend, steengoed en industrieel aardewerk. Kleipijpfragmenten uit deze lagen dateren uit de periode 1700-1800. Verzameld glaswerk omvat vensterglas (1750-1850) en een fragment van een medicijnflesje (1700-1800). Metaalvondsten uit de ophogingslagen omvatten enkele koperen munten, waaronder een cent van Willem I, een naairing, sierbeslag, een gewicht, knopen en een schoengesp. De datering van de metaalvondsten ligt in de Nieuwe tijd.

4.7 Proefsleuf 6 en 8

Langs de westzijde van het plangebied leverden proefsleuven 6 en 8 sporen op van de timmerfabriek van Simons en de boerderijen van Claassen en Kuijlaars. Op diepere niveaus werden nog diverse kuilen uit de Middeleeuwen / Nieuwe tijd gevonden.

Afb. 79 Projectie van de sporenkaarten van proefsleuven 6, 8 en 10 (gedeeltelijk) op de kadastrale minuutplan uit 1824.

Afb. 80 Projectie van de sporenkaarten van proefsleuven 6, 8 en 10 (gedeeltelijk) op de kadastrale kaart uit 1953.

Timmerfabriek Simons

Enkele oost-west georiënteerde muurdelen in het noorden van proefsleuf 6 zijn vermoedelijk toe te schrijven aan de timmerfabriek van Simons, die in haar nadagen (in de jaren '60) nog kortstondig dienst deed als melkfabriek. Historische bronnen (zie hoofdstuk 2.4) wezen uit dat de timmerfabriek (gelegen aan de Ginnekenstraat 45) sinds 1875 in enkele decennia tijd steeds verder uitgroeide, met in 1904 de sloop en nieuwbouw van de fabriek aan de Zandpoort.

Onder een 1,2m dik pakket met bouwpuin, beton, metaal, vlechtijzer en een grote hoeveelheid gereedschappen, werden enkele min of meer oost – west georiënteerde muurdelen aangetroffen (S4, S8, S10). Een opmerkelijk detail aan de beide muurdelen S4 en S8 is dat deze in een met bouwzand opgevulde funderingssleuf gefundeerd zijn. De funderingssleuf is dieper uitgegraven dan het muurwerk en opgevuld met schoon zand om zodoende een stabiele ondergrond te creëren. Muurdeel S4 is redelijk goed bewaard gebleven, telt 4 lagen opgaand muurwerk en heeft twee vertandingen van de fundering van respectievelijk 3- en 2-laags dik (afb. 81). Het muurdeel heeft een oost-west oriëntatie en is halverwege de proefsleuf voorzien van een zijmuur in zuidelijke richting. Dit 1m lang muurdeel staat in verband en heeft ook dezelfde opbouw. Aan de zijmuur zijn geen duidelijke afbraaksporen zichtbaar, waarmee het onzeker is of het muurdeel oorspronkelijk verder heeft doorgelopen.

Muurdeel S8 is iets minder goed bewaard gebleven, wellicht omdat het minder diep gefundeerd is (afb. 82). Van het muurdeel resteren nog twee tot drie versnijdingen van de fundering en enkele resten van het opgaande muurwerk (geregistreerd als S26). Vanwege de sterke overeenkomsten tussen de beide muurdelen S4 en S8 is het aannemelijk dat deze uit dezelfde periode dateren.

Afb. 81 Muurdeel S4 met een diepe funderingssleuf van schoon zand.

Met een diepe fundering tot aan de natuurlijke bodem ('gele dekzand') wijkt het muurdeel S10 hiervan af (afb. 82). De muur is goed bewaard gebleven en is gemetseld met machinaal vervaardigde bakstenen en gevoegd met cement. Aan de noordzijde is het muurdeel deels ook afgesmeerd met cement. Halverwege het muurdeel verbreed het 1½ steens brede muurdeel zich over een korte lengte. Mogelijk betreft dit een extra (dak)ondersteunende poer.

Direct ten noorden van het muurdeel liggen de restanten van een betegelde betonnen goot (S27). Deze goot lag over de volledige lengte tegen het muurdeel S8 en zal daarmee ook in dezelfde periode gedateerd kunnen worden (afb. 83).

Vermoedelijk kunnen de muurresten (S4, S8, S10 en S27) aan twee fasen van de timmerfabriek toegewezen worden. Afgaande op de fysieke kenmerken van de muren, lijken de sporen S4 en S8 gelijktijdig te zijn. De sporen S10 en S27 wijken hiervan af en dateren uit een andere periode.

Wanneer de sporenkaart over de ontwerpplannen van de 'nieuwe' fabriek uit 1904 geprojecteerd wordt, dan valt muurdeel S10 exact samen met de zuidelijke zijgevel van de fabriek (afb. 84). Zelfs de verstevigende poer in het muurwerk is daarop zichtbaar en diende volgens het ontwerp voor de dakdragende constructie, namelijk ter ondersteuning van een draagbalk (afb. 85). De goot S27 kan niet direct aan het ontwerp gerelateerd worden en zou van een latere datum kunnen zijn. Daarbij kan als snel gedacht worden aan een goot uit de periode dat het gebouw dienst deed als melkfabriek. De muurdelen S4 en S6 behoren vermoedelijk tot een oudere fase van de fabriek.

Historisch gezien is bekend dat de aan de Ginnekenstraat gevestigde fabriek zich na 1885 uitbreide op de achterterreinen (zie ook hoofdstuk 2.4). Tevens is bekend dat het ontwerpen uit 1904 gerealiseerd werd na sloop van de bestaande structuren. Dit maakt het aannemelijk dat de beide muurdelen (S4 en S8) tot de oude fase (1885 – 1904) van de timmerloodsen behoren. Een oudere datering is niet aannemelijk, enerzijds omdat historisch bekend is dat het betreffende perceel in de 19^e eeuw onbebouwd was en anderzijds omdat ook de kadastrale kaart uit 1824 geen bebouwing op deze plek aanduidt (afb. 79).

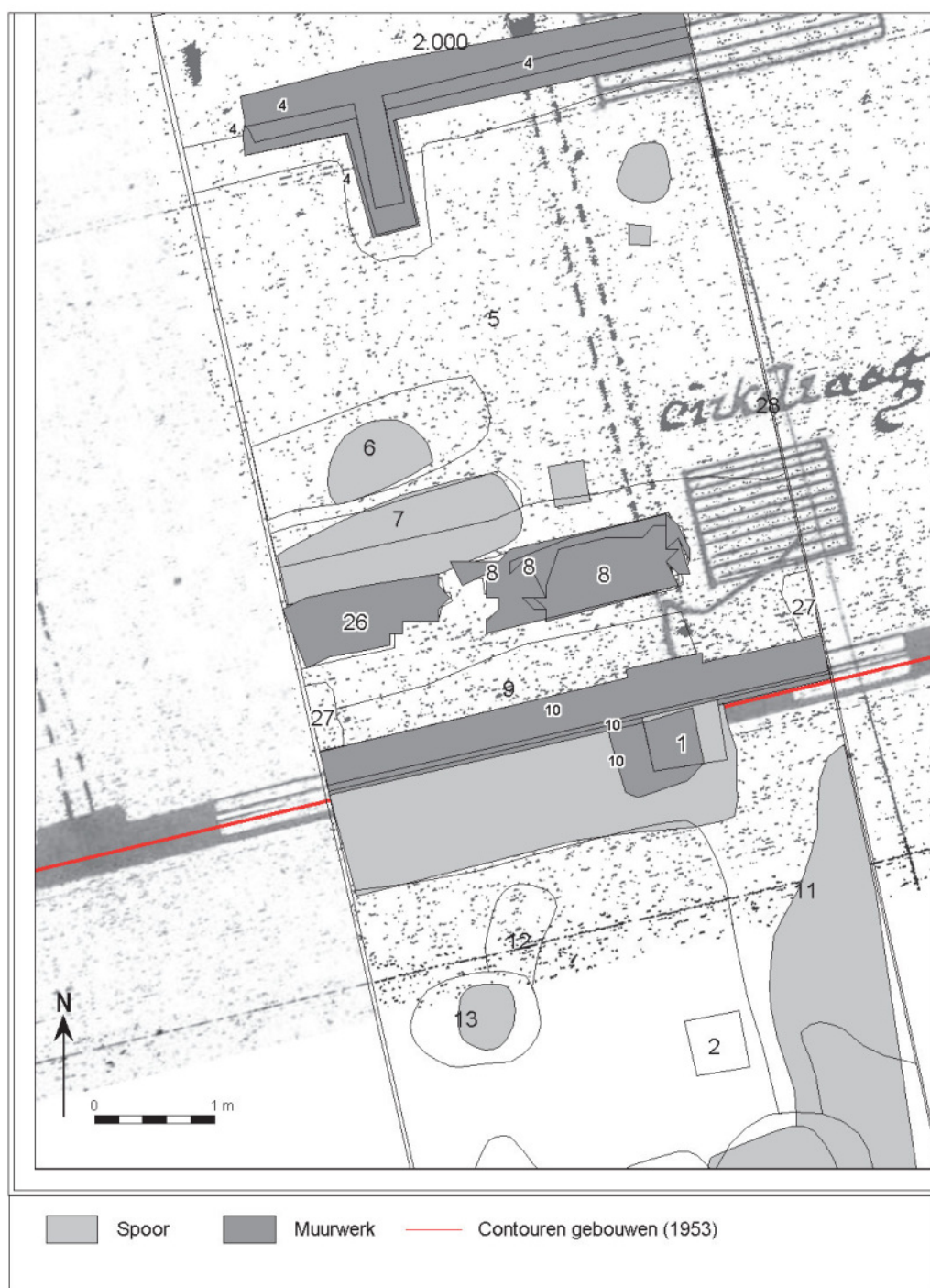
Afb. 82 Muurdelen S8 en S8 van de timmerfabriek van Simons.

Afb. 83 Betonnen goot (S27) naast muurdeel S8. Vermoedelijk dateert de goot uit een latere periode waarin de timmerfabriek dienst deed als melkfabriek.

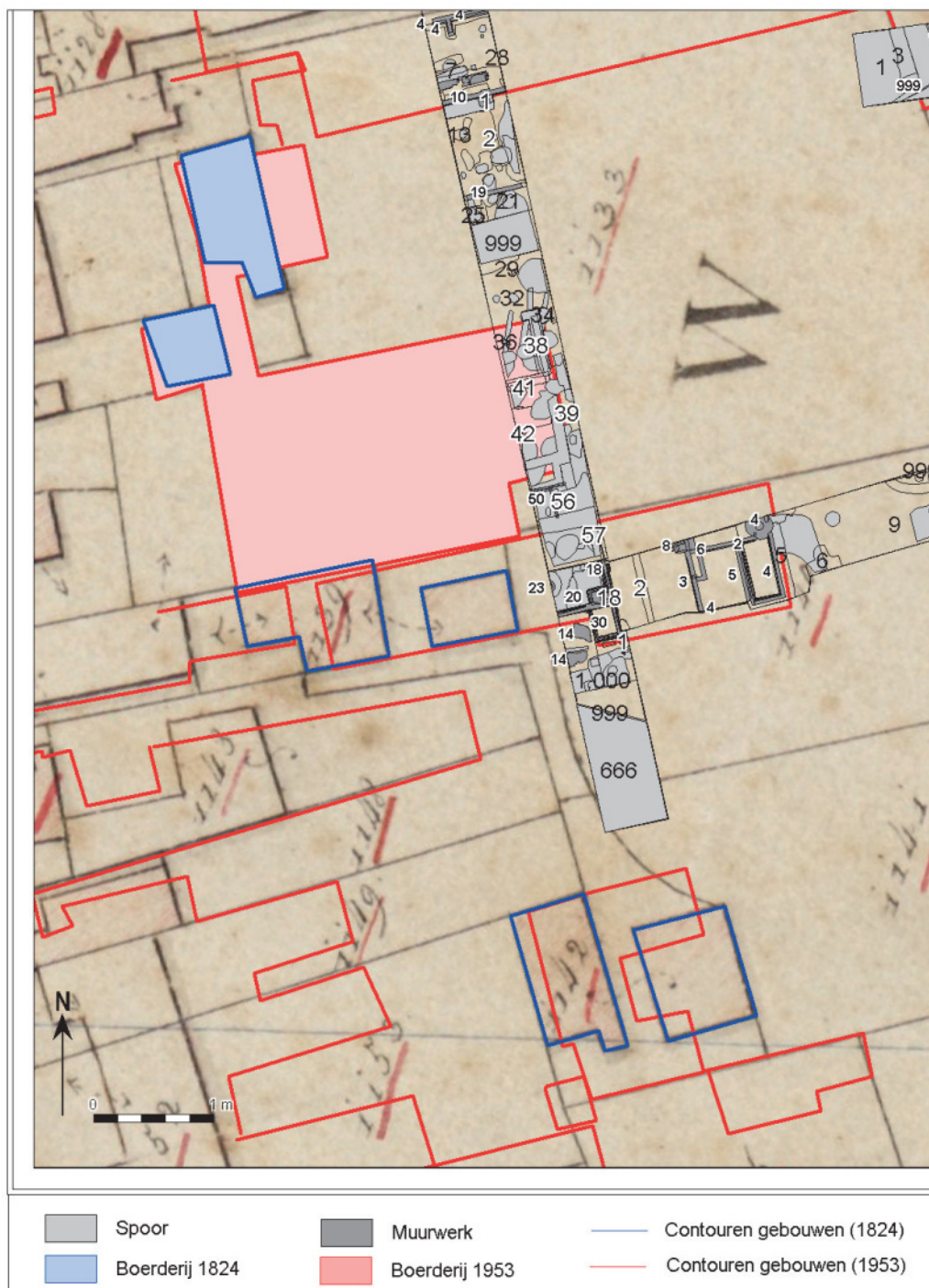
Afb. 84 Muurwerk van proefsleuf 6 geprojecteerd op de ontwerpplannen van de timmerloodsen van Simons uit 1904.

Afb. 85 Detail van de projectie van het muurwerk op de ontwerpplannen van de timmerloodsen van Simons uit 1904.

Boerderij van Claassen

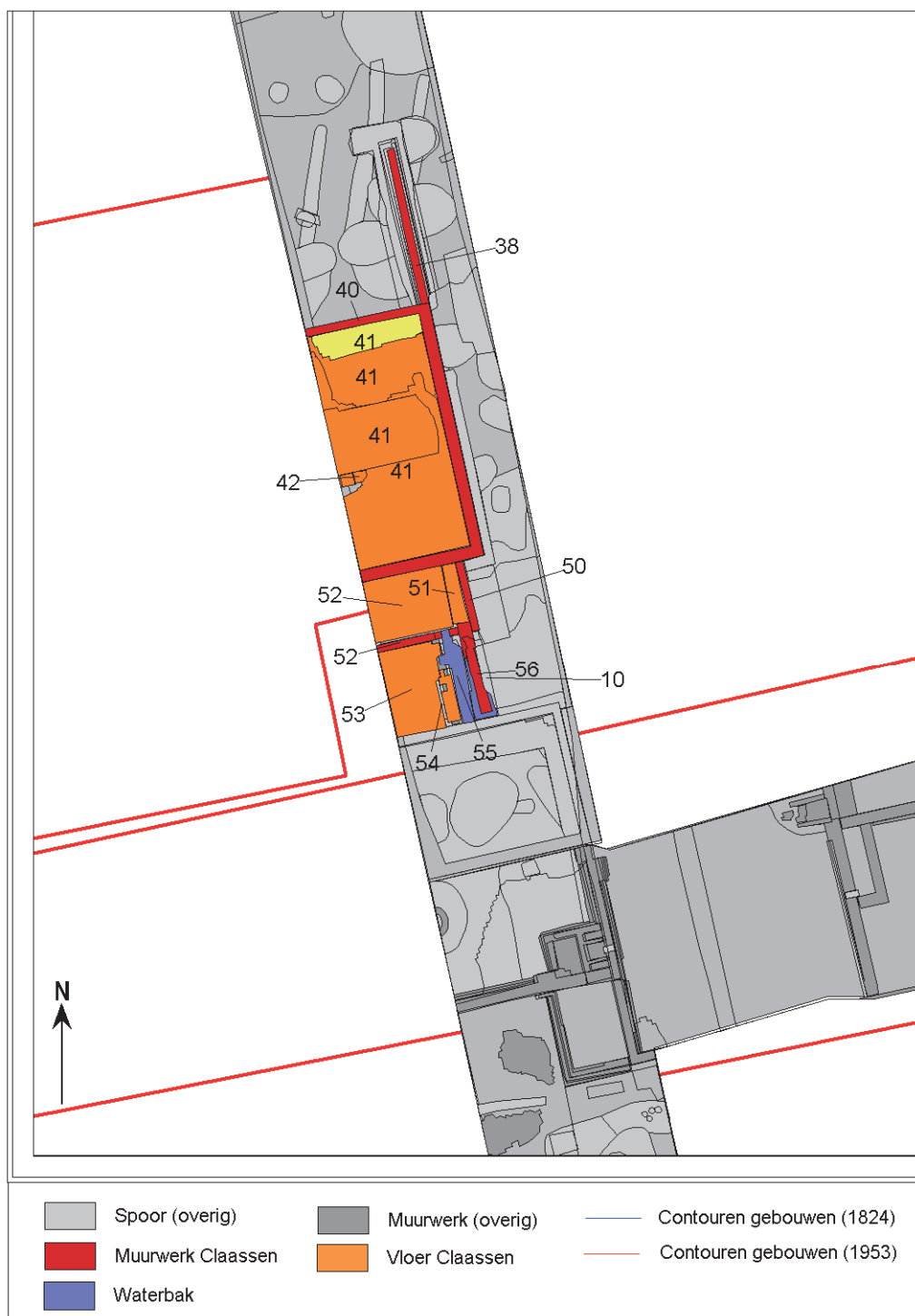
In het zuidelijke deel van proefsleuf 6 zijn verschillende muurresten gevonden die bij projectie op de overzichtskaart uit 1953 exact samenvallen met een boerderijcomplex. Dit boerderijcomplex met schuur en koestal is opgericht in 1908 na de sloop van een oudere boerderij (afb. 86). Dit oudere boerderijcomplex situeerde zich iets verder ten westen van proefsleuf 6 en is op de kadastrale kaart uit 1824 afgebeeld op perceel 1132. Het nieuwe complex uit 1908 beslaat daarmee een veel groter oppervlakte dan de voorganger. In de volksmond heet het de boerderij van Claassen (zie ook hoofdstuk 2.4 voor meer achtergrond informatie en foto's). In 1951 krijgt de boerderij een nieuwe functie als hout- en platenmateriaalzagerij.

Afb. 86 Enkele muurresten in proefsleuf 6 vallen samen met de boerderij van Claassen uit 1908 (in rood gearceerd de contouren uit 1953). De oudere boerderij van Claassen situeert zich iets ten noordwesten (in blauw gearceerd op de kadastrale minuutplan 1824).

De restanten van de boerderij bestaan uit diverse muren en vloeren (afb. 87 en 88). De muren S38 en S40 vormen een rechthoekig gebouw dat zich in westelijke richting uitstrekt buiten de proefsleuf. Van de muurdelen zijn hoofdzakelijk de getrapte fundering teruggevonden (afb. 89). Deze fundering telde drie versnijdingen en was ingebed in een diepere funderingssleuf opgevuld met bouwzand (vermoedelijk om een stevige ondergrond te creëren). De opgaande muur zelf was éénsteens breed en opgemetseld uit machinaal vervaardigde bakstenen.

De muurdelen scheiden twee ruimtes af, waarvan de noordelijke ruimte iets smaller (circa 3,6m) was dan de zuidelijke ruimte (5,5m). De lengte van de ruimtes kan niet vastgesteld worden, daar de begrenzing buiten de proefsleuf ligt. In de zuidelijke ruimte waren nog restanten van een vloer (S41) aanwezig. Deze vloer was in drie zones onder te verdelen, elk opgebouwd uit bakstenen. Twee zones (noordelijke en zuidelijke deel vloer) lagen iets lager en liepen iets schuin af. Het centrale vloerdeel lag hoger, en is mogelijk een jonger vloerdeel. Aan de westzijde van het vloerdeel lagen de restanten van een gootje (S42), welke was opgemetseld uit een twee lagen bakstenen en afgedekt met tegels die dienden als afdekplaat.

Afb. 87 Alle muren en vloeren die tot de boerderij van Claassen gerekend worden.

Afb. 88 Muurwerk en vloeren van de boerderij van Claassen uit 1908.

Afb. 89 Getrapte fundering (muurdeel S38) van de boerderij van Claassen.

Direct ten zuiden van de net beschreven ruimtes, kunnen eveneens twee ruimtes afgebakend worden die vermoedelijk tot hetzelfde complex hebben gehoord (afb. 87). Een gelijktijdigheid valt niet aan het muurwerk af te lezen, aangezien dit niet met elkaar in verband is gemetseld. Echter, de overzichtskaart uit 1953 plaatst deze ruimtes op het erfperceel 4570, waarmee het aannemelijk is dat dit gebouw ook tot het complex van Claassen behoort heeft.

De beide ruimtes zijn ingesloten tussen de stallen van de boerderij van Claassen ten noorden (begrenst door de zijmuur S40) en een gebouw ten zuiden dat behoort tot de boerderij van Kuijlaars en begrensd wordt door muurdeel S57 (zie verderop). Daarbij is van deze (reeds bestaande) muren gebruikt gemaakt als gemeenschappelijke zijmuur. De oostzijde van de ruimtes is dicht gezet met de muurdelen S50 en S10 (afb. 90). Het muurdeel S52 scheidde het gebouw in twee verschillende ruimtes van 1,5m breed (noordelijk) en 2m breed (zuidelijke helft). Beide ruimtes zijn voorzien van een vloer. In de noordelijke ruimte bestond die uit een bakstenen vloer (S52) met aan de oostzijde tegen de muur een muurrestant (S51) waarvan de functie onduidelijk is. De vloer (S52) is sterk afgesmeerd met cement/beton. De zuidelijke ruimte is bestraat met bakstenen (S53) en aan de oostzijde voorzien van een voedergoot of waterbak constructie (S56 en S57) voor het vee.

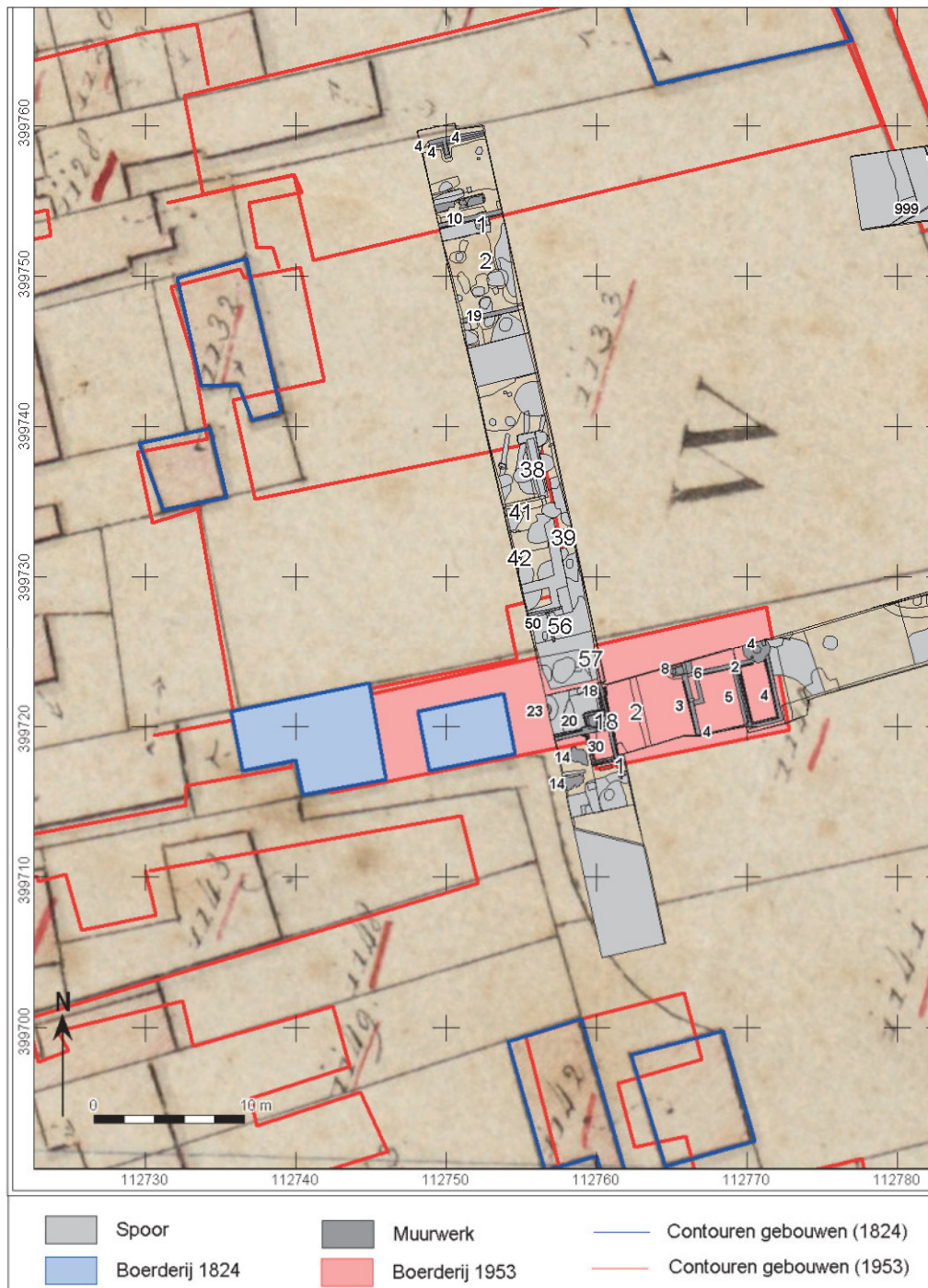
Afb. 90 Bijgebouw van de boerderij van Claassen, ingeklemd tussen de schuur ten noorden en de boerderij van Kuijlaars ten zuiden. De foto is genomen in noordelijke richting.

Boerderij van Kuijlaars

Direct ten zuiden van de boerderij van Claassen lag een boerderijcomplex dat historisch bekend staat als de boerderij van Kuijlaars. Van dit boerderijcomplex zijn meerdere muur- en vloerresten aangetroffen in proefsleuf 6, 8 en 10. Het boerderijcomplex van Kuijlaars is rond 1899 gebouwd na de sloop van een oudere boerderij. Deze oudere boerderij situeert zich op de kadastrale kaart uit 1824 iets ten westen van de proefsleuf 6 en 8, op perceel 1139. Het nieuwe complex uit 1899 strekt zich over de percelen 1139 en 1140 uit en is beduidend groter (afb. 91). De boerderij is in de jaren '70 afgebroken. Gezien de ligging van beide fasen van de boerderijen, zal het aangetroffen muurwerk zeer waarschijnlijk tot de boerderij uit 1899 hebben behoord. Deze 'nieuwe' boerderij bestond uit een woonhuis met kelder, een voorstal met welput en pomp, een koestal en paardenstal met beerput (zie ook hoofdstuk 2.4 bebouwing op de hoven achter de Ginnekenstraat).⁶⁰

⁶⁰ Otten 2012.

Op afb. 91 kunnen de contouren van de boerderij van Kuijlaars afgeleid worden van de overzichtskaart uit 1953. Daaruit blijkt dat muurresten in het zuidelijke deel van proefsleuf 6, in proefsleuf 8 en in het westelijke deel van proefsleuf 10 samenvallen met de begrenzing van dit complex. Omdat het vrijwel zeker is dat een groot deel van de aangetroffen muur- en vloerdelen tot hetzelfde complex (boerderij Kuijlaars) behoren, zullen deze sporen onderstaand in samenhang besproken worden in plaats van per proefsleuf.

Afb. 91 Projectie van de sporenkaart op de kadastrale kaart van 1824. De muurresten in het zuidelijke deel van proefsleuf 8 en westelijke deel van proefsleuf 10 vallen precies samen met de contouren van de boerderij van Kuijlaars uit 1899 (rood gearceerd, contouren conform de kadastrale kaart uit 1953). In blauw gearceerd de ligging van de voorganger van de boerderij van Kuijlaars in de 19^e eeuw (ontleend aan de kadastrale minuutplan uit 1824).

Bij het muurwerk dat tot de boerderij Kuijlaars gerekend wordt (afb 91), is het opvallend dat er een sterke variatie is in de toegepaste funderingswijze en de gebruikte materialen. Grote verschillen zijn er te zien in de aanlegdiepte van de fundering, waarbij de aanzet tot de funderingen van enkele muurdelen (bijvoorbeeld S8.17) al vrij kort onder maaiveld ligt, en bij andere muurdelen de fundering veel dieper ingegraven is (bijvoorbeeld S8.3 en S10.1 en S10.4), zoals ook te zien op afbeelding 92. Ook is er wisselend gebruik gemaakt van een met schoon zand opgevulde funderingssleuf, waarbij de fundering in het opvulzand ingebed werd. Deze funderingswijze komt echter wel bij het merendeel van het muurwerk voor. Een vergelijkbare funderingswijze is ook toegepast bij de timmerfabriek van Simons en de boerderij van Claassen.

De toegepaste baksteensoort verschilt eveneens. Een groot deel van de muren is opgemetseld uit handgevormde oranje gele bakstenen. Mogelijk zijn deze hergebruikt, waarbij oudere bakstenen voor de fundering werden gebruikt en het opgaande muurwerk werd opgemetseld met nieuwe bakstenen (S8.19 en S8.30). Enkele muurdelen, waaronder S10.1, S10.2 en S10.4, alsook S8.20 zijn opgemetseld uit machinaal vervaardigde oranje rode bakstenen.

Opvallend is dat sommige muurdelen een kleine verbreding, vermoedelijk een steunbeer of dakdragende constructie hadden. Voorbeelden daarvan zijn de muurdelen S8.17 en S8.18.

Afb. 92 Verschillen in de muurfunderingen van muurdelen S3, S4 en S5. Muur S3 is gefundeerd in een met zand opgevulde sleuf, de beide andere muurdelen zijn 'koud' in de ophogingslagen geplaatst.

Enkele toevoegingen lijken van latere datum te zijn. Zoals een gootsysteem S10.8 aan de noordoostzijde van de boerderij en een grote ronde betonnen (gier)put S10.3, vermoedelijk voor de opvang van beer (afb. 93).

De goot (S8) bestaat uit twee opstaande randen, met een serie schuingeplaatste bakstenen die naar de binnenkant leiden alwaar een bakstenen vloertje zit. Aan de andere kant van de muur (S8.3) bevindt zich een ander type vloertje van donkerrode bakstenen.

Voor de aanleg van put (S10.3) was de hoek van de fundering uitgebroken (afb. 94). Een tweede put (S8.1) werd aangetroffen in proefsleuf 8, vrijwel volledig in het putprofiel (afb. 95). Afgaande op de gebruikte bakstenen zal ook deze put naar verwachting een laat 19^e-eeuwse of 20^e-eeuwse datering hebben. Vondstmateriaal uit de insteek van de waterput (S1/S23) betref twee fragmenten van roodbakkerd aardewerk, waaronder een deel van een olielamp en een bord. Deze vondsten dateren tussen 1500 en 1900. Uit dezelfde vulling werd ook een glazen fragment van een

cilindrische wijnfles (1775-1925) verzameld. De functie van het bakstenen bouwblok S20 in proefsleuf 8 is vooralsnog onduidelijk. Het bouwblok is een latere toevoeging, aangezien het gedeeltelijke op de muurfunderingen rust.

Afb. 93 Detail van het gootje (S5) bij de boerderij van Kuijlaars.

Afb. 94 Gierput S5 behorende tot de boerderij van Kuijlaars. Voor de plaatsing van de gierput is een deel van het muurwerk uitgebroken.

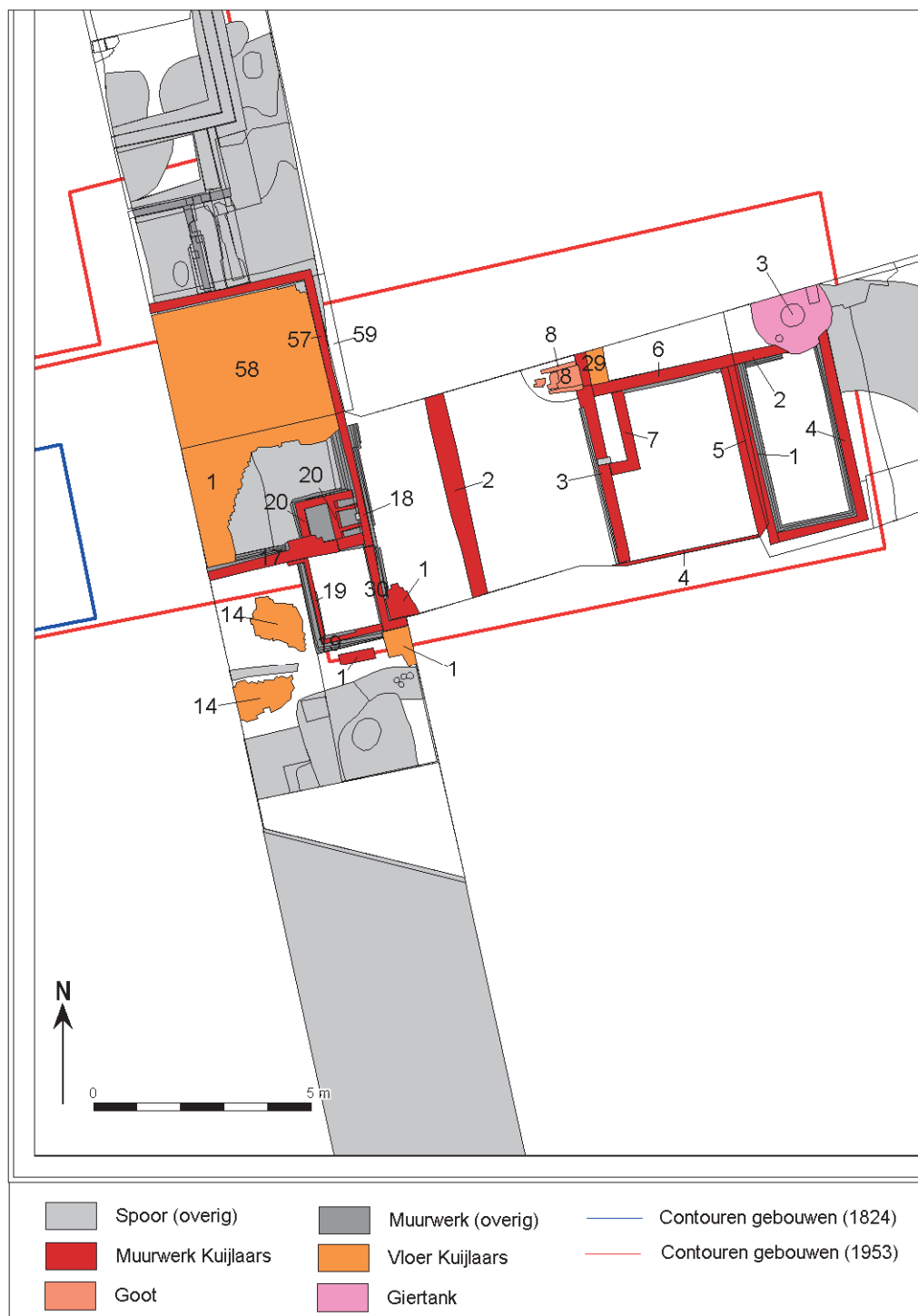

Afb. 95 Bakstenen waterput S1 in het westelijke profiel van proefsleuf 8. Op de voorgrond is muurwerk van de boerderij van Kuijlaars zichtbaar, met ondermeer bouwblok S20.

Met name in het westelijke deel van de boerderij werden enkele restanten van vloeren aangetroffen. Deze vloeren zijn met bakstenen bestraat en lagen vrij kort onder het maaiveld.

Uit de beschrijvingen van het muurwerk en de vloeren kan afgeleid worden dat de boerderij na de bouw in 1899 vermoedelijk nog enkele verbouwingsfase heeft gekend. Er kunnen er meerdere kamers of ruimtes afgebakend worden, waarbij verondersteld wordt dat de westelijke ruimtes tot de oorspronkelijke (nieuw)bouw van de boerderij uit 1899 behoren (afb. 96). De meest oostelijke ruimte, omsloten door de muurdelen S1, 2 en 4 in proefsleuf 10 lijkt op basis van het muurwerk een latere toevoeging te zijn. Van ruimte tussen muurdelen S19 en S30 in proefsleuf 8 is niet precies duidelijk of deze gelijktijdig is aan de nieuwbouw of dat het een later toevoeging betreft. Het muurwerk is overeenkomstig aan het muurwerk van de vroege bouwphase van de boerderij, maar staat er wel koud tegen aan. Zoals al vermeld zal bouwblok S8.20 een latere toevoeging zijn.

Net ten zuiden van de boerderij ligt een uitbraakspoor van een muurdeel (S10) en een klein muurrestant (S11), waarvan de relatie tot de boerderij niet duidelijk is. Onder het uitbraakspoor werden enkele met licht geel zand opgevulde paalgaten gevonden, vermoedelijk een onderdeel van de muurfundering. De datering van het geheel is niet duidelijk.

Afb. 96 Overzichtskartaal van de sporen die tot de boerderij van Kuijlaars worden gerekend.

Overige sporen

Over een groot deel van proefsleuf 6 en 8 kon een tweede vlak aangelegd worden na registratie van de sporen op vlak 1. In de top van de natuurlijke bodem tekenen zich daarbij verscheidene sporen af. In het noordelijke deel van proefsleuf 6 liggen enkele losse kuilen, naar het centrale deel van de proefsleuf toe neemt de spoordichtheid toe. In deze zone liggen meerdere grote kuilen, waarvan een selectie gecoupeerd is.

Afb. 97 Coupe over één van de grotere sporen in proefsleuf 6. De bovenzijde van het spoor wordt doorsneden door de funderingssleuf van muurwerk van de boerderij van Claassen.

De top van het dekzand bleek opvallend genoeg nauwelijks verstoord door het latere 19e en 20e-eeuwse muurwerk. De dikte van de ophogingslagen en de funderingswijze hebben bijgedragen aan een goede bescherming van sporenniveau. Coupes over een aantal van de sporen laat zien dat de sporen over het algemeen ook nog goed bewaard zijn gebleven, zoals ook terug gezien kan worden op de foto's van de coupes van sporen S6.70 en S6.61 (afb. 97).

De sporen kunnen geïnterpreteerd worden als paalkuil, kuil, afvalkuil of beerkuil. Qua vorm, omvang, opvulling en mogelijke functie tonen de sporen een redelijke mate aan gelijkenis. Ondanks dat de sporen op basis van aard en samenstelling wel een samenhang vertonen, valt nog niet op te maken tot wat voor structuur de sporen eventueel behoord zullen hebben. Mogelijke interpretaties variëren van gebouwplattegrond tot erfstructuren behorende tot de huizen aan de Ginnekenstraat.

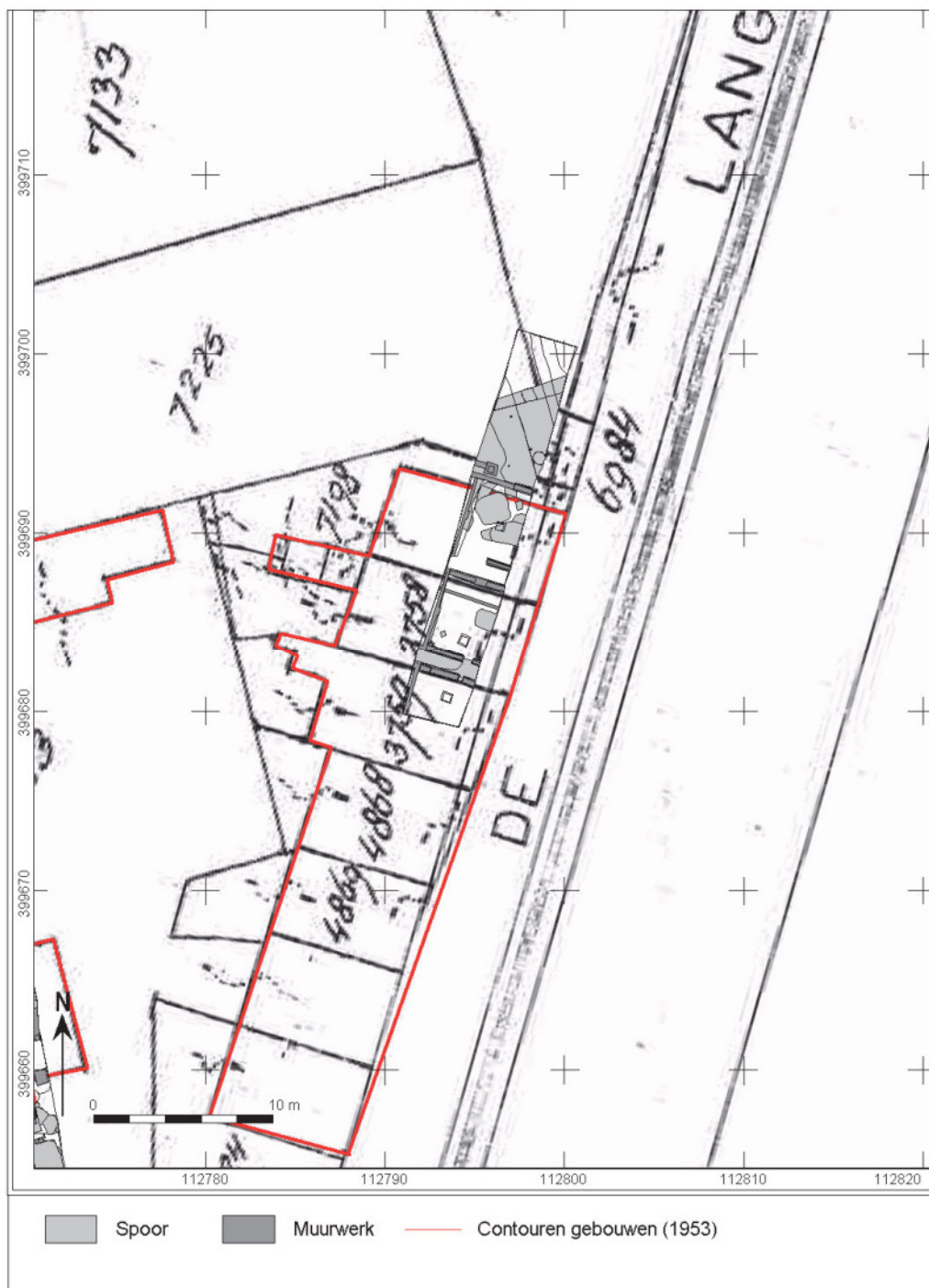
De datering van de sporen (en daarmee structuren) in proefsleuf 6 en 8 is onzeker. Stratigrafisch gezien werden de sporen al zichtbaar aan de onderzijde van de laatmiddeleeuwse / Nieuwe tijds ophogingslagen. Aardewerk verzameld uit een deel van de sporen (sporen S33, 46, 48, 61, 91 in proefsleuf 6 en de sporen S10 en 15 in proefsleuf 8) laat echter een overwegend laatmiddeleeuwse datering zien (1350-1450/1500). Voorkomende bakselsoorten zijn grijsbakkend aardewerk, steengoed en roodbakkend aardewerk. Hieronder bevinden zich een fragment van een steengoed kan type S1, de bodem van een kan uit Langerwehe en een handvat van een kan van grijsbakkend aardewerk. Enkele (paal)kuilen (S36 en S70) laten een iets latere datering zien in de Nieuwe tijd (1600-1800) en omvatten vormen van roodbakkend aardewerk.

Behalve de boven genoemde sporen zoals paalsporen en (afval)kuilen kunnen enkele lineaire sporen in het centrale deel van de proefsleuf 6 (S68, 69, 72) geïnterpreteerd worden als karrensporen.

Uit de bouwvoor en ophogingslagen zijn met name in proefsleuf 8 verschillende aardewerk-vondsten verzameld. Onder het 26 stuks tellende aardewerk bevindt zich roodbakkend, grijsbakkend en witbakkend aardewerk, evenals steengoed en majolica. Determineerbare vormen betreffen een steel, fragmenten van een kan en een poot van een graapje. De datering van dit vondstmateriaal loopt uiteen van enkele vroegere baksels die in de Late Middeleeuwen gedateerd kunnen worden (grijsbakkend, roodbakkend, steengoed) en andere baksels die in de Nieuwe tijd te dateren zijn zoals majolica, roodbakkend aardewerk, steengoed en witbakkend aardewerk.

4.8 Proefsleuf 7

In het zuidoostelijke deel van het plangebied leverde proefsleuf 7 de restanten op van arbeiderswoningen aan de Achter de Lange Stallen. In dezelfde proefsleuf werden ook de resten van de Rulsloot aangetroffen.

Afb. 98 Projectie van de sporen in proefsleuf 7 op de kadastrale kaart uit 1953.

Arbeiderswoningen

Muurresten in het zuidelijke en centrale deel van de proefsleuf zijn redelijk zeker toe te schrijven aan arbeiderswoningen die langs de Achter de Lange Stallen gestaan hebben. Foto's uit de 20^e eeuw geven een goed beeld van hoe de gevels van de woningen eruit gezien hebben (zie hoofdstuk 2.4 overige bebouwing uit de late 19^e en 20^e eeuw). De kadastrale overzichtskaart uit 1953 kan daarnaast de contouren van de bebouwing inzichtelijk maken. Wanneer de sporen op deze kaart geprojecteerd worden, dan valt het muurwerk exact samen met het bouwblok aan arbeiderswoningen (afb. 98). Ook de fysieke kenmerken van het aangetroffen muurwerk laten zien zowel een datering in de 20e eeuw zien, evenals dat deze vrijwel gelijktijdig aangelegd zullen zijn en tot één bouwblok behoren. De arbeiderswoningen zijn in de vroege 20e eeuw gebouwd en in de jaren '70 van dezelfde eeuw weer gesloopt.

Het muurwerk van de woningen ligt vrij kort onder het maaiveld, waarbij de muurdelen relatief ondiep gefundeerd zijn (afb. 99). Voor de fundering is gebruikt gemaakt van grondverbetering. Dit houdt in dat de funderingssleuven enkele decimeters dieper zijn uitgegraven tot aan de natuurlijke bodem (B-horizont) en vervolgens zijn opgevuld met bouwzand ter versteviging (afb. 100). Deze bouwwijze komt elders op het terrein vaker voor bij gebouwen uit het eind van de 19e en in de 20e eeuw. De muurfundering telt twee vertandingen van respectievelijk één en twee baksteenlagen. Het opgaande muurwerk is éénsteens breed en opgemetseld uit donker rode machinaal vervaardigde bakstenen. Alleen het noordelijke muurdeel S11 heeft een afwijkende fundering waarbij gebruik gemaakt is van een spaarboog (afb. 101). Wellicht werd hier voor gekozen vanwege de natte bodemomstandigheden en slappe ondergrond. Het muurdeel is immers gefundeerd in de sloot(kant) van de Rulsloot.

Afb. 99 Muurresten van de arbeiderswoningen aan de Achter de Lange Stallen.

Afb. 100 *Funderingen van de arbeiderswoningen.*

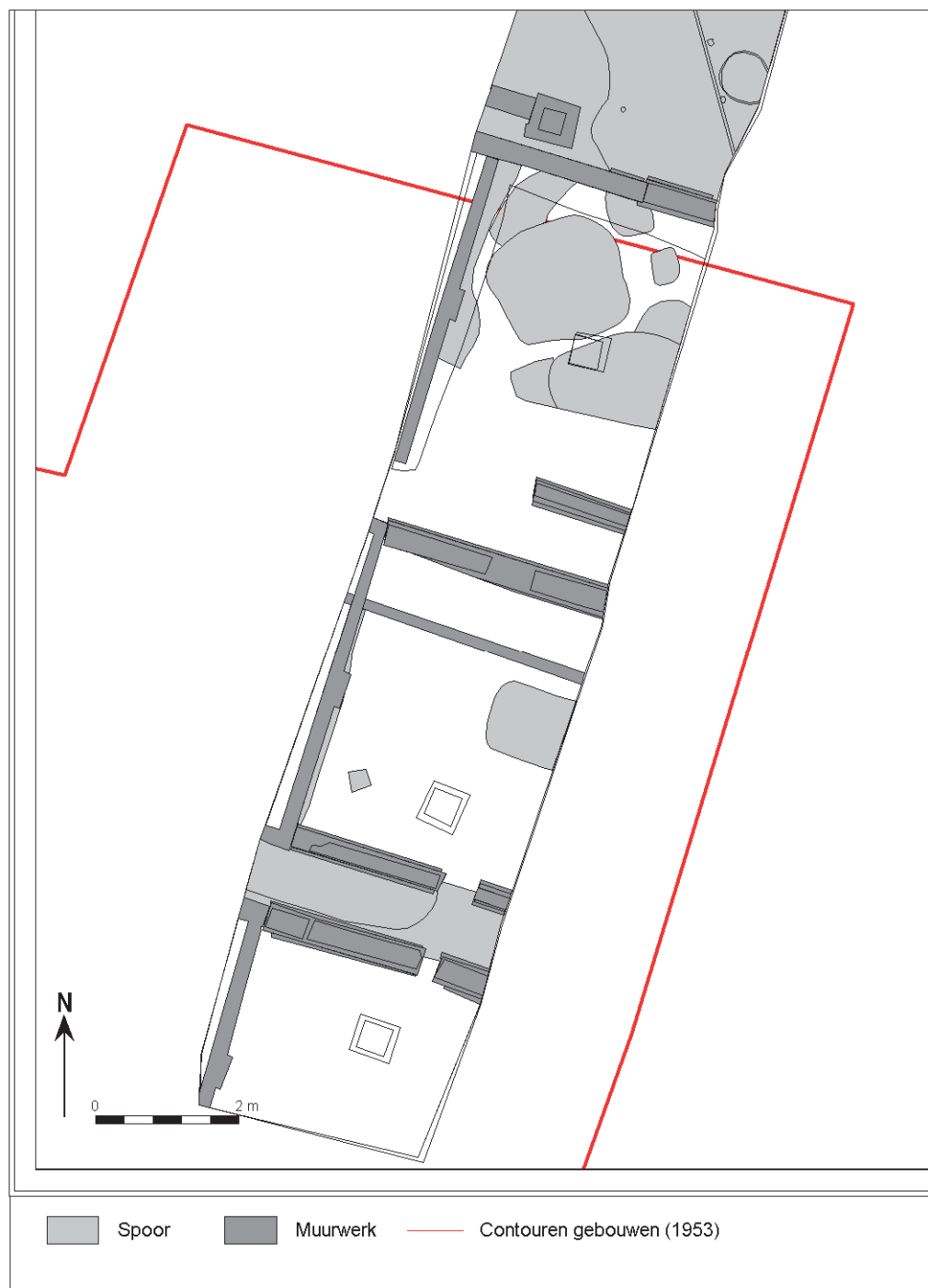

Afb. 101 *Detail van de funderingsboog ter hoogte van de Rulsloot*

Uit het muurwerk kan de binnenindeling van de woningen ten dele afgelezen worden (afb. 102). Zo zijn er drie (voor)kamers te herleiden, waarvan twee over de volle breedte compleet (circa 4 tot 4,2m). Daarnaast zijn kort uiteen geplaatste muurdelen te interpreteren als de gangen van 1m breed die toegang gaven tot de achterkamers. Deze achterkamers liggen buiten de proefsleuf en

zijn daarmee niet verder onderzocht. Mogelijk zijn deze voorzien geweest van (halfverdiepte) kelders. Dit zou afgeleid kunnen worden uit de diepere fundering (tot 1,2m) van de scheidingsmuur met de achterkamers.

Uitbraaksporen in het muurwerk zullen verband houden met de latere (her)aanleg van kabels of leidingen. Vloerrestanten werden niet meer gevonden. Een reeks van drie poeren (S12) dateren vermoedelijk jonger, en houden verband met het gebruik / het oude toegangshek van de parkeerplaats.

Afb. 102 Sporenkaart met het muurwerk van de arbeiderswoningen. Te onderscheiden zijn drie verschillende woonruimtes, geflankeerd door twee gangen.

Rulsloot

In het noordelijke deel van de proefsleuf werd de Rulsloot aangesneden. Deze blijkt een noordnoordwest tot zuidzuidoost oriëntatie te hebben. Projectie op de kadastrale kaart van 1824 laat zien dat deze oriëntatie exact samenvalt met de perceelsgrenzen tussen de percelen aan de Achter de Lange Stallen de centraal gelegen percelen (of hoven) die achter de Ginnekenstraat lagen. Ook ligt de Rulsloot daarmee exact in het verlengde van de Zandpoort in het noordelijke deel van het plangebied.

Samen met de resultaten van andere proefsleuven kan het verloop van de Rulsloot vrij exact gereconstrueerd worden en valt deze ligging samen met de verwachting op basis historische bronnen.

Vanwege de slappe en natte ondergrond is in het veld besloten om de rulsloot in proefsleuf 7 maar beperkt te onderzoeken. Desondanks leverde dit een aantal bijzondere kenmerken op. Naast de oriëntatie kan de sloot begrenst worden op een breedte van 4,5 tot 5m. De buitenste vullingen zijn van natuurlijke oorsprong en zijn grijs zandig (afb. 103). Centraal lijkt de sloot beschoeid geweest te zijn en is deze opgevuld met een donkergrijs, zeer humeus pakket vermengd met puinresten en afval. Restanten van die beschoeiing bestaan uit een planken bekisting, ondersteund door aan weerszijden geslagen houten paaltjes (afb. 104).

In de centrale vulling van de sloot werden 29 stuks aardewerk verzameld, waaronder roodbakkerd aardewerk, steengoed, faience en industrieel aardewerk. Hoofdzakelijk dateert dit aardewerk uit de periode 1650-1750 en 1750-1850.⁶¹ Een fragment kleipijp dateert uit de periode 1725 – 1775. Daarmee kan het spoor in het midden van de 18^e eeuw gedateerd worden. Onder het verzamelde aardewerk bevinden zich fragmenten van een zalfpot, een voorraadpot en een bord. Met de metaaldetector werd er een grote metalen kanonskogel en enkele musketkogels gevonden. In enkele paalgaten in de buitenste vulling van de sloot werden twee fragmenten aardewerk verzameld, waaronder een gelobd oor van roodbakkerd aardewerk (1300-1450) en een fragment van Raeren steengoed (1575-1625). Deze vondsten dateren daarmee vroeger dan de centrale opvulling van de sloot.

Een andere bijzonder vondst is een houten tonputje (S7.5) dat in de centrale opvulling van de Rulsloot werd aangetroffen (afb. 105). Dit tonputje bestaat uit ronde bodem van houten planken (doorsnede circa 65 cm) en wanden van houten planken bijeengehouden door twijgen. De vulling van het putje is zandig, licht humeus. Uit de vulling werden 18 stuks aardewerk verzameld, waaronder roodbakkerd aardewerk, steengoed, europees porselein en industrieel aardewerk. Onder het steengoed bevinden zich twee fragmenten van mineraalwaterkruiken en van een Westerwald kruik. De datering van het aardewerk ligt hoofdzakelijk in de tweede helft van de 19^e eeuw. Glaswerk dat uit dezelfde tonput werd verzameld omvat vensterglas, medicijnflesje en vaatwerk en dateert uit de periode 1850-1925. Metaalvondsten omvatten loden musketkogels, een knoop, een munt (Willem III), een duit en een koperen belletje, allen te dateren in de Nieuwe tijd. Tot slot is uit de tonput resten van kastanje en kersenpit afkomstig.

⁶¹ Van het fragment industrieel aardewerk (1800-1900) wordt verondersteld dat dit ruis betreft aangezien het qua datering sterk van de andere vondsten afwijkt.

Afb. 103 De Rulsloot in het eerste vlak.

Afb. 104 Profiel over de Rulsloot. In het verlengde van de sjalon (centraal op de foto) zijn in het eerste vlak planken van de beschoeiing te zien.

Afb. 105 Tonput ingegraven in de Rulsloot

Overige sporen

Uit de profielen ter hoogte van de arbeiderswoningen kan afgeleid worden dat de natuurlijke bodem goed bewaard is gebleven in dit deel van het plangebied. Zo zijn er nog de restanten van een bodemhorizont (B) te herkennen.

Bij de aanleg van een (tweede) vlak in de top van het gele dekzand (C-horizont) konden enkele sporen onderscheiden worden, met name in het centrale deel van de proefsleuf. In het zuidelijke deel kwamen nauwelijks sporen voor. Eén van de rechthoekige sporen is machinaal gecoupeerd (afb. 106). Het circa 1,7 x 1,7m brede spoor bleek goed intact en nog tot 0,8m diep. In doorsnede had het een relatief onregelmatige, naar de onderzijde toe uitwaaiende vorm. De kuil was opgevuld met meerdere vullagen, waarvan de onderste sterk humeus. Mogelijk is de kuil gebruikt als mestkuil. Vanwege de waterverzadigde, slappe ondergrond kon het spoor niet volledig onderzocht worden.

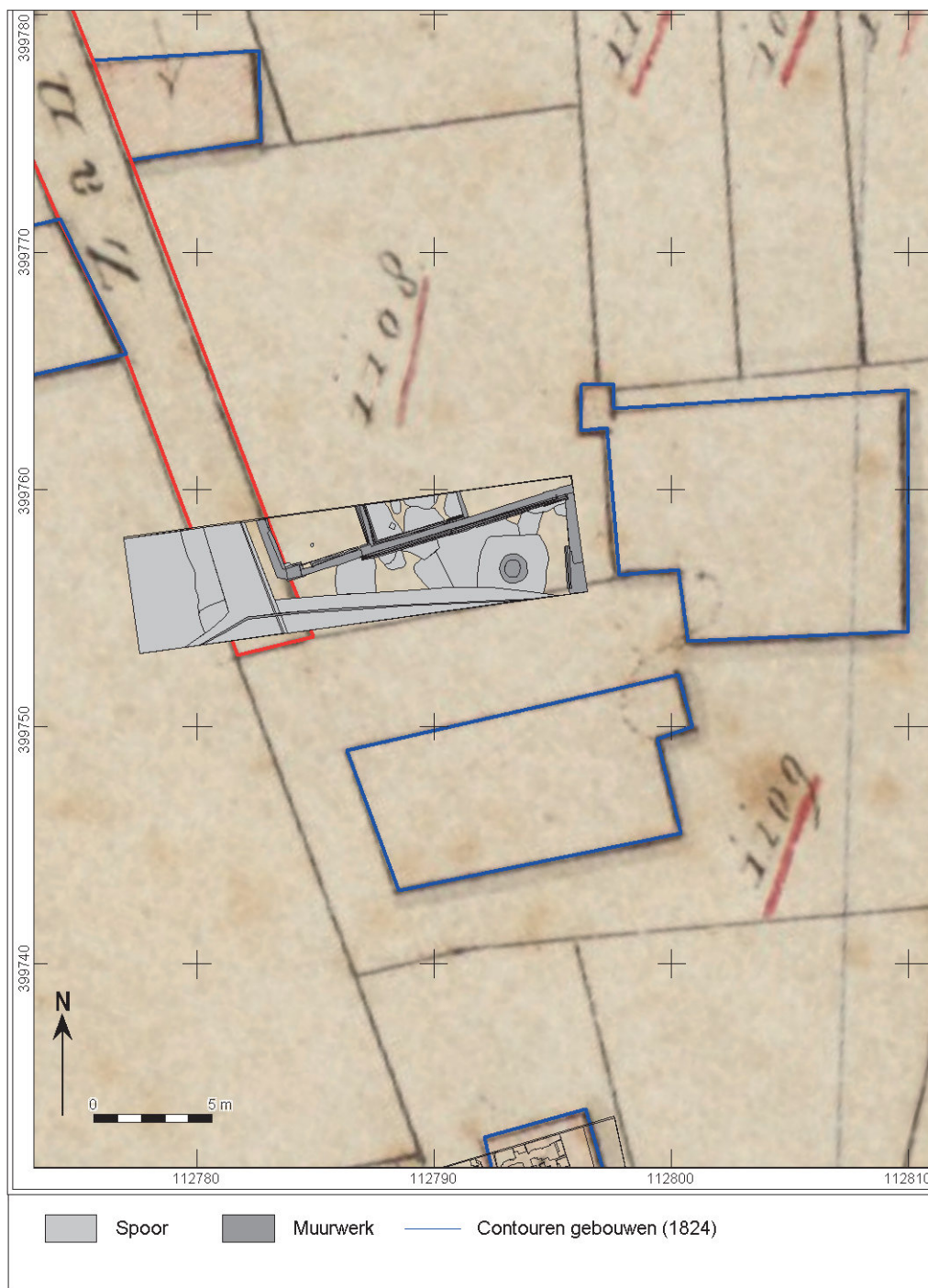
Uit één kuil (S26) kon een scherf grijsbakkend aardewerk uit de periode 1300-1400 verzameld worden.

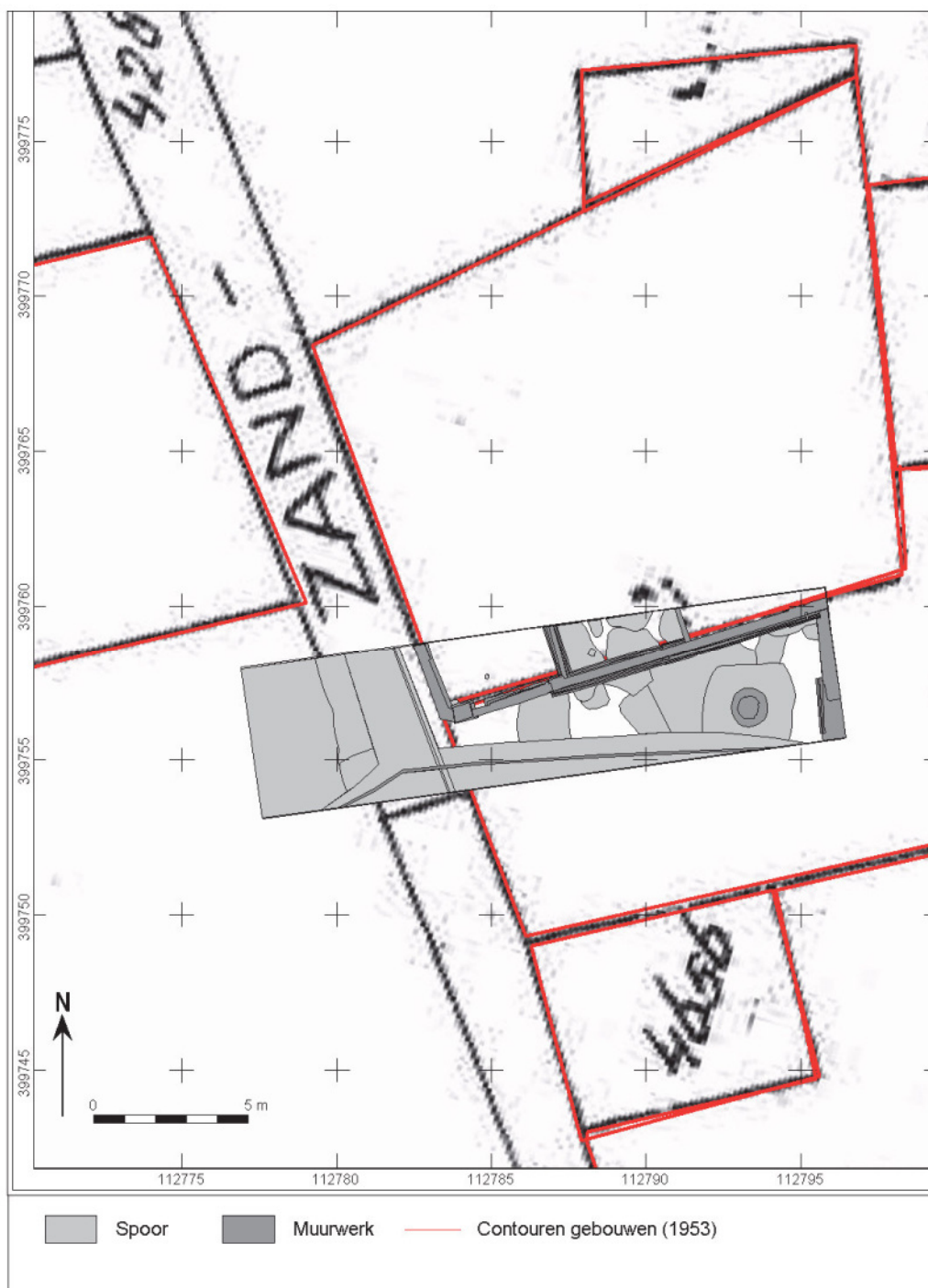
Afb. 106 Doorsnede van een mogelijke mestkuil. Op de foto is goed de waterverzadigde ondergrond te zien.

4.9 Proefsleuf 9

In de centraal in het plangebied gelegen proefsleuf 9 zijn sporen van de timmerloodsen van Simons, de Rulsloot en een 19^e-eeuwse boerderij gevonden.

Afb. 107 Projectie van de sporenkaart op de kadastrale minuutplan uit 1824 met ten oosten en ten westen een boerderij met stallen.

Afb. 108 Projectie van het sporenvlak op de kadastrale kaart uit 1953. Het noordelijke deel van de proefsleuf wordt doorsneden door de loodsen van de timmerfabriek Simons.

19^e-eeuwse boerderij met erfstructuren

Op de kadastrale kaart uit 1824 valt het centrale en oostelijke deel van proefsleuf 9 samen met het perceel 1108. Dit perceel was onbebouwd, maar vormde samen met perceel 1109 een boeren erf aan de Zandpoort (afb. 107). De boerderij en stallen stonden op perceel 1109 even ten oosten en ten zuiden van de proefsleuf.

Sporen van deze gebouwen zijn niet aangetroffen binnen de proefsleuf. Wel is het waarschijnlijk dat waterput spoor S29 tot het 19^e-eeuwse erf gerekend kan worden. Deze ronde waterput was uit handgevormde gele baksteen opgemetseld (afb. 109). De waterput was nog redelijk goed intact tot aan de aanzet van de koepel. Op de waterput komen enkele loden leidingen uit. De exacte diepte van de waterput kon niet vastgesteld worden, maar bedraagt minstens 2m. Rondom de waterput

was een brede insteek (S27) zichtbaar. De waterput is in situ behouden met het oog op een potentiële opgraving.

Van de andere onderzochte sporen op het 1^e en 2^e vlak kan (vooralsnog) geen relatie gelegd worden met het 19^e-eeuwse boeren erf.

Afb. 109 Waterput behorende tot een 19^e-eeuws (of vroeger) boeren erf aan de Zandpoort.

Zandpoort en de Rulsloot

Zoals bovenstaand al even benoemd, doorsneed de Zandpoort het westelijke deel van de proefsleuf. Resten zoals bestrating, fundering, etc., die getuigen van deze weg zijn echter niet aangetroffen. Wel werd de Rulsloot aangesneden. Bij de beschrijving van proefsleuf 4 werd er al kort op ingegaan dat de Zandpoort in haar 19^e-eeuwse vorm aangelegd werd na het dempen van de Rulsloot. Net als in proefsleuf 4 werd ook in proefsleuf 9 een deel van de rulsloot aangesneden. Echter, eveneens vanwege kabels en leidingen kon er maar gedeeltelijk een profiel over de sloot gezet worden. In dat profiel is de insnijding van de sloot duidelijk herkenbaar (afb. 110). Een donker bruingrijze, humeuze laag kan geïnterpreteerd worden als een natuurlijke opvulling van de sloot. Deze laag snijdt zich in een oudere laag die een sterk vermengd karakter heeft. Onzeker is of dit een oudere (stads)ophogingslaag betreft, of mogelijk nog een restant van een oudere fase van de rulsloot. De natuurlijke (insnijdings)laag wordt afgedekt door een donker bruin tot bruin heterogeen pakket, dat enigszins bijmenging van baksteenpuin kent. Deze laag kan gerekend worden tot de fase waarin de sloot gedempt werd. Ook het afdekkende pakket, wat evenzeer heterogeen van aard is, zal aangebracht zijn om de sloot te dempen en het terrein te egaliseren. Daarbij is het waarschijnlijk dat beide pakketten waarmee de sloot gedempt is, tot dezelfde (demp)fase behoren. Immers, tussen de beide demplagen zijn geen natuurlijke afzettingsslagen of spoelbanden aangetroffen, wat wijst op een korte (droge) periode waarin de sloot gedempt werd.

Uit de sloot zijn 11 stuks aardewerk verzameld, waaronder roodbakkend, faience en industrieel. De datering van het faience en roodbakkend aardewerk ligt dicht bijeen en heeft een overlap in de periode 1700-1750. Het industrieel aardewerk dateert iets later, tussen 1800 en 1900. Uit een ophogingslaag naast de sloot (S3) is voorts nog een scherf roodbakkend aardewerk uit 1500-1600 verzameld.

Afb. 110 Profiel in proefsleuf 9 met de insnijding van de Rulsloot.

Houtloodsen van Simons

In hoofdstuk 2.4 (industriële gebouwen) en bij de bespreking van proefsleuf 6 en 8, is al aangestipt dat vanaf het eind van de 19^e eeuw en begin 20^e eeuw de timmerfabriek van Simons zich steeds verder uitbreidt. Historisch is bekend dat daarbij ook ten oosten van de Zandpoort houtloodsen werden gebouwd. De contouren van deze loodsen kunnen teruggezien worden op de kadastrale kaart uit 1953 (afb. 108). Wat daarbij direct opvalt is dat in proefsleuf 9 aangetroffen muurwerk exact samenvalt met de contouren van deze gebouwen die zich verder noordwaarts tot buiten de proefsleuf uitstrekken. Daarmee is het aannemelijk dat het muurwerk tot de houtloodsen toegekend kan worden.

Uit de historische bronnen is bekend dat de timmerloodsen eind 19^e eeuw opgericht zullen zijn en in de jaren 70 van de 20^e eeuw gesloopt. De resten van het muurwerk laten zien dat tussentijds mogelijk verbouw fasen zijn geweest (afb. 111 en 112). Immers, enkele bouwnaden in het muurwerk laten herstellingen zien. Omdat de contouren van de gebouwen niet gewijzigd (lijken te) zijn, zou het eerder gaan om reparatie werkzaamheden aan het muurwerk.

Voor de funderingen van het muurwerk lijken oudere, vermoedelijk hergebruikte bakstenen toegepast te zijn. De fundering is aangelegd in een donkerbruin stedelijk ophogingspakket. Aan de onderzijde kent de fundering een iets wat onregelmatige, vijf steens brede vertanding.

Afb. 111 Muurwerk van de timmerloods van Simons, direct ten oosten grenzend aan de Zandpoort. Op het vooraanzicht de zijgevel van de loods met haaks erop twee binnenmuren.

Afb. 112 Detail van reparatiewerk aan de fundering van de timmerloods.

De muren zijn redelijk goed bewaard gebleven en liggen al vrij kort onder het maaiveld. Vanaf de Zandpoort gerekend kon de zijgevel van het gebouw over een lengte van bijna 12,5 m gevolgd worden. Van de voorgevel valt 2,5 m binnen de proefsleuf, waarbij het een opvallend detail is dat de voor- en zijgevel geen haakse hoek maken, maar een afgeplatte hoek. Voorts tonen twee zijmuren, haaks op de zijgevel, dat de loodsen tenminste opgedeeld waren in drie achtereenvolgende ruimtes van telkens 3,5 tot 4,5 m diep. Over de verder indeling en omvang van de ruimtes is weinig bekend, omdat deze slechts gedeeltelijk aangesneden werden.

Overige sporen

In de oostelijke putwand werden de restanten van een muur en een trap aangesneden (afb. 113). Omdat het muurdeel tegen de zijgevel van de houtloods aangebouwd is, lijkt het hier te gaan om 20^e-eeuws muurwerk. Tot welk gebouw dit muurdeel gerekend moet worden, is niet bekend. Mogelijk gaat het om een latere uitbreiding van de houtloodsen, of wellicht om arbeiderswoningen of werkplaatsen die zich in de 20^e eeuw in dit deel van het plangebied situeerden. Historische bronnen kunnen dit vooralsnog niet verhelderen.

Het muurwerk was opgebouwd uit rode, machinaal vervaardigde bakstenen. In het muurwerk was een uitsparing aangebracht voor een rioleringsbuis. In het verlengde van en tegen het muurdeel aan is een (betonnen) smal trapdeel geplaatst. Opmerkelijk genoeg tot iets dieper dan het muurdeel. Het bredere verband van dit trapdeel is onbekend.

Afb. 113 Muurdeel met trap.

Tussen en langs het muurwerk is in een groot deel van de proefsleuf een tweede vlak aangelegd tot op de top van de natuurlijke bodem. Hierin werden een aantal sporen herkend. Daarvan werd één langwerpige spoor gecoupeerd, wat lijkt te gaan om een opvulling van een natuurlijke laagte. Andere sporen kunnen geïnterpreteerd worden als vlekken of kuilen waarvan de datering onbekend is. Alleen uit één kuil, S13, konden twee aardewerkscherven verzameld worden die een datering hebben in de Late Middeleeuwen (1350-1450). Het betreft één fragment grijsbakkend en één fragment roodbakkend aardewerk. Uit de vlakbij gelegen opvulling S14 werd tevens een scherp roodbakkend aardewerk uit 1600-1700 verzameld.

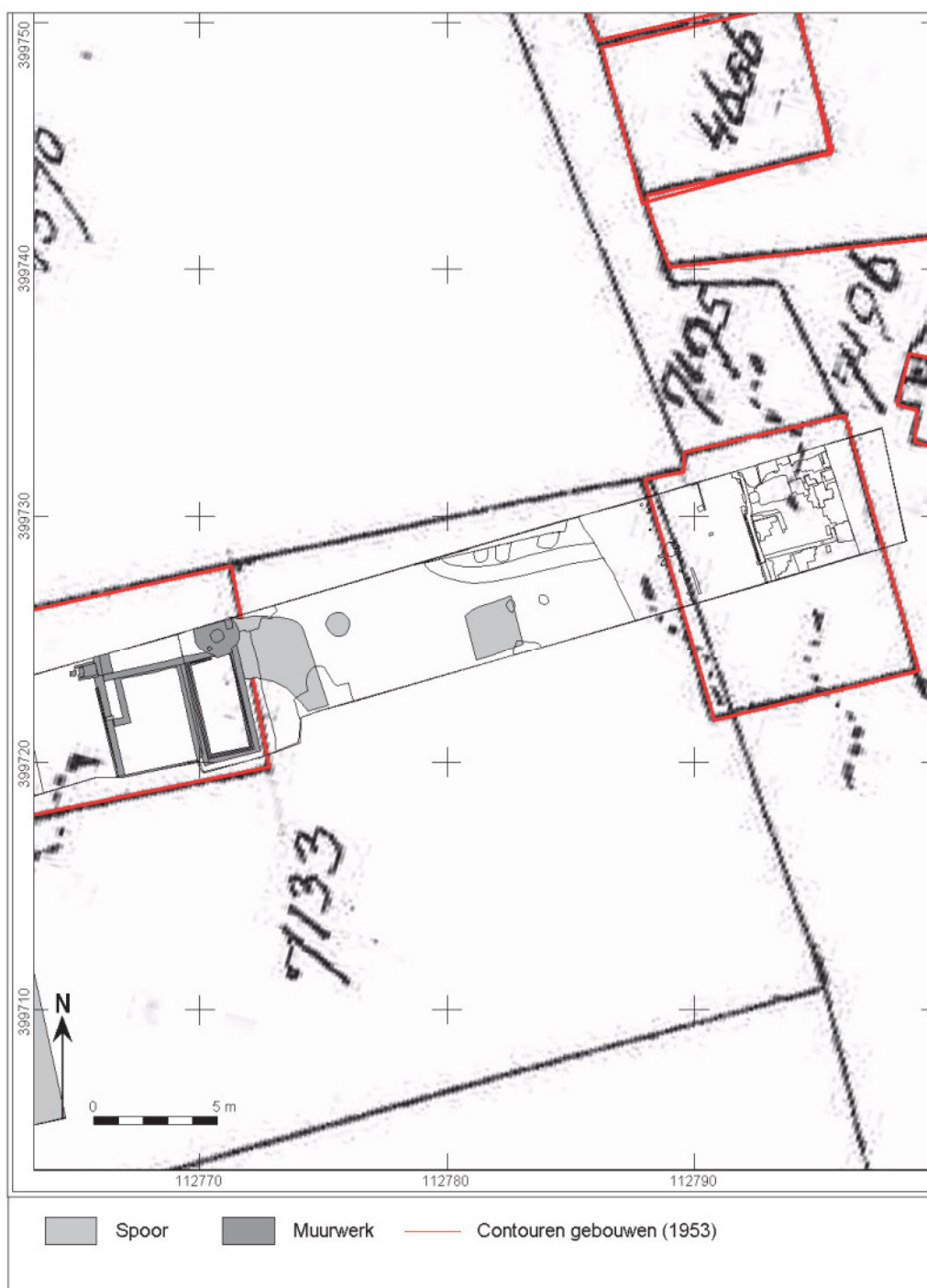
Uit de ophogingslagen zijn 16 stuks aardewerk verzameld van grijsbakkend en roodbakkend aardewerk, steengoed en industrieel aardewerk. Het grijsbakkend aardewerk kent een vroege datering tussen 1300 en 1500. De overige scherven dateren in de Nieuwe tijd.

4.10 Proefsleuf 10

Een deel van de sporen in proefsleuf 10 is reeds beschreven onder proefsleuf 6 & 8, omdat ze deel uitmaken van de boerderij van Kuijlaars die ook in de andere putten is onderzocht. Onderstaand zullen de overige structuren en sporen beschreven worden.

Afb. 114 Sporen van proefsleuf 10 geprojecteerd op de kadastrale minuutplan uit 1824.

Afb. 115 Sporen van proefsleuf 10 geprojecteerd op de kadastrale kaart uit 1953.

Rulsloot

Daar waar de Rulsloot in andere proefsleuven wel (gedeeltelijk) werd aangesneden, maar telkens om uiteenlopende redenen niet goed onderzocht kon worden, leende proefsleuf 10 zich uitermate goed voor het aanleggen van een profiel over de Rulsloot. Met een lengteprofiel kon een groot deel van de Rulsloot in doorsnede onderzocht worden. Alleen aan de oostzijde valt een deel van de Rulsloot samen met 19e-/20e-eeuwse bebouwing en valt het daarmee voor een klein deel buiten het bereik van het profiel.

In het profiel kunnen drie fasen van de sloot onderscheiden worden (afb. 116 en 117): tenminste één (vu 8 en 9) en mogelijk twee (vu 7) oude fasen van de sloot, een tweede gebruiksfase waarin de sloot

versmald, beschoeid en minder diep was (vu 3, 4, 5 en 6) en een laatste fase waarin de sloot gedempt is (vu 1 en 2).

De vullingen 7, 8 en 9 worden tot de oudste fase van de sloot gerekend. In deze oudste fase was de sloot vrij breed, meer dan 7m, met geleidelijke oplopende slootkanten. Het is niet zeker of de oudste vullagen (8 en 9) uit de gebruiksfase van de sloot stammen of dat er sprake is van het gedeeltelijk dempen van de sloot. De beide lagen zijn vrij homogeen, egaal bruin van kleur en hebben geen insluitsels. Er zijn geen duidelijke aanwijzingen van afzettingen in een water(voerende) context, zo ontbreekt een gelaagdheid in de afzettingen, en zijn er geen spoelbandjes oid waar te nemen. De laag is slechts licht humeus. Zowel vulling 8 als 9 worden afgedekt door een (komvormige) laag die bruin grijs van kleur is, redelijk homogeen en humeus van aard is. In de laag komen natuurlijke insluitsels van plantenresten voor, evenals baksteenfragmenten en aardewerk. Deze laag is vermoedelijk in de gebruiksfase van de sloot afgezet. Aangezien vulling 7 vulling 8 lijkt te doorsnijden (vanwege een recente verstoring was dit niet optimaal vast te stellen), zou deze laag tot een jongere fase van de slootvulling gerekend kunnen worden.

Een duidelijke nieuwe fase in de sloot valt af te lezen aan beschoeiing en de daartussen liggende slootvulling (vullingen 5 en 6). De beschoeiing aan weerszijden van de versmalde sloot, bestaat uit vertikaal ingegraven⁶² houten palen die aan de buitenzijde bekleed zijn met horizontale houten planken. Samen bakenen ze een sloot af ter breedte van circa 2m breed, wat significant smaller is dan de oudere fase van de sloot. In de loop der tijd is de beschoeiing hersteld daarbij ook iets versmald met 0,5m, getuige een tweede rij beschoeiingspalen en -planken langs de westzijde van de sloot (afb. 118). Opmerkelijk is de vondst van een ingegraven houten ton (S14), min of meer tussen beide beschoeiingen in aan de westzijde van de sloot. De ton, met een doorsnede van circa 60 cm, ligt stratigrafisch ingegraven in vulling 5 en zou daarmee later dateren dan de laatste beschoeiingsfase. In de tonput een humeus laagje onderin welke is bemonsterd. Ook kwamen er enkele scherven uit, waaronder roodbakkend, industrieel en steengoed. Dit aardewerk heeft een datering van 1700 tot 1900. Een stukje lampenglas uit de ton dateert van 1800 tot 2000. De nadruk van het verzamelde vondstmateriaal lijkt daarmee in de 19^e eeuw te liggen.

Tussen de beschoeiing in zijn twee opvullingen uit de gebruiksfase van de sloot aanwezig. De onderste vullaag (vu 6) is donker bruin van kleur, redelijk humeus en bevat veel insluitsels van baksteen, aardewerk, glas en ander materiaal. Deze insluitsels zullen tijdens de gebruiksfase als afval in de sloot gedumpt zijn. De tweede vullaag (vu5) is eveneens humeus en bevat ook redelijk wat divers vondstmateriaal, waaronder aardewerk, glas, bot en metaal. In de laag zijn dunne zandbandjes te onderscheiden, wat duidt op een gebruiksfase waarin de sloot watervoerend was.

Zowel de oude fase van de sloot (vulling 7) als de jongere beschoeide fase (vu 5 en 6) worden afgedekt door een pakket dat geïnterpreteerd wordt als een demplaag. Dit pakket bestaat uit meerdere lagen (vu1, 2 en 4). De onderste demplaag (vu4) is bruin grijs van kleur en bevat baksteen materiaal. De afdekkende laag vu 2 bestaat uit een gelaagd pakket met ondermeer mortel en baksteen. Het is aannemelijk dat dit materiaal afkomstig is van de bouw of sloop van een nabij gelegen gebouw. Ook demplaag vulling 1 bevat veel puinresten, alsook wat aardewerk en glas dat in de eind 19^e / 20^e eeuw te dateren is.

Onder dit aardewerk uit de gebruiks- en dempfase van de sloot zijn de bakselsoorten roodbakkend, grijsbakkend, faience, steengoed, (europees) porselein en industrieel aardewerk vertegenwoordigd. De vroegste aardewerkvondsten uit dit spectrum zijn toe te schrijven aan de Late Middeleeuwen (grijsbakkend aardewerk). Binnen de andere bakselsoorten is een verloop te zien startend vanaf 1500 tot aan 1900/1925. Onder het aardewerk zijn verschillende gebruiksvormen te onderscheiden, zoals handvatten van kannen, fragmenten van een versierde kan, Nederrijnse borden met slibversiering, grappen, comforen en een oliekannetje (afb. 119). Enkele fragmenten kleipijp dateren uit 1650-1750. Een redelijke hoeveelheid aan glaswerk (36 stuks) omvat vensterglas, fragmenten van bekertjes, bolvormige wijnflessen, dunwandige fles en een spawaterfles. Deze glasvondsten zijn tussen 1700 en 1750 te dateren.

⁶² Dit valt af te lezen aan een kleine insteek (vulling 3).

Afb. 116 Profieltekening van de rulsloot. In wisselende kleuren zijn de faseringen van de sloot aangeduid.

Afb. 117 Dwarsdoorsnede over de Rulsloot.

Afb. 118 Detail van de beschoeiing van de sloot.

Afb. 119 Oliekannetje verzameld uit de Rulsloot (Bron: Erfgoed Gemeente Breda).

Natuurlijke depressie

In het midden van de proefsleuf tekende zich op de top van de natuurlijke bodem (vlak 2) een natuurlijke depressie af (zie ook hoofdstuk 3). Deze depressie had een min of meer noordwest – zuidoost oriëntatie. De depressie kon in doorsnede onderzocht worden (afb. 120), waarbij bleek dat de depressie aan de onderzijde is opgevuld met meerdere zeer humeuze tot venige pakketten. Deze venige lagen worden op hun beurt afgedekt door een grijs pakket dat eveneens op een natuurlijke wijze is afgezet.

De watergang wordt geïnterpreteerd als een natuurlijke depressie of mogelijk een oudere beekloop.

Afb. 120 Natuurlijke depressie in proefsleuf 10.

Boerderij 19^e eeuw

Overeenkomstig met de kadastrale kaart uit 1824 werden aan de oostzijde van proefsleuf 10 restanten van een boerderij aangetroffen (afb. 114). Deze restanten bestaan uit muurwerk en vloeren die qua ligging exact overeen komen met de locatie van de boerderij op de kadastrale kaart uit 1824. Afgeleid uit de kadastrale kaart van 1953 zou op hetzelfde perceel mogelijk in de 20^e eeuw een ander gebouw (boerderij?) gestaan kunnen hebben (afb. 115). Dit is echter niet zeker.

Het muurwerk van de westelijke gevel van het gebouw (S15) grensde aan de Rulsloot. Dit muurdeel is eensteens breed en opgemetseld uit oranje / rode bakstenen van het formaat 17,5 x 8,5 x 3,5 cm. De fundering bestaat uit een 4 laags versnijding. Tegen de westelijke gevel is een ander muurdeel (S24) geplaatst, welke toebehoorde aan een binnenindeling. Ook spoor S21 is vermoedelijk een binnenmuur. Beide muurdelen zijn niet verder onderzocht om de muren en vloeren intact te houden voor een vervolgonderzoek.

De binnenruimte is voorzien van een zeer rommelige geheel aan vloerdelen (afb. 121). Dit uit zich in een sterke variatie aan kleine delen of restanten van vloeren, met in wisselende oriëntatie gelegde bakstenen of plavuizen vloeren. Er is sprake van veelvuldige herstellingen aan de vloeren. Tevens opvallend is dat enkele vloerdelen zwart geblakerd zijn, mogelijk door een interne brand.

Rondom de boerderij is geen vondstmateriaal aangetroffen.

Afb. 121 De deels geblakerde vloer van de 19e-eeuwse boerderij in proefsleuf 10.

Overige sporen en vondsten

Uit een geïsoleerd liggende ronde kuil is één fragment Langerwehe steengoed verzameld met een datering in de periode 1350-1450. De kuil heeft een doorsnede van iets minder dan 1m en is niet verder onderzocht.

Uit de ophogingslagen zijn een aantal aardewerk scherven verzameld die in twee tijdperiodes te verdelen zijn: scherven van grijsbakkend en roodbakkend aardewerk uit de Late Middeleeuwen (1350-1450) en roodbakkend aardewerk en steengoed uit de Nieuwe tijd (1500-1700).

Rondom het muurwerk van de boerderij van Kuijlaars in het westelijke deel van de proefsleuf zijn uit de ophogingslagen eveneens de nodige aardewerk scherven verzameld. In totaal gaat het om 45 stuks aardewerk van roodbakkend aardewerk, witbakkend aardewerk, faience, steengoed en een enkele scherf industrieel aardewerk. Het aardewerk dateert globaal in de Nieuwe tijd vanaf 1500 tot aan 1900. Uit dezelfde context werd ook meerdere fragmenten kleipijp (1700-1800/1900) verzameld. Fragmenten glaswerk zijn afkomstig van ondermeer een cilindrische wijnfles (1750-1800). Metalen voorwerpen omvatten twee loden kogels, glas in lood strips, twee koperen knopen en een steel van een koperen theelepels. Uit de laag is tevens een aardewerken knikker afkomstig. Deze vondsten dateren uit de Nieuwe tijd.

5 Synthese

5.1 Interpretatie en chronologie van de vindplaats(en)

5.1.1 Inleiding

In de voorgaande hoofdstukken is ingegaan op de historie van het plangebied ter introductie, is de landschappelijke context beschreven en zijn aan de hand van de sporen en structuren verschillende complexen onderscheiden. In dit hoofdstuk zullen de resultaten van deze onderzoeken geïnterpreteerd worden en in chronologische volgorde toegelicht worden, dit aan de hand van de onderscheiden archeologische complexen en (vooraf) vastgestelde onderzoeksthema's. Daarbij wordt gestart met de vroegste sporen en vondsten die zijn aangetroffen, namelijk een sporenniveau uit de Late Middeleeuwen.

Vroegere sporen of vondsten vanaf Steentijd tot en met de Vroege Middeleeuwen ontbreken.

De aangetroffen sporen en structuren kunnen onderverdeeld worden in de volgende complexen: sporen uit de Late Middeleeuwen, de Rulsloot, begraafplaats van de Sint-Joostkapel, bebouwing langs de Akkerstraat, op de achtererven van de Ginnekenstraat en ter hoogte van het binnenterrein, en bebouwing van vóór 1824 en van na 1824. Per complex of onderzoeksthema zal een relatie worden gelegd tussen de historische achtergrondkennis, de interpretatie en datering van de sporen en structuren en de ruimtelijke spreiding.

5.1.2 Sporen uit de Late Middeleeuwen

Middeleeuws aardewerk, verspreid over het plangebied, geeft een indicatie voor mogelijke bewoning in het plangebied in de 14^e en 15^e eeuw. Dit aardewerk uit de Late Middeleeuwen omvat bakseltypes zoals grijsbakkend en roodbakkend aardewerk en steengoed. Omdat dit verzamelde aardewerk (circa 100 stuks) voor een groot deel uit een secundaire context waaronder ophogingslagen of sporen met jonger te dateren aardewerk afkomstig is, kan slechts een beperkt aantal sporen aan de Late Middeleeuwen worden toegeschreven.

Wanneer gelet wordt op de verspreiding van het aardewerk, dan valt op dat in vrijwel elke proefsleuf laatmiddeleeuws aardewerk verzameld is. Dit hoeft niet direct te betekenen dat ook in het gehele plangebied middeleeuwse sporen aanwezig zijn of kunnen zijn. Aardewerkscherven kunnen immers ook via landbewerking verspreid geraakt zijn en/of secundair in contexten beland zijn. Aangezien het plangebied tot in de 19^e eeuw hoofdzakelijk een agrarisch gebruik kende, is dit des te meer aannemelijk.

In dit verband is ook de relatie met de Ginnekenstraat en de Akkerstraat van belang. Van de Ginnekenstraat is bekend dat dit een oude, uitgaande straat uit de stad was. Zo is (mede uit archeologisch onderzoek) bekend dat bewoning langs de Ginnekenstraat al tot de 14^e eeuw terug gaat. En zo ook wordt voor de Akkerstraat een oude oorsprong tot in ieder geval in de Late Middeleeuwen (14^e/15^e eeuw) verondersteld.

Het archeologisch onderzoek leverde in meerdere proefsleuven sporen of sporenclusters op, veelal bestaande uit kuilen of paalkuilen met wisselende grootte en diepte, en die naar voren kwamen in de top van de natuurlijke bodem (C-horizont). Uit deze sporen of clusters zijn vooralsnog geen duidelijke structuren te herleiden. Mede vanwege de beperkte omvang van de proefsleuven, maar ook omdat de proefsleuven soms maar beperkt tot het diepste niveau konden worden aangelegd vanwege behoudenswaardige resten op hogere niveaus.

Ook de datering van deze sporen en sporenclusters is vaak nog onvoldoende zeker. Zo komen er binnen de spoorclusters zowel sporen voor die in de Middeleeuwen gedateerd kunnen worden, als sporen die aan de Nieuwe tijd toe te schrijven zijn. Tevens is een groot deel van de sporen (nog) niet dateerbaar vanwege gebrek aan vondstmateriaal.

Desondanks kan aan minstens 10 sporen zeer waarschijnlijk een laatmiddeleeuwse oorsprong toegeschreven worden aan de hand van aardewerkvondsten. Het gaat hier om kuilen in de proefsleuven 3, 6, 7, 8 en 9.⁶³

⁶³ Wp3: spoor 28; Werkput 6: sporen 33, 46, 48, 61, 91; Werkput 7: spoor 26; Werkput 8: sporen 10 en 15; Werkput 9: spoor 13.

Hoe deze sporen precies geïnterpreteerd moeten worden, is nog onduidelijk. In de werkputten 3, 7 en 9 lijkt het vooralsnog om enkel individuele sporen te gaan, maar kan evenmin uitgesloten worden dat omringende ongedateerde sporen (of sporen buiten het bereik van de proefsleuven) tot dezelfde periode gerekend kunnen worden. In de werkputten 6 en 8 is het aandeel aan sporen uit de Middeleeuwen iets hoger (7x), maar ontbreekt een duidelijke samenhang. Deze sporen zouden zowel tot individuele structuren kunnen behoren, als ook tot erfstructuren van bebouwing langs de Ginnekenstraat.

Ook de aanwezigheid van sporen die in de Nieuwe tijd dateren, laat zien dat er rekening gehouden moet worden met mogelijke (erf)structuren uit deze periode.

In vrijwel alle werkputten waar een tweede vlak aangelegd kon worden in de top van de natuurlijke bodem, bleek de verstoringsgraad beperkt te zijn. Vaak zijn het enkel de diepere funderingssleuven die tot aan de natuurlijke bodem zijn aangelegd. Daarmee zijn eventuele vindplaatsen die zich aftekenen in de top van de natuurlijke bodem ruimtelijke goed bewaard gebleven.

Wanneer gelet wordt op de landschappelijke omstandigheden, dan bevindt het plangebied zich op de overgang van lagere zones in het zuidelijke deel, naar hogere zones in het noorden. Doorgaans waren deze hogere zones beter geschikt voor bewoning en werden de lagere zones eerder benut voor agrarische activiteiten of veeteelt. De verwachting op (nederzittings-)sporen uit de Middeleeuwen of vroege Nieuwe tijd is daarmee het hoogste voor het centrale en noordelijke deel van het plangebied, evenals de zones aangrenzend aan de Ginnekenstraat en de Akkerstraat.

5.1.3 De Rulsloot

De aanwezigheid van de Rulsloot binnen het plangebied werd voorafgaand aan het proefsleuvenonderzoek al in hoge mate verwacht. Historische bronnen gaven immers al duidelijke indicaties voor de aanwezigheid van de Rulsloot. Alleen was nog onzeker waar de sloot precies ligt, wat de ouderdom er van is en tot waar de sloot heeft doorgelopen.

Ten zuiden van het plangebied lag een stroompje, genaamd het Rul. Dit stroompje waterde af op de nabij gelegen loop van de Mark. Het stroompje het Rul bestaat tegenwoordig niet meer, maar zal net ten zuiden van het huidige plangebied gelegen hebben, ter hoogte van de huidige Stallingstraat. Het Rul zal minstens tot in de 18^e eeuw bestaan hebben.

De akkers ten oosten van de Ginnekenstraat lagen in een relatief natter deel en werden afgewaterd door middel van een sloot die uitkwam op het Rul. Deze sloot is de Rulsloot of schouwsloot genaamd. Vermoed wordt dat de oorsprong van de Rulsloot tenminste teruggaat tot in de vroege 16^e eeuw (en mogelijk nog vroeger).

Afgaande op historische bronnen kende de Rul een aftakking in noordelijke richting (de rulsloot) en die heeft doorgelopen tot aan de Akkerstraat. De rulsloot doorsneed daarmee het huidige plangebied. Niet bekend is wanneer de sloot exact gedempt is, wel veronderstelt men dat delen van de sloot nog tot in de 19^e eeuw in gebruik zijn geweest.⁶⁴ Omstreeks 1860 ten tijde van de aanleg van een riolering, is de sloot overbodig geraakt als afvoer van overtollig water.

De Rulsloot kende zowel een noordelijke als zuidelijke aftakking in de vorm van een sloot. De zuidelijke vertakking van de Rulsloot kon in 2018 vastgesteld worden door de archeologisch dienst van Breda bij onderzoek ter hoogte van de Mezz.

Tijdens het proefsleuvenonderzoek is de Rulsloot in vier werkputten (4, 7, 9 en 10) aangesneden (Afb. 122). Daaruit blijkt dat de sloot, zoals verwacht werd, met een noord-zuid oriëntatie het plangebied centraal doorsnijdt. De breedte van de sloot kon in de verschillende proefsleuven op basis van het vlak grotendeels vastgesteld worden. In de zuidelijke helft heeft de sloot een breedte die varieert tussen de 5,5 en 6 m. Naar het noorden toe lijkt de sloot smaller te worden met een breedte van ca. 3 m in proefsleuf 4.

⁶⁴ Vink 2003.

Een dwarsprofiel in werkput 10 leverde inzicht in de opbouw van de Rulsloot.⁶⁵ De Rulsloot heeft ten minste twee gebruiksfasen gekend voordat de sloot definitief gedempt werd. De oudste en breedste fase van de sloot laat een breed uitwaaiende watergang zien, die ofwel deels natuurlijk dichtgeslibd is, of mogelijk gedempt is. In de tweede gebruiksfase is de sloot smaller en steiler. De sloot is in ieder geval in het zuidelijke deel (ter hoogte van werkput 10 en 7) voorzien van een houten beschoeiing. Deze beschoeiing bestond uit ingeslagen houten palen die horizontaal geplaatste houten planken of schotten verankerden. Tussentijds is de beschoeiing lokaal hersteld en een halve meter naar binnen gezet. Uiteindelijk is de sloot volledig gedempt en na het dempen zijn in de sloot houten en mogelijk rieten tonputten ingegraven. Wellicht dienden deze als beerputjes van privaten.

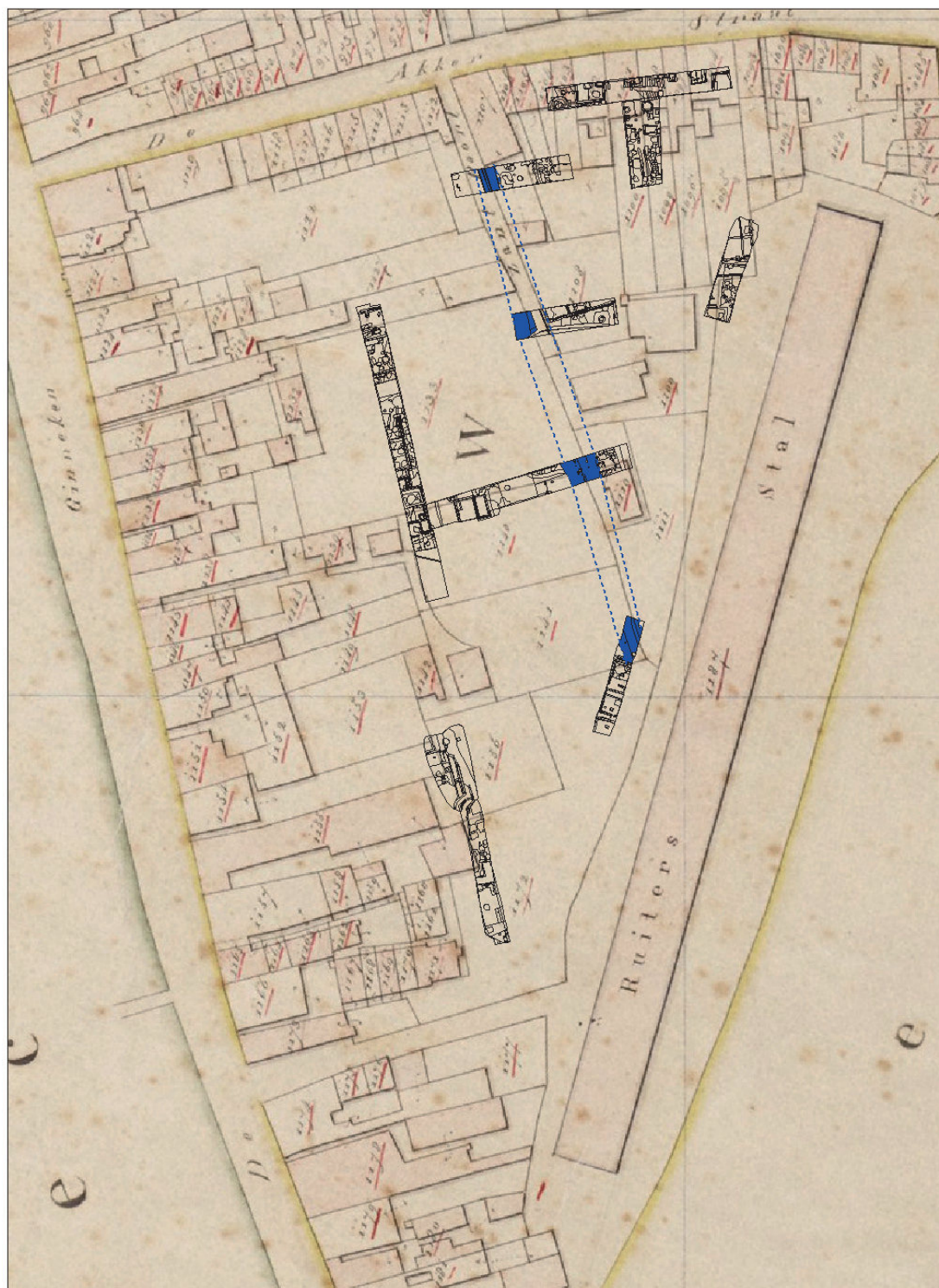
Vondstmateriaal kan ten dele inzicht geven in ouderdom en de fasering van de sloot. Uit de oudste fase zijn drie aardewerkscherven verzameld, waaronder grijsbakkend en roodbakkend aardewerk, die tussen 1350-1450 (grijsbakkend) en 1500-1600 (roodbakkend) gedateerd kunnen worden.⁶⁶ Uit de opvulling van de tweede gebruiksfase en uit de demplagen is meer vondstmateriaal afkomstig. Aardewerk uit deze lagen laat een bredere variëteit aan baksels zien van steengoed, roodbakkend, faience, witbakkend, porcelein tot aan industrieel aardewerk. Naast aardewerk is er ook divers glasmateriaal gevonden, afkomstig van (bolvormige) wijnflessen, bekers en vensterglas. De nadruk van de datering van het aardewerk ligt op de periode 1650-1750 voor als het gaat om de gebruiksfase van de sloot (fase 2). Aardewerk dat specifiek uit de demplaag verzameld is, laat een datering in de 19^e / 20^e eeuw zien. Aardewerk dat uit de ingegraven houten tonput(ten) werd verzameld, levert een datering op in de 19^e, mogelijk 20^e eeuw.

De aardewerk dateringen lijken daarmee te stroken met wat historisch bekend is of gesuggereerd wordt. De datering van de sloot gaat tenminste tot aan de 16^e eeuw terug, maar mogelijk ook nog vroeger. Wanneer de oudste, brede fase van de sloot versmald wordt is niet exact bekend, maar vondstmateriaal uit de opvulling van de beschoeide sloot laat een datering in de 17^e tot 19^e eeuw zien met een nadruk op 1650-1750. Na het dempen van de sloot (19^e eeuw) worden tonputten ingegraven die zeer waarschijnlijk een 19^e-eeuwse datering hebben. Mogelijk werden deze tonputten als beerputjes gebruikt door de bewoners van de ruiterbarakken Achter de Lange Stallen.

De Rulsloot is ruimtelijk goed bewaard gebleven. Ondanks dat niet in alle werkputten een profiel aangelegd kon worden, is de verstoringsgraad beperkt gebleven. De sloot leverde waar deze meer onderzocht kon worden, informatie op over de datering en fasering, waarbij verzameld vondstmateriaal (mogelijk) aan specifieke bewoners of contexten gerelateerd kunnen worden, zoals de ruiterbarakken. Zowel het anorganisch als organisch vondstmateriaal bleek bij onderzoek goed geconserveerd te zijn.

⁶⁵ In de twee noordelijke proefsleuven (4 en 7) belemmerden een kabels- en leidingentracé de aanleg van een dwarsprofiel. In de meest zuidelijke proefsleuf (9) is in overleg met de bevoegde overheid (J. Nollen) de keuze gemaakt geen dwarsprofiel aan te leggen vanwege behoudenswaardige houten structuren die in de sloot ingegraven waren.

⁶⁶ Aardewerkdeterminaties door S. Ostkamp (zie hoofdstuk 4.10).

Afb. 122 De rulsloot geprojecteerd op de kadastrale kaart uit 1824. Opvallend detail: de sloot valt exact samen met de perceelsgrenzen en ligt in het verlengde van de Zandpoort.

5.1.4 De begraafplaats Sint-Joostkapel

Uit historische bronnen is bekend dat achter de Sint-Joostkapel (1436) een begraafplaats ligt die tot aan het begin van de 19^e eeuw dienst deed. Vanaf 1515 werd de begraafplaats gebruikt voor aan de pest overledenen, en na de pestepidemie ook voor anderen. In de 18^e eeuw worden voornamelijk arme Bredanaars en soldaten aan de oostzijde begraven en gevangenen uit het Tuchthuis of de Gevangentoren aan de westzijde. De overledenen worden niet afzonderlijk begraven en hun namen worden nergens aangebracht. De begraafplaats had daarmee meer het voorkomen van een grasveld.

In 1806 wordt besloten dat er geen begravingen meer zullen plaatsvinden bij de St. Joostkapel (desondanks is de laatste bijzetting in 1810). In 1817 – 1821 wordt de Sint-Joostkapel ingrijpend verbouwd en krijgt het een nieuwe bestemming als woonhuis. De begraafplaats wordt dan provisorisch geruimd. Hier komt vervolgens een moestuin. Deze tuin is in gebruik gebleven tot 1884 als op de locatie een school gebouwd wordt (de Tweede Tussenschool). Deze wordt in 1947 overgenomen door de kunstacademie, totdat de school in 1983 gesloopt wordt om ruimte te maken voor het parkeerterrein.

In 2008 is de begraafplaats achter de Sint-Joostkapel al voor een aanzienlijk deel onderzocht tijdens een proefsleuvenonderzoek.⁶⁷ Dit archeologisch onderzoek wees uit dat ondanks recente verstoringen, er nog meerdere lagen (4) aan begravingen intact in de bodem aanwezig waren. De begrenzing van de begraafplaats in oostelijke richting kon echter niet met zekerheid vastgesteld worden. Door de proefsleuf 4 van het huidige onderzoek aan de oostzijde aan te laten sluiten op de proefsleuven van het onderzoek uit 2008 was het mogelijk om de begrenzing alsnog vast te stellen. Ter controle werd aan de zuidzijde proefsleuf 6 aangelegd, al werden hier op basis van het onderzoek uit 2008 geen graven meer verwacht (Afb. 123).

In het uiterste westelijke deel van werkput 4 zijn één inhumatie begraving en één knekelput aangetroffen, die beiden in situ bewaard zijn voor verder onderzoek. Hiermee kan de oostelijke begrenzing vastgesteld worden op maximaal 5m uit de westelijke putwand. Dit komt min of meer overeen met de verwachting uit het proefsleuvenonderzoek van Verniers uit 2008. Niet alleen het feit dat de laatste skeletten of skeletresten in het uiterste westelijke deel werden aangetroffen, maar ook het ontbreken van skeletresten in de verstoorde puinresten van de bouw cq afbraak van de school verderop, alsook de ligging van de Rulsloot / Zandpoort bepalen de begrenzing van de begraafplaats.

In zuidelijke richting werden zoals verwacht in de noord-zuid georiënteerde proefsleuf (Wp6) geen begravingen meer aangetroffen. Dit beeld komt overeen met de resultaten van het eerdere onderzoek naar de begraafplaats uit 2008.

Het beeld van het deel van de begraafplaats dat aangesneden is, komt overeen met het beeld van het onderzoek uit 2008. De begraafplaats achter de Sint-Joostkapel is in de 19^e en 20e eeuw deels verstoord geraakt door het vroegere gebruik. Met name de bouw en afbraak van de school (1884-1983) heeft de top van de begravingen sterk verstoord. Desondanks is er op een dieper liggend niveau nog een deel van de begraafplaats intact. In het westelijke deel van de werkput werd daarbij één redelijk intacte inhumatie en een knekelput aangetroffen. Dit niveau bevindt zich op 2,05m +NAP. Er kan niet uitgesloten worden dat er buiten de vastgestelde inhumatie en knekelput nog meer begravingen op een dieper niveau aanwezig zijn.

⁶⁷ Verniers, 2008.

Afb. 123 Overzichtskaart ligging van de Sint-Joostkapel (blauwe lijnen) en de begraafplaats (roze lijnen). De werkputten van het proefsleuvenonderzoek (vlak 1) zijn rood omlijnd. De overige werkputten zijn van het onderzoek uit 2008.

5.1.5 Bebouwing langs de Akkerstraat

De Akkerstraat vormde van oudsher de toegangsweg vanaf de Ginnekenstraat tot de achtergelegen landerijen naar het oosten. De naamgeving van de straat is daarmee veelzeggend. Uit historische bronnen is bekend dat langs de zuidzijde van de Akkerstraat in de 17^e eeuw woonhuizen zijn gebouwd, waaronder kamerwoningen voor militairen (over vroegere bewoning is niets bekend). De bewoners van de huizen hadden over het algemeen een bescheiden sociale status, zoals ambachtslieden en winkeliers.⁶⁸

Hoe deze huizen er precies uitzagen is niet bekend. Ook historische kaarten uit de 18^e eeuw geven slechts een onvolledige en beperkte impressie. Pas uit het begin van de 19^e eeuw is een kadastraal minuutplan (1824) beschikbaar, waarop individuele percelen en bebouwing te onderscheiden zijn. Projectie van de sporenkaarten op de kadastrale minuutplan uit 1824 evenals ook een percelingskaart uit 1953 blijkt het mogelijk te maken om archeologische resten op perceelsniveau te interpreteren.

In hoofdstuk 4.3 en 4.4 zijn de archeologische sporen beschreven en gekoppeld aan de verschillende percelen of huisnummers van de bebouwing aan de Akkerstraat. De bebouwing van een aantal percelen kon zo gereconstrueerd worden. Alleen in het centrale deel van werkput 2 (ter hoogte van Akkerstraat 30, 44 en 46) bleek de versterking door 20^e-eeuwse bebouwing dermate hoog dat resten van vroegere bebouwing zwaar verstoord zijn geraakt. Daarentegen zijn van de huisnummers 24, 26, 28 en 50 wel nog sporen teruggevonden.

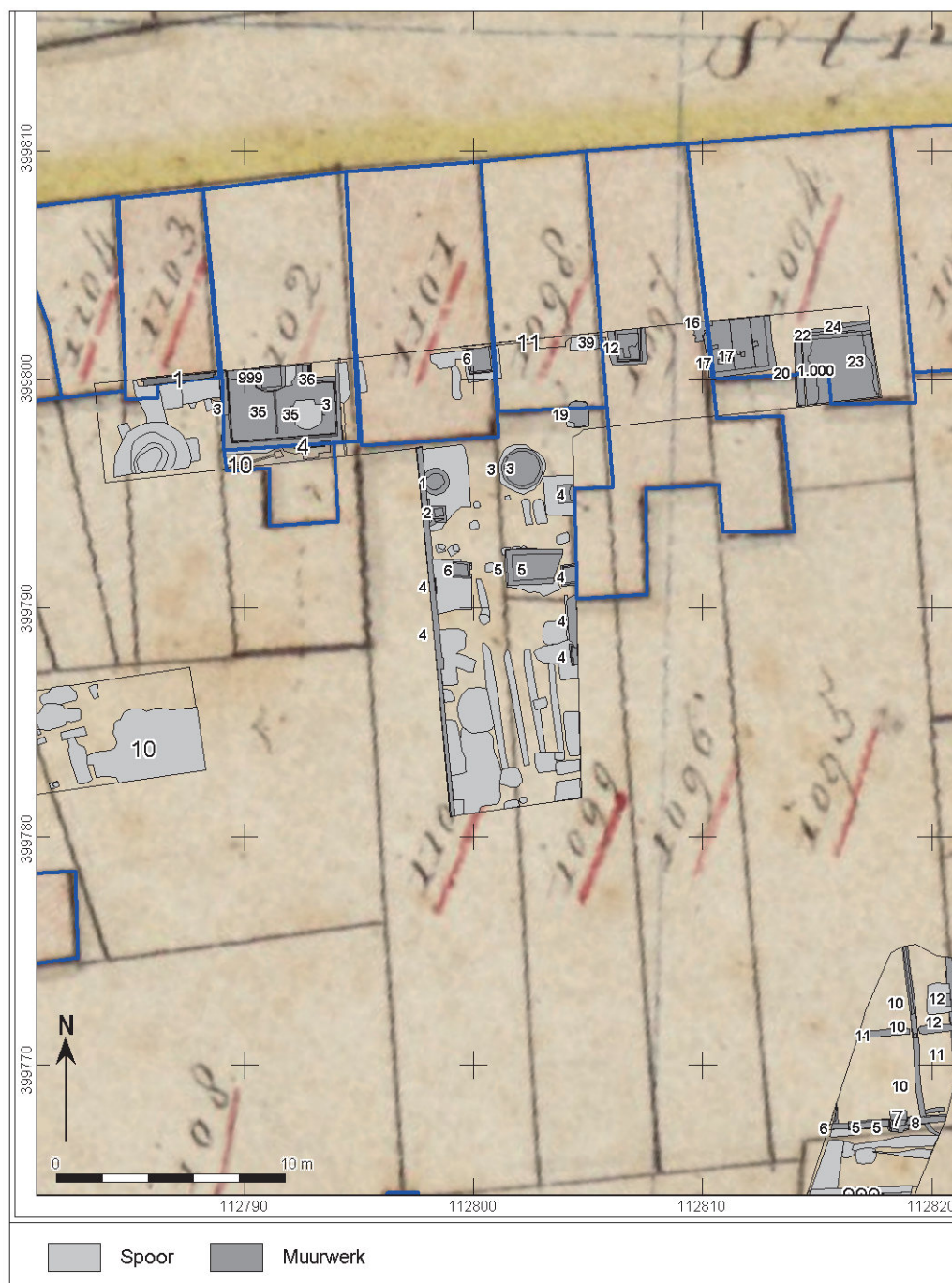
⁶⁸ Vink 2003.

De proefsleuf is zo georiënteerd dat deze de achterzijdes van de woningen doorsneet. Van de huizen zijn zij- en achtermuren aangetroffen evenals drie kelders (Akkerstraat 28 en 50). Deze kelderruimtes waren overwegend goed bewaard gebleven. Daarentegen bleken de muren van de gebouwen over het algemeen ondiep gefundeerd te zijn en daarmee slechter geconserveerd. Hoe oud de bouwrestanten precies zijn valt niet concreet uit het muurwerk af te leiden. De kelders verschillen in aanleg en hebben duidelijk bouwfaseringen, wat erop wijst dat de kelders gedurende enige tijd in gebruik zijn geweest. Ook het muurwerk vertoont verschillen in gebruikte baksteen (soort) en fundering. Aangezien de muren en kelders overeen komen met de kadastrale kaart uit 1824, is het aannemelijk dat de gebouwen uit de vroege 19e eeuw en eerder dateren. De beide kelders ter hoogte van Akkerstraat 50 kunnen vrij zeker aan de 17e eeuw worden toegeschreven. De kelders vallen op de oudste kadastrale kaart van Breda, uit 1824, samen op één perceel. In een historische studie door Vink (2003) naar het gebied rondom de Lange Stallen wordt echter een reconstructie gegeven van de historische ontwikkeling van de bebouwing langs de Akkerstraat, waaruit is gebleken dat op deze plek in 1657 twee woonhuizen uit de 17de eeuw zijn samengevoegd. De beide kelders zullen naar alle waarschijnlijkheid tot deze vroegere (nog niet opgedeelde) percelen behoord hebben.

Naast de bouwelementen zijn er ook enkele sporen op de achterliggende erven gevonden. Zo zijn er twee waterputten gevonden, waarvan één uit baksteen gemetseld en de andere een plaggen- of boomstam-/tonput. Daarnaast zijn er meerdere (afval)kuilen, waaronder een voorraadkuil met bakstenen vloertje opgegraven. Deze erfelementen kunnen evenals de gebouwen met behulp van de kadastrale kaart aan specifieke percelen toegewezen worden (Afb. 124) en dateren waarschijnlijk ook van vóór 1824. Ook verzameld vondstmateriaal wijst overwegend op een datering in de 18^e eeuw.

Uit het proefsleuvenonderzoek kan geconcludeerd worden dat de resten van de bebouwing matig tot goed bewaard zijn gebleven, waarbij er rekening gehouden moet worden met het voorkomen van muurresten al relatief kort onder het maaiveld. Daarbij zijn van muren soms alleen nog enkele lagen bewaard gebleven. Een deel van deze bouwstructuren is terug te herleiden tot de 17^e en 18^e eeuw. Op de achtererven kunnen diverse sporen behorende tot het erf verwacht worden, zoals waterputten, afval- en beerputjes. Recentere bebouwing, zoals ter hoogte van garagebedrijf Rapid, hebben deze oudere sporen aangetast, maar op diepere niveaus of tussen de verstoringen door kunnen nog wel sporen verwacht worden.

Afb. 124 Projectie van de sporenkaart op de kadastrale kaart uit 1824. Goed zichtbaar is dat de kelders en muurwerk samenvallen met de perceelsgrenzen.

5.1.6 Achtererven van de Ginnekenstraat

Eén van de onderzoeksthema's is de achtererven van de woonhuizen aan de Ginnekenstraat. Deze straat is één van de oudere uitgaande straten van Breda. De vroegste bewoning langs de straat dateert vermoedelijk al uit de 14e eeuw. Langs de straat stonden voornamelijk grote huizen die in latere tijden zijn opgedeeld.⁶⁹ Achter de huizen werden vaak achterwoningen, zoals kamerwoningen of bedrijfsruimten gebouwd. In de 17^e en 18^e eeuw werden ook militairen ondergebracht in kamerwoningen op de achtererven. Op de terreinen achter de achterwoningen

⁶⁹ Vink 2003.

waren weer veelal onbebouwde erven en hoven gesitueerd. In de late 19^e en 20^e eeuw worden op de achterterreinen voornamelijk industriële gebouwen aangelegd.

Om de invulling van de achtererven achter de Ginnekenstraat in kaart te brengen, is langs de westzijde van het plangebied over nagenoeg de volledige lengte een (opgedeelde) werkput aangelegd.⁷⁰ Deze werkput(ten) situeert zich ruimtelijk gezien achter de woningen en achtererven langs de Ginnekenstraat, namelijk de zone die historisch gezien in gebruik was als de erven en hoven achter de Ginnekenstraat (Vink, 2003).

De vroegste sporen die in deze zone zijn aangetroffen, dateren uit de Late Middeleeuwen en zijn mogelijk een aanwijzing voor boerenerven of erfstructuren, al dan niet behorend tot bewoning langs de Ginnekenstraat. Deze sporen zijn eerder al aan bod gekomen in hoofdstuk 5.2 Sporen uit de Late Middeleeuwen en zullen daarom hier niet verder meer besproken worden.

Een deel van de sporen die zich eveneens in de top van de natuurlijke bodem (C-horizont) aftekenden, zijn in de Nieuwe tijd te plaatsen (zie afbeelding 125 voor de clustering aan sporen in de top van de natuurlijke bodem). Ook hierbij gaat het voornamelijk om individuele kuilen die gedateerd kunnen worden in de Nieuwe tijd, maar waarbij een duidelijke samenhang in de vorm van een specifieke structuur ontbreekt. Desalniettemin vormen de sporen wel een aanwijzing voor landgebruik, of mogelijke erfstructuren.

Omdat de zichtbaarheid van deze sporen op het niveau waarop ze zich voordoen beperkt was tijdens het proefsleuvenonderzoek (tweede vlak), dient er rekening gehouden te worden met een omvangrijker sporenvak uit de Nieuwe tijd, al dan niet in relatie tot de bewoning langs de Ginnekenstraat.

De conservering van een sporenvak uit de Nieuwe tijd is naar verwachting goed. Latere bebouwing heeft voor zover vastgesteld slechts in een beperkte mate tot versterking geleid.

Historisch gezien is bekend dat in de 19^e eeuw enkele boerderijen gevestigd waren op de terreinen achter de Ginnekenstraat. Deze zijn ook af te leiden uit de kadastrale kaart uit 1824 (afb. 126). Deze boerderijcomplexen uit de 19^e eeuw (of vroeger) situeerden zich echter meer ten westen van de werkput en lagen daarmee buiten het bereik van het onderzoek. Aan het eind van de 19^e eeuw werden enkele van deze boerderijcomplexen gesloopt en vervangen door nieuwe complexen. Deze nieuwe boerderijcomplexen zullen besproken worden in hoofdstuk 5.1.7.

Aan het eind van de 19^e eeuw en het begin van de 20^e eeuw neemt de bebouwing achter de Ginnekenstraat toe. Naast de vestiging / herbouw van de boven genoemde boerderijen, worden er ook enkele industriële complexen gebouwd. In het zuidelijke deel van het plangebied betreft dit de melkfabriek De Hoop en in het centraal noordelijke deel de timmerfabriek van Simons. Beide complexen zijn in de werkput achter de Ginnekenstraat aangetroffen en zullen in hoofdstuk 5.1.8 nog verder besproken worden.

Het archeologisch onderzoek op de erven achter de bewoning van de Ginnekenstraat heeft daarmee aangetoond dat er rekening gehouden moet worden met sporen en structuren uit de Late Middeleeuwen en Nieuwe tijd, waarbij boeren erven, of erfstructuren niet uitgesloten kunnen worden. De relatie van sporen en structuren tot de bebouwing aan de Ginnekenstraat is daarbij niet duidelijk geworden. Sporen uit deze periode hebben een hoge kenniswaarde, aangezien ze (nieuwe) informatie kunnen opleveren over het gebruik van de hoven en erven op het terrein achter de Ginnekenstraat en de mogelijke aanwezigheid van stadsboerderijen. Het sporenniveau van deze structuren tekent zich af in de top van de natuurlijke bodem en laat overwegend een goede conservering zien. Vondstmateriaal is beperkt, het verzamelde aardewerk laat een gemiddelde conservering zien.

Daarnaast heeft het archeologisch onderzoek ook meer informatie opgeleverd over de stadsboerderijen uit de late 19^e en 20^e eeuw en het ontstaan van verschillende industriële complexen.

⁷⁰ Werkputten 1, 6 en 8.

Afb. 125 Overzichtskaart van de sporenclusters (roze) op de achtererven van de gebouwen langs de Ginnekenstraat (vlak 1 en 2).

5.1.7 Bebouwing vóór 1824

Een belangrijke informatiebron over de inrichting van het plangebied aan het begin van de 19^e eeuw is de kadastrale minuutplan uit 1824. Vanwege het hoge detail niveau kunnen percelen en bebouwing nauwkeurig in beeld worden gebracht. De kaart levert daarmee ook een datering op voor de afgebeelde gebouwen, namelijk 1824 of vroeger.

Op afbeelding 126 is de kadastrale kaart uit 1824 weergegeven met in blauwe omlijning de gebouwen op het binnenterrein (tussen de Akkerstraat – Ginnekenstraat- Stallingstraat – Achter de Lange Stallen).

Achter de Ginnekenstraat zijn vier boerderijcomplexen te zien, die op de achtererven gevestigd zijn. Geen van deze complexen is bij het archeologisch onderzoek aangesneden. Van de bebouwing langs de Akkerstraat is een gedeelte in werkput 2 en 3 onderzocht. De resultaten daarvan zijn eerder besproken onder hoofdstuk 5.5.

Op het binnenterrein tekenen zich nog eens vijf gebouwen af, gelegen langs de Zandpoort en iets ten zuiden ervan. Twee ervan (aan het einde van de Zandpoort) vormden een boeren erf (perceel 1109). De gebouwen van dit erf zijn niet aangesneden, maar in werkput 9 werd wel een waterput gevonden die vermoedelijk tot het erf van deze boerderij heeft behoord. De waterput was goed bewaard gebleven.

Iets ten zuiden van de Zandpoort is op perceel 1110 een andere structuur gelegen, vermoedelijk eveneens een boerderij. Deze is wel aangesneden in een werkput (werkput 10) en kon zodoende goed onderzocht worden. Zowel het muurwerk als de vloeren van de boerderij bleken goed

bewaard gebleven te zijn, waarmee de conservering als goed beoordeeld kan worden. De boerderij lag kort tegen de Rulsloot, die vermoedelijk bij de aanleg van de boerderij reeds gedempt was. Op en rondom de boerderij zijn nog sporen van het boeren erf te verwachten.

De Zandpoort was vermoedelijk in de 17^e eeuw al als een zandpad aanwezig langs de Rulsloot. In de 19^e eeuw werd de steeg aangelegd na het dempen van de Rulsloot. In de 20^e eeuw was de steeg voorzien van een bestrating met kinderkopjes (zie foto's in hoofdstuk 2.2 en 2.4). Van het steegje of de bestrating zijn geen sporen aangetroffen. Enkele recentere kabels en leidingen die oorspronkelijk ter hoogte van de steeg gelopen hebben, markeren wel het verloop.

Afb. 126 Kadastraal minuutplan uit 1824 met in blauw omlijnd de bebouwing op het binnenterrein en in geel de Zandpoort. In rood omkaderd het plangebied.

5.1.8 Bebouwing na 1824

In de late 19^e en 20^e eeuw neemt de bebouwing in het plangebied sterk toe. Hoofdzakelijk betreft dit de bouw van industriële complexen en arbeiderswoningen aan het eind van de 19^e en de vroege 20^e eeuw. Daarnaast worden enkele boerderijcomplexen vernieuwd, wordt een school gebouwd evenals arbeiderswoningen en maken woonhuizen aan de Akkerstraat plaats voor een garagebedrijf. In de tweede helft van de 20^e eeuw komt in dit beeld weer een verandering. Vanaf dan vallen steeds meer gebouwen ten prooi aan de slopershamer en breidt de functie als parkeerplaats steeds verder uit.

Een kadastrale kaart uit 1953 geeft de situatie binnen het plangebied mooi weer op het moment dat de bebouwing van het plangebied wellicht op haar hoogtepunt was (afb. 127). Van deze laatste gebruiksfase van het terrein zijn veel sporen teruggevonden. In vrijwel elke proefsleuf is muurwerk gevonden dat aan een specifiek gebouw uit de 19^e of 20^e eeuw kan worden toegewezen (afb. 128). In de navolgende paragrafen zullen die meer specifiek per complex besproken worden, te onderscheiden in de industriële complexen (zoals melkfabriek De Hoop, de timmerfabriek en timmerloodsen van Simons en het garagebedrijf Rapid), het schoolcomplex Sint-Joost, de arbeiderswoningen aan de Achter de Lange Stallen en het Café op de hoek.

Afb. 127 Kadastraal minuutplan uit 1953 met in groen omlijnd de bebouwing op het binnenterrein en in geel de Zandpoort. In rood omkaderd het plangebied.

Afb. 128 De sporenkaart geprojecteerd op de kadastrale kaart uit 1953 met daarop aangeduid de verschillende gebruiksfuncties van de gebouwen.

Industriële complexen

Melkfabriek De Hoop

In 1910 is de stoomzuivelfabriek De Hoop opgericht. De fabriek is aangelegd achter de woningen aan de Ginnekenstraat 115, op de percelen B7223 en B7225. Uit historische bronnen is bekend dat in 1917 in de fabriek een stoomketel geplaatst is en een fabrieksschoorsteen gebouwd werd. In 1925 wordt op een gemetseld voetstuk een locomobile geplaatst. In 1942 brandt het ketelhuis af en wordt er een nieuw ketelhuis geplaatst op de locatie van de oude. In 1963 valt het doek voor de fabriek.

Projectie van de sporenkaarten op de originele bouwtekeningen van de melkfabriek maakten het mogelijk om veel muurresten te koppelen aan specifieke ruimtes van de melkfabriek en soms zelfs ook faseringen in de bouw vast te stellen. Een goed voorbeeld daarvan zijn de drie fasen van de stookgangen, die vrijwel zeker telkens aan een nieuwe bouwphase te koppelen zijn. In combinatie met de projectie op de kadastrale kaart uit 1953 is met redelijke zekerheid de ligging van het complex vast te stellen.

Bij het archeologisch onderzoek bleken de restanten van de melkfabriek goed bewaard te zijn. Muurwerk en op diepere niveaus ook vloerdelen, bleken goed determineerbaar. Verschillende ruimtes van de melkfabriek konden aan de hand van de bouwtekeningen specifiek benoemd worden. Vondstmateriaal rondom de melkfabriek was beperkt.

Kuiperij en houtzagerij Simons ten westen van de Zandpoort

De oorsprong van de timmerfabriek gaat terug tot een ambachtelijk bedrijf dat was gevestigd aan de Ginnekenstraat 45. Dit bedrijf werd gaandeweg steeds verder uitgebreid op het achtergelegen terrein (perceel 4570). In 1875 richt Simons een kuiperij op, en in 1878 wordt toestemming verkregen voor een verdere uitbreiding. Rondom deze periode strekte het complex zich al uit tot aan de Zandpoort. In 1904 zijn de gebouwen gesloopt en maakten deze plaats voor een nieuwe fabriek, een stoomhoutzagerij, schaverij en kuiperij. De voorgevel van deze fabriek stond langs de Zandpoort. In 1918 is de fabriek uitgebreid met één travee aan de noordzijde. Deze uitbreiding betrof de werkplaats voor het vervaardigen van meubels. De fundering van de uitbreiding was minder zwaar. In 1960 is de fabriek overgenomen en heringericht als melkfabriek. In 1967 is de schoorsteen gesloopt, in de jaren '70 de overige fabrieksgebouwen.

Evenals voor de melkfabriek De Hoop, bleken ook voor de timmerfabriek bouwplannen beschikbaar, namelijk van de 'nieuwe fabriek' uit 1904. Dit maakte het mogelijk om een fasering aan te brengen in de muurresten die van de timmerfabriek zijn overgebleven. Te onderscheiden zijn muurresten van de oudere 19^e-eeuwse uitbreiding van de timmerfabriek en muurresten van de nieuwe fabriek uit 1904. Muurwerk van beide fasen bleken nog goed intact en goed determineerbaar. Vondstmateriaal was beperkt tot de afdekkende puinlaag, welke veel gereedschap bevatte.

Houtloodsen van Simons aan de oostzijde van de Zandpoort

In 1899 zijn aan oostzijde van de Zandpoort (perceel 7194) een aantal houtloodsen gebouwd, behorende tot het fabriekscomplex van Simons. Restanten van deze houtloodsen zijn aangetroffen in werkput 9 en bleken nog goed intact te zijn. Ook dit muurwerk laat meerdere bouwfasen of herstellingen zien. Het muurwerk is goed bewaard gebleven en is goed determineerbaar. Vondstmateriaal is beperkt.

Garagebedrijf Rapid

Langs de Akkerstraat 26-28 (perceel B7156) is aan het begin van de 20^e eeuw een garagebedrijf opgericht (1917). In 1923 vestigt zich in het gebouw tijdelijk een tabaksfabriek, tot het in 1941 weer zijn oorspronkelijke bestemming als garage kreeg. Het nieuwe garagebedrijf bestond uit een pand met naastgelegen een verharde weg of parkeerplaats.⁷¹ Het gebouw is in de jaren '80 van de vorige eeuw gesloopt.

⁷¹ Oorspronkelijk bedoeld om de Kerkstraat door te trekken.

Voor de bouw van de garage zijn de 17^e-eeuwse woonhuizen langs de Akkerstraat (zie paragraaf 2.4) gesloopt. Helaas heeft dit er toe geleid dat van de vroegere bebouwing nog maar weinig bewaard is gebleven (zie hoofdstuk 5.5).

Ook van het garagebedrijf zijn bouwtekeningen bewaard gebleven die inzicht geven in de ruimtelijke inrichting van het garagebedrijf. Mede daarmee zijn specifieke muurresten en andere contexten specifiek aan het garagebedrijf toe te kennen. De verstoring ter hoogte van het garagebedrijf is hoog, al kunnen op diepere niveaus nog wel oudere sporen verwacht worden.

Boerderijen

Boerderij van Kuijlaars

In de 19^e eeuw was op percelen 1139 en 1140 een boerderij complex gevestigd dat in 1899 gesloopt werd ten bate van een nieuwe, grotere boerderij. Dit oude complex is bij het proefsleuvenonderzoek niet aangesneden, het nieuwe complex wel. De nieuwe boerderij bestond uit een woonhuis met kelder, een voorstal met welpot en pomp, een koestal en paardenstal met beerput (zie ook de foto's in hoofdstuk 2.4).⁷² De boerderij is in de jaren '70 van de 20^e eeuw afgebroken.

De restanten van de nieuwe boerderij uit 1899 zijn goed bewaard gebleven. Muurwerk was goed intact, en in sommige ruimtes waren vloeren nog aanwezig. Daarbij konden mogelijke fasering en/of reparaties aan muren en vloeren vastgesteld worden. De restanten lenen zich goed voor verder onderzoek. In en rondom de boerderij is slechts een beperkte hoeveelheid vondstmateriaal verzameld.

Boerderij van Claassen

Achter Ginnekenstraat 51 lag in de 19^e eeuw op percelen 1132 en 1133 een boerderijcomplex. Dit complex wordt eind 19^e / begin 20^e eeuw gesloopt en maakt plaats voor een nieuwe boerderij van een veel grotere omvang, de boerderij van Claassen uit 1908. De nieuwe boerderij opgericht door Claassen omvat een boerderij die voorzien was van een koeienstal en schuur (zie ook de foto's in hoofdstuk 2.4). Ook wordt er een (dieper gefundeerde) gierput vermeld. Rond het midden van de 20^e eeuw wordt in de boerderij en schuren een hout- en plaatmateriaalzagerij gevestigd. Restanten van het meest oostelijke deel van de boerderij werden aangetroffen in werkput 6. Muurwerk bleek goed intact, evenals de vloeren binnen het gebouw. De verwachting is dat restanten van het overige deel van de boerderij eveneens goed bewaard zullen zijn gebleven. Vondstmateriaal in en rondom de boerderij is beperkt.

Schoolgebouw

Achter de huizen aan de Akkerstraat en op het perceel ten noorden van de timmerfabriek van Simons, werd in 1884 een schoolgebouw opgericht. Dit schoolgebouw besloeg het terrein gelegen achter de Sint-Joostkapel en lag daarmee ook op de oude begraafplaats (zie hoofdstuk 5.4). Bij de sloop van het gebouw in 1983 zijn de funderingen grondig verwijderd, hiervan werden geen restanten meer aangetroffen. Alleen een puinlaag van de afbraak van de school, vermengd met skeletresten van verstoorde graven, zijn nog te koppelen aan het schoolgebouw.

Arbeiderswoningen en een café

Aan de Achter de Lange Stallen werden meerdere rijtjes arbeiderswoningen gebouwd, vermoedelijk aan het eind van de 19e en de vroege 20e eeuw. Foto's van deze arbeiderswoningen geven nog een impressie van hoe deze gebouwen er uit zagen (zie hoofdstuk 2.4). In de jaren '70 van de 20e eeuw zijn de gebouwen gesloopt.

In twee werkputten (5 en 7) zijn restanten van arbeiderswoningen gevonden. In beide werkputten waren de funderingen goed bewaard gebleven. In de noordelijke werkput bleken de woningen voorzien te zijn geweest van een riolering (die nog intact was gebleven), bij de zuidelijke arbeiderswoningen kon de binnenindeling met een woonruimte en naastgelegen gang vastgesteld worden.

⁷² Otten 2012.

De restanten van de woningen zijn daarmee goed bewaard gebleven. Vondstmateriaal rondom de woningen is verder beperkt.

Tot slot zijn in werkput 1 de restanten van een gebouw terug gevonden, dat op basis van foto's en historische info toegeschreven kan worden aan een café dat daar gevestigd was. Van het gebouw zijn de funderingen nog intact.

5.2 Beantwoording van de onderzoeksvragen

De onderzoeksvragen die in het Programma van Eisen zijn gesteld zullen hier worden beantwoord op basis van de bevindingen van het proefsleuvenonderzoek.

De volgende onderzoeksvragen zijn in het PvE gesteld:

Thema "gebied":

1. Welke zones (qua tijdperiode en qua sporen) zijn binnen het plangebied aan te geven?

Sporen en vondsten uit de Steentijd tot en met de Vroege Middeleeuwen zijn niet aangetroffen. De kans op dergelijke sporen en vondsten is daarmee klein.

Enkele sporen kunnen specifiek aan de Late Middeleeuwen worden toegeschreven. Deze bevinden zich centraal westelijk in het plangebied (werkput 6 en 8) binnen enkele clusters van sporen. Echter is onduidelijk of de volledige clusters uit de Late Middeleeuwen dateren, of er meerdere periodes vertegenwoordigd zijn. In drie werkputten zijn losse sporen uit de Middeleeuwen gevonden, namelijk in werkput 3, 7 en 9. Spreidingen van laatmiddeleeuws aardewerk komen binnen het volledige plangebied voor, al kan een deel daarvan wellicht ook aan het agrarische gebruik toegeschreven worden. Landschappelijk gezien en afgaand op het stratenplan, lijken de centrale en noordelijke zones het meest kansrijk om sporen uit de Late Middeleeuwen aan te treffen.

In de Nieuwe tijd raakt de Akkerstraat bebouwd. Onzeker is vanaf wanneer de eerste bebouwing ontstaat, zeker is in ieder geval een dichtere bebouwing in de 17^e eeuw met woonhuizen en kamerwoningen. Deze bewoning loopt door tot in de 20^e eeuw. Op de achtererven van de woningen kunnen bijbehorende erfstructuren verwacht worden, zoals waterputten, beerputten, afvalkuilen etc. Elders binnen het plangebied kunnen sporen uit de Nieuwe tijd voorkomen in de vorm van paalsporen, kuilen, etc. Deze zijn met name in de top van de natuurlijke bodem vastgesteld. In deze periode loopt dwars over het plangebied de Rulsloot, die afwaterde op het stroompje de Rulle ten zuiden van het plangebied. Aan de Noordwestzijde lag in dezelfde periode achter de Sint-Joostkapel een begraafplaats.

Achter de Ginnekenstraat en op het binnenterrein zijn aan het begin van de 19^e eeuw meerdere boerderijcomplexen gevestigd, waarvan onduidelijk is uit welke periode zij precies dateren. Mogelijk kunnen deze een oudere oorsprong hebben. Een aantal van deze boerderijen wordt aan het eind van de 19^e eeuw / begin 20^e eeuw afgebroken en vervangen door een nieuwe boerderij.

Tegelijkertijd, later in de Nieuwe tijd, neemt ook de overige bebouwing toe. Vanaf het eind van de 19^e eeuw ontstaan op de achtererven van de Ginnekenstraat industriële gebouwen, zoals de melkfabriek De Hoop en de timmerfabriek van Simons, die tevens over enkele loodsen beschikt aan de oostzijde van de Zandpoort. Aan de noordzijde wordt achter de huizen aan de Akkerstraat een school gebouwd. Langs de Achter de Lange Stallen worden arbeiderswoningen opgericht.

Samengevat kunnen laatmiddeleeuwse sporen binnen het volledige plangebied verwacht worden, met een verhoogde kans in het centraal en noordelijke deel van het plangebied en grenzend aan de Ginnekenstraat en de Akkerstraat. Aan de Akkerstraat kunnen huizen met bijbehorend erf verwacht worden uit de 17^e eeuw of vroeger. Over het gehele plangebied kunnen sporen uit de Nieuwe tijd verwacht worden. Stadsboerderijen uit 19^e eeuw (en mogelijk vroeger) en later uit de 19^e/20^e eeuw liggen achter de Ginnekenstraat en verspreid over het binnenterrein. Industriële complexen worden opgericht achter de Ginnekenstraat en langs de Zandpoort. Arbeiderswoningen van rond 1900 aan de Achter de Lange Stallen. Voorts loopt er centraal door het plangebied de Rulsloot, die een oorsprong heeft in de 16^e eeuw of mogelijk vroeger en die in de 19^e eeuw

gedempt is. Aan het noordwestelijke uiteinde van het plangebied bevindt zich de begraafplaats achter de Sint-Joostkapel.

2. Kan de begraafplaats bij de St. Joostkapel qua vindplaats worden begrensd?

Ja, op grond van meerdere argumenten kan de begraafplaats begrensd worden op 5m uit de westelijke putwand van proefsleuf 4. Dit komt min of meer overeen met de verwachte begrenzing uit het proefsleuvenonderzoek uitgevoerd door Verniers in 2008. De begrenzing kan vastgesteld worden door de aan-/afwezigheid van skeletten in de werkput, het voorkomen van puinresten met skeletresten in verstoorde context enkel in het uiterste westelijke deel van de werkput en de begrenzing van de begraafplaats door de Zandpoort.

3. Zijn er sporen van de middeleeuwse bebouwing of percelering aanwezig?

Nee, er zijn wel clusters met sporen en enkele individuele kuilen uit de Late Middeleeuwen gevonden. Concrete structuren zijn (vooralsnog) niet te reconstrueren, maar kunnen evenmin uitgesloten worden. Perceleringssporen zijn niet aangetroffen.

4. Zijn er sporen van de industriële bebouwing aanwezig binnen het plangebied?

Ja, in het westelijke deel van het plangebied zijn de resten van Melkfabriek De Hoop en de timmerfabriek van Simons aangetroffen. Beide industriële complexen kunnen aan de hand van projectie van de sporenkaarten op de originele bouwtekeningen goed gereconstrueerd worden. Ten oosten van de Zandpoort, ter hoogte van de timmerfabriek, zijn de resten van de houtloodsen van Simons gevonden. De resten van de industriële bebouwing zijn goed bewaard gebleven. In het noordelijke deel van het plangebied, is aan de Akkerstraat garagebedrijf Rapid opgericht. Ook dit complex kan mede dankzij bouwtekeningen goed in kaart worden gebracht. De verstoringsgraad ter hoogte van het garagecomplex ligt echter hoger.

5. In hoeverre heeft de industriële bebouwing de oudere bewoningslagen verstoord?

De melkfabriek en de timmerfabriek cq timmerloodsen zijn tot aan de natuurlijke bodem gefundeerd. Eventuele sporen in de afdekkende ophogingslagen zijn daarmee aangetast. Sporenniveaus in de top van de natuurlijke bodem (C-horizont) zijn veelal slechts in beperkte mate verstoord, voornamelijk ter hoogte van funderingssleuven. Ter hoogte van garagebedrijf Rapid is de verstoringsgraad hoger.

6. Kan de bebouwingsgeschiedenis van de panden aan de Akkerstraat nader worden gedefinieerd? Mede dankzij projectie van de sporenkaart op de kadastrale minuutplan uit 1824 als ook in mindere mate op de kadastrale kaart uit 1953, bleek het mogelijk om de aangetroffen muurresten tot op perceelsniveau in kaart te brengen.

Twee kelders ter hoogte van Akkerstraat 50 dateren zeer waarschijnlijk uit de eerste helft van de 17^e eeuw of vroeger. Beide kelders liggen op een perceel dat in 1657 werd samengevoegd. Daarmee is het aannemelijk dat de kelders vroeger dateren en na samenvoegen van het perceel in stand zijn gehouden.

Overig muurwerk en een andere kelder vallen exact samen met de perceelsgrenzen van de kadastrale minuutplan uit 1824, waarmee het aannemelijk is dat de structuren uit de vroege 19^e eeuw en eerder dateren. Vondsten uit enkele erfstructuren, zoals een (afval) kuil laten een overwegend 18^e-eeuwse datering zien.

7. Zijn er sporen van de Zandpoort aanwezig?

Nee, er zijn geen sporen aangetroffen van het weglichaam of de verharding van de Zandpoort. De ligging van enkele kabels en leidingen uit de 20^e eeuw laat in combinatie met de kadastrale kaarten wel de ligging ervan zien.

8. Zijn er sporen van het Rullestraatje aanwezig?

Nee, er zijn geen sporen van een zandpad aangetroffen. De beperkte mogelijkheden om een profiel aan te leggen over de Rulsloot kunnen hier echter ook een oorzaak voor zijn. Echter, het Rullestraatje zou als onverhard zandpad kort langs de Rulsloot gelegen hebben en daarmee stratigrafisch gezien een relatief hoge ligging hebben. Gezien de relatief dichte bebouwing in de late 19^e en 20^e eeuw, is de kans groot dat het Rullestraatje verstoord is.

9. Zijn er sporen van de vesting uit 1530 of van latere vestingwerken aanwezig?

Nee, er zijn geen resten of andere indicaties voor vestingwerken binnen het plangebied aangetroffen.

10. Zijn er sporen van de bewoning langs de Ginnekenstraat in het plangebied aanwezig?

Van enkele sporenclusters in de top van de natuurlijke bodem (C-horizont), daterend uit de Late Middeleeuwen en (vroeg) Nieuwe tijd, is onduidelijk wat de relatie is tot de bebouwing langs de Ginnekenstraat. Niet uitgesloten kan worden dat deze sporen tot gebouwstructuren of erfstructuren behoorden, al dan niet in relatie tot de bebouwing langs de Ginnekenstraat, dan wel tot bebouwing op de achtererven.

Enkele historisch bekende boerderijcomplexen afgebeeld op de kadastrale minuutplan van 1824 (en daarmee uit de vroege 19^e eeuw of eerder daterend) zijn tijdens het proefsleuvenonderzoek niet aangesneden. Onduidelijk is in hoeverre restanten van deze boerderijcomplexen of de erfstructuren bewaard zijn.

Meer recentere bebouwing zoals de industriële complexen en boerderijen van rond 1900 zijn wel aangetroffen binnen de proefsleuven. Deze structuren zijn goed bewaard gebleven.

11. Zijn er sporen van achter erven aanwezig?

Zie vraag 10, mogelijk kunnen sporenniveaus in de top van de natuurlijke bodem tot de achtererven behoord hebben. Deze sporen kennen een datering vanaf de Late Middeleeuwen tot in de Nieuwe tijd.

12. Zijn er sporen van de bebouwing die te zien is op de kadastrale minuut uit 1824 aanwezig?

Van de op de kadastrale minuutplan zichtbare bebouwing (zie afb. 126) zijn aan de noordzijde van het plangebied enkele huizen aan de Akkerstraat aangesneden (zie vraag 6) en is centraal binnen het plangebied een vrij liggende boerderij onderzocht. De resten van deze boerderij bleken nog goed bewaard te zijn met naast muurwerk en funderingen nog grotendeels intacte vloeren. Andere gebouwen vielen niet samen met het puttenplan. De conservering van deze structuren is naar verwachting goed, al dient er wel rekening gehouden te worden met verstoring door latere bebouwing (zoals ter hoogte van de boerderijen achter de Ginnekenstraat).

13. Hoe is de bodemopbouw in het gebied (tevens eventueel door middel van boringen in kaart te brengen)?

Het aangetroffen beeld komt goed overeen met de Cultuurhistorische kaart van de gemeente Breda. In de laaggelegen beemdgronden in het zuiden van het plangebied heeft zich een veldpodzol gevormd in de top van het dekzand, terwijl op de relatief hogergelegen rug in het noordelijke deel een haarpodzol aanwezig is. De zijtak van de Rulle bevindt zich waarschijnlijk direct ten oosten van het plangebied. Deze beek heeft echter nog een tot nu toe niet-gekarteerde oost-west georiënteerde zijtak. Deze zijtak bevindt zich in het centrale deel van het plangebied. Dit beekdal is grotendeels opgevuld met (humeus) materiaal.

De laaggelegen, vochtige beemden met grasland konden in het verleden extensief worden gebruikt als hooilanden en voor het weiden van vee. De ten noorden ervan gelegen hogere dekzandrug met een diepe grondwaterstand was potentieel geschikt voor bewoning, maar sporen van menselijk gebruik vóór de middeleeuwen zijn niet aangetroffen.

Het onderzoeksgebied is echter wel sterk beïnvloed geweest door ingrepen van de mens, waardoor nog slechts op enkele plekken in het plangebied een stukje van de oorspronkelijke bodemopbouw is teruggevonden.

14. Zijn er sporen uit het paleolithicum/mesolithicum aanwezig?

Nee, er zijn geen vondsten uit het paleolithicum / mesolithicum aangetroffen.

15. Zijn er sporen uit (het neolithicum,) de bronstijd, ijzertijd of Romeinse tijd aanwezig?

Nee, de vroegste sporen en vondsten dateren uit de Late Middeleeuwen. Eerdere tijdsperiodes (bronstijd – Romeinse tijd) lijken niet vertegenwoordigd te zijn.

16. Zijn er sporen van ontginning aanwezig?

Buiten de Rulsloot die diende ter afwatering van de akkergronden, daarbuiten zijn er geen ontginningssporen aangetroffen.

17. Is er sprake van een esdek en wat is de ontwikkeling en datering hiervan?

Binnen vrijwel het volledige plangebied is een esdek aanwezig. De intactheid van het esdek is wisselend, en sterk afhankelijk van latere 19^e- en 20^e-eeuwse verstoringen.

In het zuidelijke deel van het plangebied is het bodemprofiel nog goed bewaard met een nog aanwezige A- en E-horizont. Het esdek is gemiddeld circa 0,5m dik. De top van het esdek ligt op 2,16m +NAP. Aan de bovenzijde van het esdek zijn puinresten uit de 19^e en 20^e eeuw ingeploegd of anderszins vermengd geraakt.

In het noordelijke deel van het plangebied is de top van de natuurlijke bodem redelijk goed bewaard gebleven. De top van de natuurlijke bodem (E-horizont en deels B-horizont) zijn in het esdek opgenomen en nog als zodanig te herkennen. Het esdek is hier gemiddeld genomen 0,35 tot 0,4 m dik. De top van het esdek ligt op 2,75m +NAP.

In het centrale deel van het plangebied is de natuurlijke bodem sterker verstoord en ontbreken de bodems die elders binnen het plangebied wel zichtbaar zijn. Een duidelijke esdek is in deze zone eveneens minder goed herkenbaar.

Aardewerk verzameld uit het esdek en/of ophogingslagen laat een datering in de Late Middeleeuwen en Nieuwe tijd zien. Verdere specificatie van de datering was niet mogelijk.

18. Zijn er sporen die wijzen op middeleeuwse oorsprong van de bewoning?

Zie ook de beantwoording van de onderzoeksvragen 3, 6 en 10. Enkele sporen kunnen in de Late Middeleeuwen gedateerd worden, daarnaast is er over het volledige plangebied een spreiding van laatmiddeleeuws aardewerk aangetroffen. Echter, op basis van de resultaten van het proefsleuvenonderzoek is het nog niet mogelijk gebleken om een relatie te leggen tussen dateerbare sporen uit de Late Middeleeuwen en eventuele bewoning. De laatmiddeleeuwse sporen kunnen betrekking hebben op landbewerking, erfstructuren behorende tot bewoning aan de Ginnekenstraat (en in mindere mate de Akkerstraat) als ook op bewoning van de achtererven (bijvoorbeeld stadsboerderijen).

19. Zijn er sporen van oudere infrastructuur aanwezig?

In werkput 6 zijn mogelijke karrensporen aangetroffen. De datering van deze karrensporen (evenals de interpretatie) is onduidelijk. De sporen lopen van het centraal westelijke deel (ter hoogte van werkput 6) in noordoostelijke richting.

Andere sporen van oudere infrastructuur ontbreken.

20. Is er bebouwing aanwezig?

Zie onderzoeksvraag 1. De aanwezige bebouwing is terug te herleiden van minstens 17^e-eeuwse bebouwing aan de Akkerstraat tot aan laat 19^e- en 20^e-eeuwse bebouwing binnen het volledige plangebied. De bebouwing omvat zowel (stads-) boerderijen als industriële complexen, een school en arbeiderswoningen.

21. Zijn er aanwijzingen voor activiteiten uit de Spaanse tijd? Zijn er sporen van een legerkamp, of omwalling?

Nee, er zijn vooralsnog geen sporen terug te herleiden tot aan de Spaanse tijd.

22. Zijn er nog andere (bewonings)sporen?

Zie vraag 1. De vastgestelde (bewonings)sporen kunnen in de thema's laatmiddeleeuwse sporen, de Rulsloot, de begraafplaats Sint-Joostkapel, bebouwing aan de Akkerstraat, bebouwing vóór 1824 en bebouwing na 1824 onderverdeeld worden. Zie voor een uitgebreidere beschrijving van de aangetroffen sporen de toelichting in hoofdstuk 5.1.

23. Wat is de aard, omvang (begrenzing vaststellen), datering, context, gaafheid, kwaliteit van de aangetroffen sporen?

De sporen en structuren zijn aan de hand van de interpretaties onderverdeeld in de thema's laatmiddeleeuwse sporen, de Rulsloot, de begraafplaats Sint-Joostkapel, bebouwing aan de Akkerstraat, bebouwing vóór 1824 en bebouwing na 1824.

De middeleeuwse sporen kunnen binnen het gehele plangebied voorkomen, al is de verwachting op het aantreffen ervan hoger voor het centrale en noordelijke deel van het plangebied en de zones grenzend aan de Ginnekenstraat en Akkerstraat. Van dit sporenniveau zijn vooralsnog paalkuilen en

kuilen aangetroffen, waarvan de bredere samenhang ontbreekt. Desondanks kunnen de sporen deel uitmaken van omvangrijkere structuren, zoals huisplaattegronden, erfstructuren etc. De sporen zijn ruimtelijk goed bewaard gebleven en van goede kwaliteit.

De rulsloot doorsnijdt het plangebied van zuidoost naar centraal noordelijk. De rulsloot kon in meerdere werkputten vastgesteld worden. Vondstmateriaal verzameld uit de sloot laat een datering zien vanaf de 16^e eeuw tot en met de 19^e eeuw, het moment waarop de sloot gedempt wordt. Een vroegere datering in de Late Middeleeuwen voor de oudste fase van de sloot is mogelijk. Uit het profiel over de sloot kunnen er tenminste twee gebruiksfases onderscheiden worden, waarbij de sloot in de tweede fase versmald wordt en beschoeid met planken en schotten. De tweede gebruiksfase lijkt aan de hand van het vondstmateriaal qua datering de nadruk te hebben in de periode 1650-1750. De sloot is ruimtelijk goed bewaard gebleven en heeft een hoge informatiewaarde. Zo zou vondstmateriaal mogelijk gelinkt kunnen worden aan de ruiterbarakken en zijn, vermoedelijk in de 19^e eeuw, na het dempen van de sloot beertonnen ingegraven.

Van de begraafplaats kon de begrenzing worden vastgesteld op maximaal 5m uit de westelijke putwand. In het westelijke deel van de werkput werden een inhumatie begraving en een knekelpot aangetroffen. Mogelijk zouden meerdere niveaus aan begravingen aanwezig kunnen zijn, zoals eerder vastgesteld bij het proefsleuvenonderzoek van Verniers (2008). De top van de begraafplaats is zichtbaar aangetast door latere bebouwing (een school). De sloop en afbraak daarvan hebben de bovenste lagen aan begravingen verstoord, zoals blijkt uit skeletresten in de afdekkende puinlagen. Desondanks kan er ten minste nog één of mogelijke meerdere lagen aan begravingen verwacht worden. De begraafplaats dateert tussen 1515 en 1810. Vondstmateriaal ontbreekt om deze datering scherper te stellen voor de aangetroffen begravingen. De kwaliteit van de sporen is hoog.

Aan de noordzijde van het plangebied is de bebouwing aan de Akkerstraat onderzocht. Van deze bebouwing zijn muurrestanten, funderingen, kelders en erfstructuren zoals waterputten, beerputjes en (afval)kuilen gevonden. Een deel van de sporen tekent zich al vrij snel onder het maaiveld af, zoals de muurresten / funderingen. Andere sporen konden pas op het tweede vlakniveau vastgesteld worden, zoals de waterputten, (afval)kuilen etc. Ruimtelijk gezien zijn sporen van bebouwing langs de volledige Akkerstraat aangetroffen, dan wel te verwachten. Alleen ter hoogte van Akkerstraat 26-28 is de verstoring dusdanig hoog dat de vroegere bebouwing vrijwel volledig verstoord is. In deze verstoorde zone kunnen hooguit dieper ingegraven sporen, zoals kuilen en waterputten verwacht worden. De bebouwing kan in de 17^e en 18^e eeuw gedateerd worden, sommige sporen iets later. De kwaliteit van de sporen is hoog, zeker ook in combinatie met historische bronnen die een mooie aanvulling kunnen geven bijvoorbeeld ten aanzien van vroegere bewoners etc.

Behalve de eerder besproken laatmiddeleeuwse sporen kunnen er sporen uit de Nieuwe tijd verwacht worden binnen het plangebied, waaronder kuilen, paalkuilen mogelijk behorende tot structuren, erfstructuren etc uit de 17^e en 18^e eeuw. Deze sporen zijn goed bewaard gebleven en kunnen ruimtelijk gezien binnen het gehele plangebied verwacht worden in de top van de natuurlijke bodem.

Naast deze sporen, laat de kadastrale kaart uit 1824 meerdere structuren zien, hoofdzakelijk boerderijen, op het binnenterrein van de Akkerstraat – Ginnekenstraat – Stallingstraat – Achter de Lange Stallen. Het merendeel van deze structuren is niet aangesneden bij het proefsleuvenonderzoek. Alleen centraal in het plangebied kon één structuur onderzocht worden, die ruimtelijk gezien goed bewaard gebleven is. De exacte ouderdom van het gebouw is niet zeker, het dateert minimaal uit het begin van de 19e eeuw en mogelijk vroeger. De resten van het gebouw, vermoedelijk een boerderij, omvatten muurdelen/funderingen en vloeren. De sporen liggen al vrij kort onder het maaiveld. De kwaliteit van de structuren is in potentie zeer hoog. Over het gebruik van het binnenterrein in de vroege Nieuwe tijd (16^e t/m begin 19^e eeuw) is relatief weinig bekend.

Verondersteld wordt een hoofdzakelijk agrarische invulling. Over de aanwezigheid van stadsboerderijen is echter weinig bekend.

Tegen het eind van de 19^e eeuw neemt de bebouwing binnen het plangebied sterk toe. Sporen van bebouwing uit de late 19^e en 20^e eeuw kunnen vrijwel overal binnen het plangebied verwacht worden en bestaan uit industriële complexen (achter de Ginnekenstraat), boerderijen (verspreid over het terrein), een schoolgebouw (achter de Akkerstraat, ter hoogte van de begraafplaats) en arbeiderswoningen (Achter de Lange Stallen). De resten van deze gebouwen zijn over het algemeen goed bewaard gebleven en komen al vrij snel onder het maaiveld naar voren. De kwaliteit van de sporen is wisselend. Ten aanzien van de industriële complexen kan veel informatie winst verkregen worden in relatie ook tot historische gegevens, die elkaar aanvullen en daarmee een compleet beeld kunnen geven. De informatiewaarde van de laat 19^e-eeuwse / vroeg 20^e-eeuwse boerderijen is beperkt.

24. Wat is de waarde van de aangetroffen sporen?

De waarde van de thema's cq complexen "laatmiddeleeuwse sporen, de Rulsloot, de begraafplaats Sint-Joostkapel, bebouwing aan de Akkerstraat, bebouwing vóór 1824" is hoog, zie toelichting onder vraag 23 en zie ook het waarderings- en selectieadvies in hoofdstuk 6.. Voor de bebouwing na 1824 is de waarde van de industriële complexen hoog (onderzoeksthema gemeente Breda). De waarde van de overige bebouwing uit 1900 en later (boerderijen, arbeiderswoningen) is beperkt.

Verder zijn er nog acht onderzoeksthema's met vraagstellingen van toepassing die zijn vertaald voor het archeologisch onderzoek in Breda-west. De Lokale Onderzoeks Agenda Breda (LOAB) gaat met name over hoe de mensen het landschap waarin ze woonden op diverse wijzen hebben ingericht en gebruikt. De nalatenschap van deze inrichting en het gebruik daarvan geeft ons de mogelijkheid inzicht te krijgen in het leef- en denkpatroon van de bewoners gedurende de late prehistorie en de middeleeuwen. De vraagstellingen bij dit thema beslaan een breed geheel, van nederzetting tot begravingen. Het doel is een beeld te creëren van het leven in de regio Breda. De aandacht bij het onderzoek naar het natuurlijke landschap is met name gericht op de niet door de mens beïnvloede omgeving c.q. die aspecten van de natuur die uiteindelijk het menselijk handelen hebben beïnvloed. Deze thema's dienen te worden geplaatst in een raamwerk waar de ontwikkeling van het landschap, de ontstaansgeschiedenis van de stad en de stedelijke samenleving centraal staan.

Thema Landschap:

25. Hoe zag de paleogeografie er uit? Wat is de geomorfologische achtergrond van het huidige landschap? Wat is de hydrologische ontwikkeling in het gebied?

Het plangebied ligt in een overgangszone van lagere gebieden in het zuidelijke deel van het plangebied naar hogere delen in het noorden. Dit reliëf hangt samen met een oudere beekloop, de Rulle, vrijwel direct ten zuiden van het plangebied. Mede daardoor zijn in het zuidelijke deel van het plangebied oorspronkelijk nattere gebieden aanwezig, getuige ook de veldpodzol die hier aanwezig is. Naar het noorden toe worden de gronden droger en is er sprake van een haarpodzol. In het centrale deel van het plangebied werd een oost-west georiënteerde oude beekloop aangetroffen, mogelijk betreft dit een oude zijtak van de Rulle. Geadviseerd wordt om bij archeologisch vervolgonderzoek deze zijtak verder in kaart te brengen, waaronder de loop van de beek, de datering ervan (via OSL) en een paleolandschappelijke reconstructie.

26. Welke ontwikkelingen van het landschap en het milieu vonden gedurende deze periode plaats en welke invloeden hadden deze op het leefmilieu van de mens?

Voor de vroegere periode kan de (verlandde) beekloop mogelijk meer inzicht geven over het landschap of veranderingen daarin in het verleden. Een combinatie van datering (OSL) en paleolandschappelijke reconstructie kan wellicht uitwijzen hoe het (micro)landschap er in het verleden uitzag.

Qua archeologie ontbreken sporen of uit de vroegere periode tot en met de Vroege Middeleeuwen. De vastgestelde archeologische sporen en vondsten dateren uit de Late Middeleeuwen en Nieuwe tijd. In deze periode zal het landschap weinig aan verandering zijn blootgesteld. De Rulsloot werd aangelegd ter afwatering van de relatief natte gronden. De sloot kwam uit op de zuidelijker gelegen beekloop de Rulle.

Thema "Bodem":

27. Hoe is de bodemopbouw in het centrum van Breda en wat is de exacte wisselwerking tussen het natuurlijk landschap en de ontwikkeling en inrichting?

Vooralsnog lijkt het plangebied pas in de Late Middeleeuwen ontgonnen te zijn. Meer onderzoek is echter nodig om dit beeld te bevestigen of bij te stellen. Omdat nu nog niet bekend is om welke type vindplaatsen (structuren) het exact gaat, zal verder onderzoek daarmee ook moeten uitwijzen wat de relatie is tussen de (vroeg) vindplaatsen en het landschap.

28. Zijn er beekdalen aanwezig en zo ja wat is de relatie en interactie tussen mens en beekdalen?

Bekend is/was dat ten zuiden van het plangebied een beekdal, namelijk de Rulle ligt. Deze ligt ongeveer ter hoogte van de Stallingstraat. Nog niet eerder bekend was de aanwezigheid van een oude beekloop centraal over het plangebied met een min of meer oost-west oriëntatie. Meer

onderzoek naar de ouderdom van deze beekloop is nodig om de relatie tot de mens (en vindplaatsen) te kunnen beoordelen.

29. Hoe zijn esdekken en cultuurlagen ontwikkeld en wat is de functie en betekenis van het landschap voor de mens?

Binnen het plangebied komt een esdek voor. Met name in het zuidelijke en noordelijke deel van het plangebied bleek die het beste bewaard. Opvallend is dat de bodems onder het esdek overwegend goed bewaard zijn gebleven met soms nog intacte A-/E-horizonten, of nog zichtbaar licht verploegde bodemhorizonten. De dikte van het esdek varieert van +/- 0,35 tot 0,5m. Binnen het esdek is geen gelaagdheid geconstateerd. De datering kan op basis van het proefsleuvenonderzoek alleen vastgesteld worden aan de hand van het voorkomen van vondstmateriaal. De vroegste aardewerkscherven dateren daarbij uit de Late Middeleeuwen.

30. In Breda komen niet alleen pleistocene zandgronden voor die worden aangeduid als het Hoge, in het noordelijke deel van Breda komen holocene afzettingen voor, het Lage. In dit deel van Breda komen moeren (veengebieden), dalletjes, dijken, beemden en donken voor. Vooral de beemden zijn een kenmerkend onderdeel van het Lage en werden als grasland werden in het verleden extensief gebruikt als hooilanden en voor het weiden van vee. Wat is de functie van, en de relatie tussen het Lage en het gebruik ervan door de mens?

Deze vraag is niet van toepassing voor het plangebied.

Thema Flora en fauna:

31. Wat was de aard van de begroeiing van het landschap gedurende de periode late prehistorie tot en met de middeleeuwen en welke invloeden had deze op de leefwijze van de mens?

Deze vraag kan niet beantwoord worden. Bij het archeologisch vervolgonderzoek zijn er mogelijkheden tot een landschapsreconstructie op basis van de oude beekloop (datering van de oude beekloop is echter nog niet bekend) en mogelijk aan de hand van de Rulsloot voor de jongere periode (Late Middeleeuwen / Nieuwe tijd).

32. Welke wilde dieren kwamen in de vrije natuur in de omgeving van de nederzetting en de nederzetting zelf voor, zowel op het land als in het water en welke invloed hadden deze op de leefwijze van de mens?

Tijdens het proefsleuvenonderzoek is er geen vondstmateriaal verzameld dat een bijdrage kan leveren aan de beantwoording van deze vraag. Daarbij moet er rekening mee gehouden worden dat de vroegst te dateren sporen uit de Late Middeleeuwen stammen, een periode waarin het plangebied reeds een nauwe band had met de stedelijke ontwikkeling.

33. Welke gedomesticeerde dieren kwamen in de omgeving van de nederzetting en in de nederzetting zelf voor, zowel op het land als in het water en welke invloed hadden deze op de leefwijze van de mens?

Tijdens het proefsleuvenonderzoek is slechts een beperkte hoeveelheid botmateriaal aangetroffen, hoofdzakelijk uit de Nieuwe tijd. De mogelijkheden tot beantwoording van deze onderzoeksvraag zijn daarmee zeer beperkt.

34. Verder is het van belang om informatie te verkrijgen over de lange termijnontwikkeling van de vegetatie in de regio; de verhouding tussen de gebruikte en niet-gebruikte ruimte; de agrarische economie; de voedsleconomie; het gebruik van ruimte in huizen en op erven.

Het proefsleuvenonderzoek heeft als vroegste sporen paalkuilen en kuilen opgeleverd uit de Late Middeleeuwen, deels geclusterd, deels individuele sporen. Onduidelijk is echter de samenhang tussen de sporen en in relatie tot structuren of nabij gelegen gebouwen. Verder onderzoek zal moeten uitwijzen of er sprake is van agrarisch gebruik van het plangebied, wanneer het ontgonnen werd, wanneer de eerste (stads)boerderijen ontstonden en wat de relatie is tot bebouwing langs de Ginnekenstraat en Akkerstraat die beiden al tot in de Late Middeleeuwen teruggaan.

Thema Bewoning en Nederzetting:

35. Zijn er nederzettingssporen op het terrein aanwezig en welke datering hebben zij? Geef, indien mogelijk, een fasering binnen de nederzetting.

Zie de beantwoording van eerdere onderzoeksvragen. Voor de aangetroffen laatmiddeleeuwse sporen is het onduidelijk of deze samenhangen met agrarisch gebruik van het plangebied, of dat er boeren erven aanwezig zijn, dan wel of er een relatie is tot bewoning langs de Akkerstraat een Ginnekenstraat en de sporen daarmee als erfstructuren op de hoven gezien moeten worden. In ieder geval in de 17^e eeuw raakt de Akkerstraat bebouwd. Uit deze periode zijn muurresten en kelders vertegenwoordigd, evenals structuren op de bijbehorende erven zoals waterputten, (afval)kuilen etc.

Later in de 19^e en 20^e eeuw raakt het plangebied verder bebouwd. In eerste instantie met boerderijen (19^e eeuw, mogelijk vroeger?) en aan het eind van de 19^e en in de 20^e eeuw ook met industriële complexen, arbeiderswoningen etc.

36. Hoe is de bewoning gestructureerd – losse erven of geconcentreerde bewoning? Is het mogelijk complete erven op dit terrein uit enige periode te onderzoeken?

Vervolgonderzoek zal moeten uitwijzen hoe de aangetroffen laatmiddeleeuwse sporen geïnterpreteerd moeten worden op structuurniveau. Momenteel is dat nog niet duidelijk.

In de 17^e eeuw is langs de Akkerstraat geconcentreerde bewoning aanwezig.

37. Wat is de verklaring voor de locatiekeuze ten opzichte van het „natuurlijke“ landschap en indien mogelijk het cultuurlandschap?

Voor de vroegere periodes (Steentijd – Vroege Middeleeuwen) zijn geen archeologische sporen vastgesteld.

Voor de Late Middeleeuwen is de interpretatie van de sporen in termen van structuren nog onzeker. In de Nieuwe tijd concentreert de bebouwing zich langs de Ginnekenstraat en de Akkerstraat. Het binnenterrein heeft hoofdzakelijk een agrarische functie, waarbinnen in ieder geval aan het begin van de 19^e eeuw (stads)boerderijen liggen. Mogelijk zijn deze al eerder (18^e eeuw, of vroeger?) ontstaan, archeologisch vervolgonderzoek zal dat moeten uitwijzen.

38. Welke relatie is er te leggen tussen eventueel in tijd opvolgende elementen in het landschap (bv nederzettingssporen en begravingen uit uiteenlopende perioden)?

Het plangebied grenst aan twee oudere wegen, waarvan de Ginnekenstraat een uitgaande functie had en de Akkerstraat de verbinding vormde naar hoofdzakelijk landerijen. Langs deze beide straten ontstaat in de Middeleeuwen / begin van de Nieuwe tijd bebouwing. Het overige deel van het plangebied heeft een voornamelijk agrarische functie met stadsboerderijen waarvan de vroegste datering nog onzeker is.

De begraafplaats in het noordwestelijke deel is specifiek te relateren aan de Sint-Joostkapel.

39. Is er een koppeling mogelijk tussen de archeologische en de historische gegevens en archieven en welke relevantie of betekenis heeft dit?

Ja, omdat veel sporen en structuren in de Nieuwe tijd dateren, is er veelal een relatie te leggen met historische bronnen. Dit kunnen kaarten zijn, maar ook archiefbronnen waaronder eigendomsbezittingen. In 2003 heeft Vink een uitgebreide geomorfologische studie gedaan, die veel informatie oplevert voor het plangebied. De combinatie aan gegevens maakt het mogelijk om relaties te leggen tussen archeologische sporen en historische bronnen. Dit is mogelijk gebleken voor de bebouwing langs de Akkerstraat en voor de industriële complexen uit de late 19^e/vroeg 20^e eeuw. Het is zeker aan te bevelen om de historische bronnen te betrekken bij het archeologisch vervolgonderzoek en verder uit te diepen.

Thema Verkaveling:

40. Zijn er sporen van verkaveling in het terrein, en zo ja wat is de aard en de wijze van aanleg van de verkaveling (sloten, greppels, afrastering, etc.)?

Nee, er zijn geen duidelijke verkavelingssporen aangetroffen. Enkel de Rulsloot die het binnenterrein opdeelde in de erven en hoven achter de Ginnekenstraat en de erven/hoven ten oosten van de Rulsloot.

41. Wat is de vorm van de verkaveling en omvang van de omgrensde percelen, zowel binnen als buiten een eventuele nederzetting?

Er is alleen zicht op de verkaveling en omvang van de percelen gebaseerd op de historische bronnen, zoals historische kaarten en de geomorfologische studie van Vink (2003). Daaruit blijkt dat de percelen / verkaveling ten westen van de Rulsloot georiënteerd was op de bebouwing langs de Ginnekenstraat. Deze percelen lagen achter de erven van de Ginnekenstraat, maar ontwikkelden zich tot eigen percelen, vaak gekoppeld aan een enkel huis.

De percelen ten oosten van de Rulsloot hadden een afwijkende indeling en waren meer op de Akkerstraat georiënteerd.

42. Welke relatie is er te leggen tussen de perceelgrenzen en de vroegste kadasterkaarten?

De proefsleuven hebben geen sporen van oudere verkavelingen / percelering in kaart gebracht.

43. Waarvoor zijn de kavels gebruikt?

Afgaande op historische bronnen is het binnenterrein hoofdzakelijk als agrarisch gebied in gebruik. De kadastrale minuutplan toont enkele stadsboerderijen aan het begin van de 19^e eeuw, maar waarvan de ouderdom onbekend is. Mogelijk zouden dit oudere boerderijen of erven kunnen zijn.

Thema Infrastructuur:

44. Komen er in het gebied sporen van paden, wegen en voorden voor en welke relatie hebben deze tot het onderzoeksgebied?

In werkput 6 is een mogelijk karrenpad vastgesteld. Deze had een zuidwest – noordoost oriëntatie, maar is verder binnen het plangebied niet aangetroffen.

Sporen van het Rulstraatje of de Zandpoort zijn niet gevonden.

45. Komen er in het gebied waterbeheerstructuren voor zoals dijken, gemalen, stuwen en (afwatering)sloten en welke relatie hebben deze tot het onderzoeksgebied?

Binnen het plangebied ligt de Rulsloot, welke diende als afwatering van de akkers naar de Rulle ten zuiden van het plangebied. Andere waterbeheerstructuren zijn niet gevonden.

46. Wat is de relatie tussen de gebouwen en de diverse elementen van de infrastructuur?

Aan de Akkerstraat ontstaat (in ieder geval) in de 17^e eeuw bebouwing langs de straat.

Voor het binnenterrein vormt de Zandpoort de toegang. Langs de Zandpoort liggen aan het begin van de 19^e eeuw enkele boerderijen. Later in de 19^e eeuw worden aan de Zandpoort ook industriële complexen en een school opgericht.

Bebouwing achter de erven aan de Ginnekenstraat was veelal toegankelijk via steegjes tussen de gebouwen aan de Ginnekenstraat. Deze steegjes liggen buiten het plangebied.

47. Wat is de relatie tussen de vormen van infrastructuur en de historische gegevens over paden en wegen?

De meeste bebouwing stamt uit de Nieuwe tijd en is daarmee goed te koppelen aan historische gegevens. Met name de kadastrale minuutplan uit 1824 geeft een goed overzicht van de perceelindeling, bebouwing en infrastructuur van dat moment. Voor vroegere periodes is dat minder goed inzichtelijk. De historische kaarten zijn daarvoor te schetsmatig.

Thema Vestingbouw:

48. Zijn in het onderzoeksgebied sporen van vestingbouw of linies (onverstoord) aanwezig?

Nee, er zijn geen indicaties voor sporen van vestingbouw.

49. Welke fasen uit de vestingbouw zijn op het terrein aanwezig?

Idem aan vraag 48.

50. Zijn de sporen van vestingbouw te koppelen aan de vestingkaarten (uitgave gemeente Breda 2008)?

Idem aan vraag 48.

Thema Complextype en Ensemble:

51. Hoe kan de locatie beschreven worden in termen van ensembles van sporentypen en -clusters? Het gaat erom ensembles te typeren opgebouwd vanuit de meest eenvoudige vorm tot de meest samengestelde vorm. Deze getypeerde (representatieve of juist uitzonderlijke) ensembles hebben de functie van bouwsteen in de beschrijving van de aard van het gehele complextype.

De sporen en structuren zijn aan de hand van de interpretaties onderverdeeld in de thema's laatmiddeleeuwse sporen, de Rulsloot, de begraafplaats Sint-Joostkapel, bebouwing aan de Akkerstraat, bebouwing vóór 1824 en bebouwing na 1824. In de voorgaande onderzoeksvragen zijn deze reeds uitgebreid beschreven en toegelicht. Zie voor verdere beschrijving ook de interpretatie gekoppeld aan de thema's in hoofdstuk 5.1.

52. Het verkrijgen van inzicht in de lange termijnontwikkeling van de bewoning in de regio en daaraan gerelateerd het gebruik van de ruimte.

Inzicht krijgen in de begrenzing en het karakter van de bewoningssporen; inzicht krijgen in de ruimtelijke en chronologische relatie tussen bewoningssporen uit verschillende perioden; vraagstukken omtrent continuïteit en discontinuïteit in bewoning beantwoorden; inzicht krijgen in de functie en het gebruik van zones in het landschap, bijvoorbeeld de situering van "site" en "off-site", nederzetting en grafvelden, dekzandrug en beekdal.

Het proefsleuvenonderzoek heeft tot dusverre sporen aangetoond daterend vanaf de Late Middeleeuwen. Hierbij is onduidelijk of de laatmiddeleeuwse sporen duiden op bewoning binnen het plangebied (stadsboerderijen) of te koppelen zijn aan erven aan de Ginnekenstraat. Het plangebied zal voornamelijk een agrarische functie hebben gehad dit tot ver in de 19^e eeuw heeft voortgeduurd. In het begin van de 19^e eeuw (mogelijk vroeger) zijn er verspreid binnen het plangebied boerderijen gevestigd. Aan het eind van de 20^e eeuw neemt de bebouwing toe in de vorm van industriële complexen, een school en arbeiderswoningen. Aan de noordwestzijde van het plangebied ligt een begraafplaats behorende tot de Sint-Joostkapel. Verder onderzoek zal meer inzicht moeten geven in de vraagstelling.

6 Waardering en selectieadvies

6.1 Waardering van de vindplaats

6.1.1 Inleiding

De waardestelling, zoals voorgeschreven in de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA versie 3.2, specificatie VS06) gebeurt op drie niveaus: belevingswaarde, fysieke kwaliteit en inhoudelijke kwaliteit. De eerste is niet van toepassing omdat de vindplaats niet bovengronds zichtbaar is. Alleen de laatste twee niveaus zijn op deze vindplaats van toepassing. De fysieke kwaliteit van de vindplaats is gebaseerd op haar conservering en gaafheid. De conservering geeft aan de mate waarin archeologisch vondstmateriaal bewaard is gebleven, de gaafheid in hoeverre de vindplaats nog compleet is. De beoordeling is voor zowel gaafheid als conservering: drie punten voor hoge, twee punten voor middelhoge en één punt voor lage kwaliteit.

De vindplaatsen zullen worden gewaardeerd aan de hand van de thema's die gebruikt zijn voor de beschrijving van de sporen en structuren. Dit doet meer recht aan de complexiteit van de aangetroffen archeologische resten en het PvE dan een losse waardering per proefsleuf.

6.1.2 De begraafplaats en de Sint-Joostkapel

Ten aanzien van De begraafplaats en de Sint-Joostkapel is reeds een selectiebesluit genomen door de Bevoegde Overheid op basis van het in 2008 uitgevoerde archeologische vooronderzoek.⁷³ Dit selectiebesluit houdt in dat de in de grond aanwezige archeologische resten behorende tot De begraafplaats of de Sint-Joostkapel behouden dienen te blijven (*in situ*), of anderszins door middel van een definitief onderzoek (*ex situ*) bewaard dienen te blijven. Op basis van het vooronderzoek was er nog onzekerheid over de exacte begrenzing van De begraafplaats. Het huidige onderzoek heeft de begrenzing vast kunnen stellen. Voor dit deel van De begraafplaats hoeft geen afzonderlijke waardering en selectie opgesteld te worden. Gezien de relatie met het eerder uitgevoerde vooronderzoek door Verniers (2008), kan het opgenomen worden binnen het kader van het waarderings- en selectiebesluit van dat onderzoek.

6.1.3 Bebouwing langs de Akkerstraat

De vindplaats is ruimtelijk goed bewaard gebleven en kan dus worden beschouwd als zijnde van hoge kwaliteit. Een deel van de vindplaats bestaande uit bebouwing en achterliggende erven uit de 17^e eeuw is verstoord door laat 19^e en 20^e-eeuwse bebouwing, met name door de aanleg van garagebedrijf Rapid. Desondanks resteert nog een groot deel van de vindplaats buiten de verstoring en een beperkter deel binnen het verstoord terreindeel (in top dekzand). Het deel met sporen is van voldoende omvang om van een representatief deel van een vindplaats te spreken.

De gaafheid van de grondsporen is hoog. In de onverstoord delen kunnen al kort onder het maaiveld sporen voorkomen. Daarbij moet gedacht worden aan muurwerk van woonhuizen, kelders en (water)putten. Op een dieper niveau (onder recente ophogingslagen en in de top van het dekzand) kunnen eveneens sporen zoals kuilen, afval- of beerputten en waterputten voorkomen, die behoren tot de woonhuizen en bijbehorende erven. Deze sporen zijn eveneens goed bewaard gebleven. Het aardewerk dat verzameld is tijdens het aanleggen van de sporenvlakken is weinig tot matig verweerd en gefragmenteerd. Zo zijn er een nagenoeg complete kan, grape en fles gevonden. Bot is, zoals verwacht mag worden, minder goed bewaard gebleven. Desondanks is er wel een speciale vondst gedaan in de vorm van een botermesje gemaakt van been. De conservering van zaden is niet bekend, maar verwacht wordt dat de conserveringscondities kenmerkend zijn voor de zandgronden. De waardering van beide fysieke kwaliteitscriteria is in totaal 5 punten. Dit is een score die bovengemiddeld is en die haar het predikaat 'behoudenswaardig' oplevert (tabel 1).

Ook op inhoudelijke kwaliteit, uitgedrukt in waarden voor zeldzaamheid, informatie en ensemble, wordt de vindplaats beoordeeld met hetzelfde puntensysteem. De vindplaats bestaande uit woonhuizen met achterliggende erven kan op het gebied van zeldzaamheid als middelhoog

⁷³ Verniers, 2011.

gewaardeerd worden. Woonhuizen uit deze periode worden immers vaker aangetroffen, maar zijn anderzijds ook niet overvloedig aanwezig of onderzocht. De informatiewaarde van de vindplaats wordt beoordeeld met middelhoog. De vindplaats levert informatie op over de bebouwing langs de Akkerstraat en kan mogelijk meer informatie opleveren over de bewoners en facetten als consumptiepatronen en eventuele ambachten. De ensemblewaarde wordt als hoog gewaardeerd. Mede dankzij de koppeling tussen archeologie en historische bronnen, levert de vindplaats op meerdere vlakken een bijdrage aan kennis over de ontwikkeling van de stad. Daarbij moet gedacht worden aan elementen als de koppeling met historisch bekende vroegere eigenaren, de ontwikkeling van stadswijken buiten de oude middeleeuwse stad, het militaire karakter van de stad (de bouw van kamerwoningen voor militairen) en het leven van de gewone man (ambachtslieden etc.). De totale score voor de inhoudelijke kwaliteit is 7 en de waardering van de vindplaats op basis van deze criteria is dan ook hoog en behoudenswaardig.

Tabel 1 Scoretabel waardestelling (naar KNA, versie 3.2).

Waarden	Criteria	Scores			
		Hoog	Midden	Laag	Totale score
Beleving	Schoonheid	Wordt niet gescoord			
	Herinneringswaarde	Wordt niet gescoord			
Fysieke kwaliteit	Gaafheid		2		≥ 5 behoudenswaardig
	Conservering	3			
Inhoudelijke kwaliteit	Zeldzaamheid		2		≥ 7 behoudenswaardig
	Informatiewaarde		2		
	Ensemblewaarde	3			
	Representativiteit	N.v.t.			

6.1.4 De Rulsloot

De vindplaats is ruimtelijk goed bewaard gebleven en kan dus worden beschouwd als zijnde van hoge kwaliteit. Het deel met sporen is van voldoende omvang om van een representatief deel van een vindplaats te spreken.

De gaafheid van de grondsporen is goed. De rulsloot is zowel op horizontaal als vertikaal niveau goed bewaard gebleven. De sloot kon met name in de zuidelijke helft van het plangebied goed gewaardeerd worden, in de noordelijke helft verhinderden kabels en leidingen het zicht. De sloot en de verschillende faseringen en constructies zijn goed bewaard gebleven. Dit blijkt ondermeer uit de aanwezigheid van houten palen, schotten en later ingegraven (beer)tonnen. In de sloot is in de zuidelijke helft (werkput 7 en 10) veel vondstmateriaal aangetroffen, waaronder aardewerk, glas, metaal, leer en bot. Dit materiaal is overwegend goed geconserveerd. Het aardewerk was weinig gefragmenteerd, evenals het glas. Ook kwetsbare vondstcategorieën als leer en bot zijn goed bewaard gebleven. De conservering van zaden is niet bekend, aangezien er geen ecologische waardering heeft plaatsgevonden. Desondanks is de verwachting op basis van het natte, humeuze karakter van de vulling van de sloot en de goede conservering van de houten tonnen dat zaden redelijk tot goed bewaard zijn gebleven. De gaafheid/conservering van sporen en vondsten wordt hoog gewaardeerd.

De waardering van beide fysieke kwaliteitscriteria is in totaal 6 punten. Dit is een score die bovengemiddeld is en die haar het predikaat 'behoudenswaardig' oplevert (tabel 2).

Ook op inhoudelijke kwaliteit, uitgedrukt in waarden voor zeldzaamheid, informatie en ensemble, wordt de vindplaats beoordeeld met hetzelfde puntensysteem. Een sloot is doorgaans niet zeldzaam of informatief. Hetgeen deze sloot wel zeldzaam en informatief maakt, is de fasering in de sloot en de aanwezigheid van latere (houten) constructies en een vondstpakket in het zuidelijke deel. De houten constructies en het vondstpakket hebben mogelijk een relatie met de ruitbarakken. De informatiewaarde is daarmee hoog. De zeldzaamheid is eveneens hoog, aangezien dergelijke specifieke vondstcomplexen en constructies niet vaak worden aangetroffen. De ensemblewaarde wordt beoordeeld als hoog, gezien de relatie tot de nabij gelegen ruitbarakken.

De totale score voor de inhoudelijke kwaliteit is 8 en de waardering van de vindplaats op basis van deze criteria is dan ook hoog en behoudenswaardig.

Tabel 2 Scoretabel waardestelling (naar KNA, versie 3.2).

Waarden	Criteria	Scores			
		Hoog	Midden	Laag	Totale score
Beleving	Schoonheid	Wordt niet gescoord			
	Herinneringswaarde	Wordt niet gescoord			
Fysieke kwaliteit	Gaafheid	3			≥ 5 behoudenswaardig
	Conservering	3			
Inhoudelijke kwaliteit	Zeldzaamheid	3			≥ 7 behoudenswaardig
	Informatiewaarde	3			
	Ensemblewaarde	3			
	Representativiteit	N.v.t.			

6.1.5 Achtererven langs de Ginnekenstraat

De vindplaats is ruimtelijk goed bewaard gebleven en kan dus worden beschouwd als zijnde van hoge kwaliteit. De vindplaats wordt gevormd door een sporenniveau op de top van het dekzand. Dit niveau is slechts in beperkte mate verstoord door latere bebouwing. De sporen zijn te relateren aan structuren op de achtererven van de Ginnekenstraat. Het voorkomen van gebouwplattegronden kan daarbij niet uitgesloten worden. Het deel met sporen is van voldoende omvang om van een representatief deel van een vindplaats te spreken.

De gaafheid van de grondsporen is goed. De sporen tekenen zich duidelijk af in de top van het dekzand en hebben voldoende omvang (diepte). Het aardewerk dat verzameld is tijdens het aanleggen van de sporenvlakken is matig verweerd en gefragmenteerd. Bot is matig bewaard gebleven. De conservering van zaden is niet bekend, maar is naar verwachting eveneens matig. De gaafheid/conservering van sporen en vondsten wordt hoog gewaardeerd.

De waardering van beide fysieke kwaliteitscriteria is in totaal 5 punten. Dit is een score die bovengemiddeld is en die haar het predikaat 'behoudenswaardig' oplevert (tabel 3).

Ook op inhoudelijke kwaliteit, uitgedrukt in waarden voor zeldzaamheid, informatie en ensemble, wordt de vindplaats beoordeeld met hetzelfde puntensysteem. De exacte context van de sporen of vindplaats is nog niet bekend. Naar alle waarschijnlijkheid gaat om sporen die gerelateerd kunnen worden aan de achtererven van de woonhuizen aan de Ginnekenstraat en/of aan sporen van (houten) gebouwen op de achtererven (zoals kleine boerderijen en schuurtjes), mogelijk nog teruggaand tot in de 14^e eeuw. Aangezien de exacte context van de sporen niet bekend is, wordt de zeldzaamheid beoordeeld met middelhoog. De informatiewaarde van de sporen is hoog, zowel als het gaat om sporen op de achtererven (hoge informatie over de woonhuizen en hun bewoners) als dat het gaat om andere structuren als kleine stadsboerderijen (waarover weinig bekend is). De ensemblewaarde wordt op middelhoog gewaardeerd, vanwege de relatie tot de bewoningsgeschiedenis van de Ginnekenstraat, dan wel het voorkomen van stadsboerderijen. De totale score voor de inhoudelijke kwaliteit is 7 en de waardering van de vindplaats op basis van deze criteria is dan ook hoog en daarmee behoudenswaardig.

Tabel 3 Scoretabel waardestelling (naar KNA, versie 3.2).

Waarden	Criteria	Scores			
		Hoog	Midden	Laag	Totale score
Beleving	Schoonheid	Wordt niet gescoord			
	Herinneringswaarde	Wordt niet gescoord			
Fysieke kwaliteit	Gaafheid	3			≥ 5 behoudenswaardig
	Conservering		2		
Inhoudelijke kwaliteit	Zeldzaamheid		2		≥ 7 behoudenswaardig
	Informatiewaarde	3			
	Ensemblewaarde		2		
	Representativiteit	N.v.t.			

6.1.6 Bebouwing vóór 1824

Onder de vindplaats bebouwing vóór 1824 worden de gebouwen verstaan die op de kadastrale kaart van 1824 zijn weergegeven en daarmee uit 1824 en ouder dateren. Van de gebouwen die op deze kaart staan weergegeven, is een beperkt deel door middel van de proefsleuven gewaardeerd. De structuren die zijn aangesneden, zijn ruimtelijk goed bewaard gebleven en kunnen dus worden beschouwd als zijnde van hoge kwaliteit. Hierbij moet echter wel een kanttekening worden geplaatst dat deze hoge verwachting niet voor alle structuren geldt, aangezien uit historische bronnen bekend is dat enkele gebouwen gesloopt zijn om plaats te maken voor nieuwbouw. Onbekend is in hoeverre restanten van de oude bouwfase nog bewaard zijn gebleven. Het aardewerk dat verzameld is tijdens het aanleggen van de sporenvlakken is matig verweerd en gefragmenteerd. De conservering van bot en zaden is niet bekend, maar is naar verwachting kenmerkend voor de regio. De gaafheid/conservering van sporen en vondsten wordt hoog gewaardeerd, met daarbij aangetekend dat deze hoge waardering niet per definitie voor alle gebouwen afgebeeld op de kaart uit 1824 geldt.

De waardering van beide fysieke kwaliteitscriteria is in totaal 5 punten. Dit is een score die bovengemiddeld is en die haar het predikaat 'behoudenswaardig' oplevert (tabel 4).

Ook op inhoudelijke kwaliteit, uitgedrukt in waarden voor zeldzaamheid, informatie en ensemble, wordt de vindplaats beoordeeld met hetzelfde puntensysteem. Binnen Breda is weinig bekend over stadsboerderijen (Otten, 2004). Het plangebied is een van de weinige terreinen gelegen binnen de stad met een agrarisch karakter. De stadsboerderijen die binnen het plangebied liggen scoren daarmee hoog op zeldzaamheid. Ook de informatiewaarde is hoog, aangezien verder onderzoek een licht kan werpen op de ontwikkeling van de stadsboerderijen. De ensemblewaarde is lager, aangezien er nauwelijks vergelijkbare complexen zijn opgegraven waarmee een relatie gelegd kan worden. De totale score voor de inhoudelijke kwaliteit is 7 en de waardering van de vindplaats op basis van deze criteria is dan ook hoog en behoudenswaardig.

Tabel 4 Scoretabel waardestelling (naar KNA, versie 3.2).

Tabel 1: Geometrische waardescore (naar: 1-10, versie 0.1.2)					
Waarden	Criteria	Scores			
		Hoog	Midden	Laag	Totale score
Beleving	Schoonheid	Wordt niet gescoord			
	Herinneringswaarde	Wordt niet gescoord			
Fysieke kwaliteit	Gaafheid	3			≥ 5 behoudenswaardig
	Conservering		2		
Inhoudelijke kwaliteit	Zeldzaamheid	3			≥ 7 behoudenswaardig
	Informatiewaarde	3			
	Ensemblewaarde			1	
	Representativiteit	N.v.t.			

6.1.7 Bebouwing na 1824

Aan het eind van de 19^e eeuw verschijnen in een rap tempo industriële gebouwen en vindt er nieuwbouw plaats van bestaande gebouwen op het terrein tussen de Ginnekenstraat – Akkerstraat – Achter de Lange Stallen – Stallingstraat. De resten van deze 'industriële bebouwing' zijn goed bewaard gebleven. Bij de sloop vanaf de jaren 70 van de vorige eeuw zijn de gebouwen tot het maaiveld afgebroken en vervolgens afgedekt door bestrating. De vindplaats is daarmee goed bewaard gebleven. De omvang van de sporen is van voldoende omvang om van een representatief deel van een vindplaats te spreken. Behalve de sporen is ook het vondstmateriaal goed bewaard gebleven. De gaafheid/conservering van sporen en vondsten wordt hoog gewaardeerd. De waardering van beide fysieke kwaliteitscriteria is in totaal 5 punten. Dit is een score die bovengemiddeld is en die haar het predikaat 'behoudenswaardig' oplevert (tabel 5).

Ook op inhoudelijke kwaliteit, uitgedrukt in waarden voor zeldzaamheid, informatie en ensemble, wordt de vindplaats beoordeeld met hetzelfde puntensysteem. De gebouwen kennen een ruime diversiteit, het betreffen industriële gebouwen voor verschillende doeleinden (melkfabriek, timmermansplaats, garage), agrarische gebouwen (nieuwbouw van oudere boerderijen) en arbeiderswoningen. Bij de beoordeling moet onderscheid gemaakt worden tussen de industriële

bebouwing en de overige bebouwing. Industriële bebouwing valt binnen het onderzoeksprogramma van de gemeente Breda. Van de industriële bebouwing is de zeldzaamheid en informatiewaarde van de melkfabriek en de timmermansfabriek midden. Van de gebouwen zijn grondplannen bekend, echter, gebleken is dat de grondplannen slechts een basis indeling weergeven. Enkele details, zoals stookgangen, zijn niet op de grondplannen waarneembaar. De ensemblewaarde van de industriële gebouwen is hoog.

Voor de overige gebouwen geldt dat ze niet zeldzaam zijn en in het huidige straatbeeld nog vertegenwoordigd zijn. De informatiewaarde is matig. Het archeologisch onderzoek kan met name een bijdrage leveren aan het vaststellen van het grondplan van de gebouwen en daarmee aan de indeling. Echter, hiervoor zijn ook historische bronnen beschikbaar. De ensemblewaarde is hoog. De totale score voor de inhoudelijke kwaliteit van de industriële bebouwing in de vorm van de melkfabriek en de timmermansfabriek is 7 en de waardering van de vindplaats op basis van deze criteria is dan ook hoog. Daarmee zijn de melkfabriek en de timmermansplaats behoudenswaardig aan te merken. De totale score op inhoudelijke kwaliteit van de overige bebouwing van ná 1824 is middelhoog. Dit betekent dat de vindplaats op grond van inhoudelijke kwaliteiten als niet-behoudenswaardig gezien moet worden.

Tabel 5 Scoretabel waardestelling (naar KNA, versie 3.2).

Tabel 6: Scoretabel waardeschatting (naar KNA, versie 6.2).					
Waarden	Criteria	Scores			
		Hoog	Midden	Laag	Totale score
Beleving	Schoonheid	Wordt niet gescoord			
	Herinneringswaarde	Wordt niet gescoord			
Fysieke kwaliteit	Gaafheid	3			≥ 5 behoudenswaardig
	Conservering		2		
Inhoudelijke kwaliteit	Zeldzaamheid		2		≥ 7 behoudenswaardig
	Informatiewaarde		2		
	Ensemblewaarde	3			
	Representativiteit	N.v.t.			

6.2 Selectieadvies

Op basis van de waarderingscriteria zijn verschillende vindplaatsen (thema's Begraafplaats, bebouwing Akkerstraat, de Rulslot, Achtererven Ginnekenstraat, bebouwing vóór 1824) als behoudenswaardig aan te merken. Geadviseerd wordt om deze vindplaatsen *in situ* te behouden of indien behoud *in situ* niet mogelijk is, deze *ex situ* veilig te stellen door middel van een vervolgonderzoek in de vorm van een opgraving. Gezien de aard van de geplande nieuwbouw (ondergrondse parkeergarage) zal behoud *in situ* door middel van aanpassing van de bouwplannen niet tot de mogelijkheden behoren. Geadviseerd wordt om alleen die delen van het terrein op te graven die door de bouwwerkzaamheden verloren zullen gaan. Zodra de definitieve bouwtekeningen beschikbaar zijn, kan de uiteindelijke selectie voor de op te graven delen gemaakt worden.

Indien wordt overgegaan tot behoud *ex situ* zullen de vindplaatsen door middel van een definitieve opgraving onderzocht moeten worden. Geadviseerd om daarbij rekening te houden met de volgende selectiegebieden (Afb. 12 en 13):

Archeologische opgraving in één vlak voor het thema:

- Gehele onderzoeksterrein op het niveau van het dekzand

Archeologische opgraving in twee of meerdere vlakken voor de thema's:

- Grafveld en Sint Joostkapel
- Bebouwing langs Akkerstraat
- Rulslot
- Bebouwing vóór 1824

Archeologische opgraving in mogelijk twee vlakken voor de thema's:

- Bebouwing vóór 1824

Archeologische begeleiding:

- Straten

6.2.1 Archeologische opgraving in één vlak vlakdekkend op dekzand

Tijdens het proefsleuvenonderzoek is waar mogelijk verdiept tot op een tweede vlakniveau op de top van het dekzand. Op dit niveau zijn verspreid over het onderzoeksgebied veel, oudere sporen gevonden, soms teruggaand tot in de 14e eeuw. Een deel van deze sporen valt te relateren aan specifieke thema's, zoals Bebouwing Akkerstraat, Begraafplaats en achtererven Ginnekenstraat. Voor een deel zijn de sporen nog niet goed te interpreteren als structuur, omdat er tijdens het proefsleuvenonderzoek geen goed beeld van verkregen kon worden. Het verdient aanbeveling om over het gehele plangebied tijdens het vervolgonderzoek een vlak aan te leggen op het dekzand. Hiermee kan de oudste bewoningsfase die mogelijk al vanaf de 14e eeuw en later in kaart gebracht worden.

6.2.2 Archeologische opgraving in twee of meer vlakken

Ten aanzien van de volgende thema's dient rekening gehouden te worden met de aanleg van één of meerdere vlakken:

- Begraafplaats en Sint-Joostkapel: geadviseerd wordt om de begraafplaats in meerdere vlakken op te graven. Het advies is om een eerste vlak aan te leggen op de top van de verstoringen, waarin zich menselijk botmateriaal in verstoorde context bevindt. Dit eerste vlak dient om los botmateriaal te verzamelen met het oog op herbegraven. Het tweede niveau dient aangelegd te worden op het onverstoorde niveau van de begraafplaats. Vastgesteld is dat de begravingen op meerdere niveaus hebben plaatsgevonden (ten minste vier). Er dient rekening mee gehouden te worden dat de begraafplaats vanaf het tweede niveau in meerdere lagen opgegraven zal moeten worden.
- Bebouwing langs de Akkerstraat: muurwerk van de bebouwing langs de Akkerstraat is al zichtbaar kort onder het maaiveld. Zowel binnen de begrenzing van de woonhuizen als daarbuiten op de erven kunnen sporen verwacht worden in oude ophogingslagen en op de top van het dekzand. Er dient rekening gehouden te worden met twee onderzoeksniveaus, te weten kort onder maaiveld en op de top van het dekzand.
- Rulsloot: de rulsloot wordt zichtbaar kort onder het maaiveld of recente ophoging. Vanaf dat niveau zal de rulsloot in segmenten verder onderzocht dienen te worden, rekening houdend met de percelering.
- Bebouwing vóór 1824: op de locaties met bebouwing uit 1824 en vroeger zal een eerste vlak aangelegd moeten worden op het niveau waarop de bebouwing zichtbaar wordt. Zodra de bebouwing onderzocht is, dient een tweede niveau aangelegd te worden onder de bebouwing, op de top van het dekzand, om eventuele voorgangers of oudere sporen vast te stellen.
- Bebouwing ná 1824: van de bebouwing ná 1824 vallen de industriële gebouwen van rond 1900, te weten de melkfabriek en de timmermansfabriek, binnen het Bredase onderzoeksprogramma. Geadviseerd wordt om deze gebouwen, indien behoud *in situ* niet mogelijk is, op te graven. Overige bebouwing van ná 1824 valt niet binnen het onderzoeksprogramma en hoeven derhalve niet of beperkt onderzocht te worden.

6.2.3 Archeologische opgraving in mogelijk twee vlakken

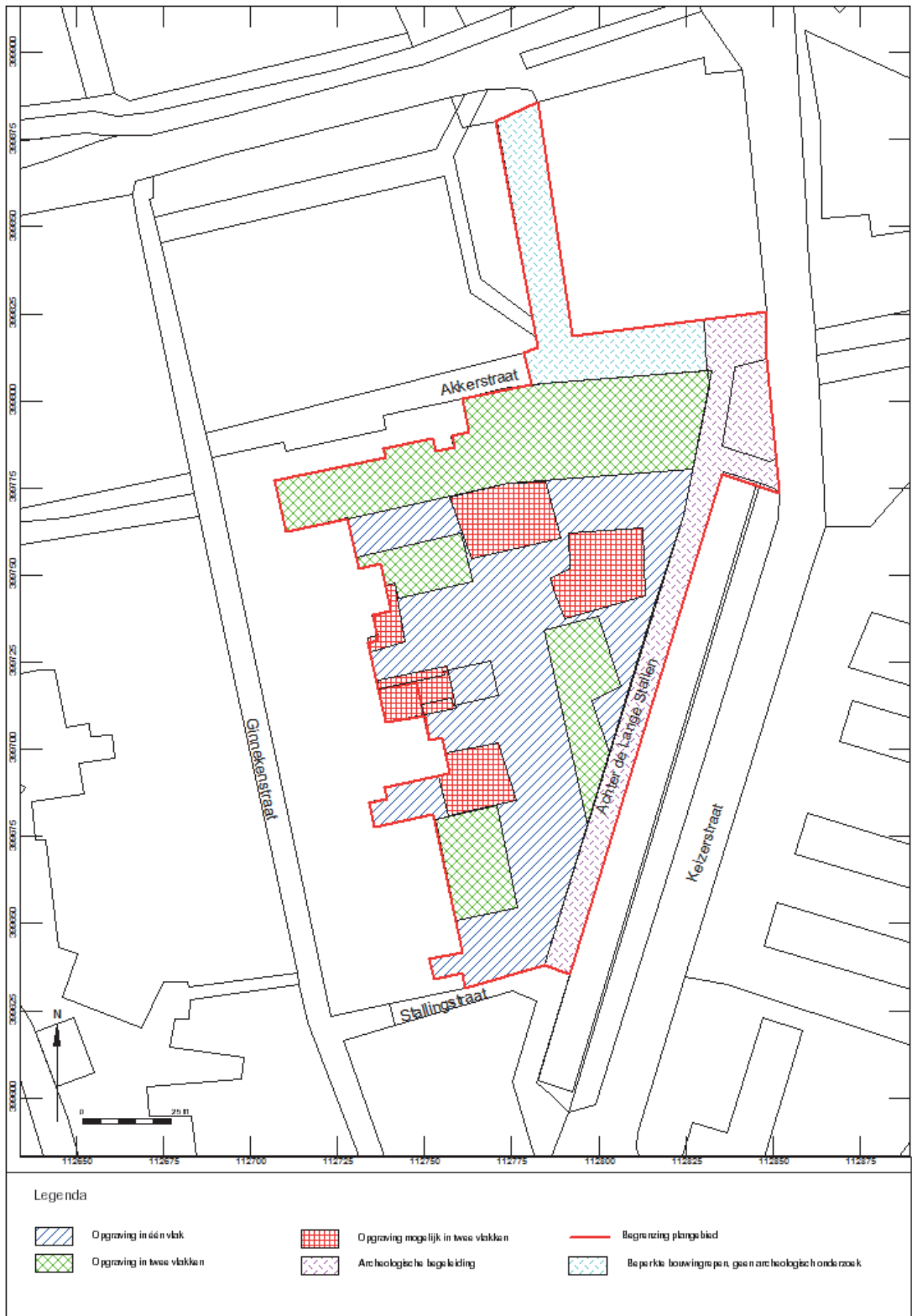
- Bebouwing vóór 1824: van enkele bouwplattengronden die op de kadastrale kaart van 1824 vermeld staan, is niet duidelijk of deze structuren nog in de bodem aanwezig zijn (Afb. 129, rode gebouwen). Bij het vervolgonderzoek zal er rekening mee gehouden moeten worden dat bij de aanleg van een vlak op de top van het dekzand (zie hoofdstuk 6.2.1) op een hoger niveau muurwerk kan voorkomen uit het eerste kwart van de 19^e eeuw of vroeger. Geadviseerd wordt om het muurwerk dat uit deze periode of ouder dateert te onderzoeken, voordat wordt verdiept tot op het dekzand. Dit betekent dat op sommige delen van het terrein rekening gehouden moet worden met de aanleg van een extra vlak kort onder het maaiveld (zie arcering afb. 130). Extra aandacht op deze locaties moet er zijn voor het vaststellen of oudere funderingsresten al dan niet verwijderd zijn bij de aanleg van latere, eind 19^e- of begin 20^e-eeuwse bebouwing.

6.2.4 Archeologische begeleiding

- Rondom het parkeerterrein liggen enkele straten (Stallingstraat, Achter de Lange Stallen, Akkerstraat en Kerkstraat), die (deels) tot het plangebied behoren, maar nog niet in eigendom zijn van de initiatiefnemer. Op basis van de huidige bouwplannen zal de

bouwactiviteit in een deel van de straten beperkt blijven. In de Kerkstraat en Akkerstraat blijven de bouwplannen beperkt tot het naar voren plaatsen van de rooilijn van de gevels van de bestaande bebouwing met maximaal 2 m. Geadviseerd wordt om hierbij geen archeologische onderzoek te laten plaatsvinden. Voor de Achter de Lange Stallen, die geheel ontwikkeld gaat worden, wordt geadviseerd om een archeologische begeleiding te laten plaatsvinden. De resultaten van de opgraving op de Molsparking kunnen daarbij mogelijk leidend zijn voor het maken van een gerichte selectie.

Afb. 129 Selectiegebied zonder sporenkaart.

Afb. 130 Selectiegebied met sporenkaart.

Literatuur

- Berendsen, H.J.A., 2005: *Landschappelijk Nederland*. 3e druk. Assen (Fysische Geografie van Nederland).
- Bosch, J.H.A., 2005: *Archeologische Standaard Boorbeschrijvingsmethode, Versie 5.2*. Utrecht (TNO-rapport NITG 05-043-A).
- Craane, 2011 Programma van Eisen. Breda 2011-18. Achter de Lange Stallen / Moilsparking.
- Craane, M.L. & F.J.C. Peters. 2011. *Selectiebesluit archeologie Achter de Lange Stallen; St. Joostkapel* (Erfgoedbesluit 2011-40). Breda: Gemeente Breda.
- Jespers, J., 2003: Het kerkhof van Sint Joost, in *Engelbrecht van Nassau* 2003/4, 267-272.
- Leenders, K.A.H.W., 2006. *Cultuurhistorische landschapsinventarisatie gemeente Breda*, Breda.
- Mulder, E.F.J. de, M.C. Geluk, I. Ritsema, W.E. Westerhof & Th.E. Wong (red.), 2003: *De ondergrond van Nederland*. Groningen/Houten (Geologie van Nederland deel 7).
- Normalisatie-Instituut, Nederlands, 1989: *Geotechniek, classificatie van onverharde grondmonsters NEN 5104*. Delft (Normcommissie 351 06).
- Otten, G., 2004. „Een onderzoeksplan betreffen de stadsboerderijen in Breda“, in *Engelbrecht van Nassau* 2004/3, 168-187.
- Schokker, J. 2003. *Patterns and processes in a Pleistocene fluvio-aeolian environment. Roer Valley Graben, south-eastern Netherlands*. Nederlandse Geografische Studies 314. Thesis Universiteit Utrecht. 142 pp.
- Verniers, L.P., 2010. *Graven achter de St. Joostkapel in Breda; Een inventariserend veldonderzoek in de vorm van proefsleuven*. (ADC Rapport 2364). Amersfoort: ADC ArcheoProjecten
- Vink, E., 2003. *Achter de Lange Stallen; Rapport van het historisch morfologisch onderzoek*. Amsterdam.

Lijst van afbeeldingen en tabellen

- Afb. 1 Locatie van het onderzoeksgebied.
- Afb. 2 Puttenplan van de aangelegde proefsleuven.
- Afb. 3 Het plangebied op de kaart van Blaeu uit 1648. Met een groene lijn is de Ginnekenstraat aangeduid en met een blauwe lijn de Akkerstraat. Langs de oostzijde liggen de vestingwerken waaraan later de ruiterbarakken 'De Lange Stallen' worden gebouwd.
- Afb. 4 Kaart van Denis van Alsloot uit 1625. In rood omcirkeld de ligging van het plangebied.
- Afb. 5 Kaart van Blaeu met in rood omcirkeld bij benadering de ligging en contouren van het plangebied.
- Afb. 6 Detail van de kaart van Janssonius uit 1657 met de ligging van het plangebied in rood omcirkeld. Het noorden ligt links onder.
- Afb. 7 Kadastraal minuutplan uit 1824. In rood omlijnd het plangebied. Langs de westzijde is de Ginnekenstraat zichtbaar en aan de oostzijde de ruiterstallen.
- Afb. 8 Kadastrale kaart uit 1953 met de optekening van percelen en gebouwen.
- Afb. 9 Zicht op de boerderijen van Kuijlaars (linksachter) en Claassen (rechts) rondom 1972. (Bron: SAB, Breda Beeldcollectie JVG19721219018)
- Afb. 10 Boerderij Kuijlaars in 1986 gezien vanaf het oosten. (Bron: SAB, Breda Beeldcollectie 19650415)
- Afb. 11 Zicht op de boerderij van Claassen in 1975. (Bron: SAB, Breda Beeldcollectie JVG19750130033)
- Afb. 12 Impressie van een stadsboerderij op het binnenterrein rond 1920. Op de achtergrond de ruiterbarakken de Lange Stallen. Direct achter de boerderij zijn de daken van arbeiderswoningen langs de straat Achter de Lange Stallen zichtbaar. (Bron: Stadsarchief Breda, Atlas 1954-).
- Afb. 13 Impressie van de bebouwing aan de Akkerstraat in de vroege 20^e eeuw (circa 1920). (Bron: Coll. Breda's Museum).
- Afb. 14 Overzicht van de sporenkaart van het proefsleuvenonderzoek uit 2008 (Verniers, 2008).
- Afb. 15 Tekening van de tuin achter de Sint Joostkapel, vervaardigd door Koelewijn de Geus (1825). Tegen de Zandpoort aan lag de begraafplaats van gevangenen.
- Afb. 16 In de loop van de 20^e-eeuw ontstaat er dichte bebouwing op het binnenterrein. Op deze foto uit 1968 is aan de bovenzijde is naast de schoorsteen de melkfabriek De Hoop te zien. Centraal op de foto de boerderijen van Kuijlaars en Claassen. Op de voorgrond is de Zandpoort zichtbaar met aan de linkerzijde ervan de houtloodsen van Simons en er naast het open parkeerterrein van Garage Rapid. Aan de andere zijde van de Zandpoort de timmerfabriek van Simons en rechtsonder de school Sint Joost, grenzend aan de huizen langs de Akkerstraat. (Bron: Coll. Breda's Museum.)
- Afb. 17 Zicht op de Akkerstraat met links op de foto het verharde terrein van garagebedrijf Rapid en erachter de timmerloodsen van Simons. Rechts naast de Zandpoort (de steeg centraal op de foto) vooraanzicht van de huizen langs de Akkerstraat. Aan de rechterzijde van de Zandpoort zijn achtereenvolgens de school Sint Joost (direct achter de huizen) en de timmerfabriek van Simons zichtbaar. (Bron: SAB, Breda Beeldcollectie 19881286 1968)
- Afb. 18 De Zandpoort tussen 1973-1985. Verderop aan de rechterzijde van de Zandpoort de zijgevel van de school Sint Joost en verderop de zijgevel van de timmerfabriek. Aan de linkerzijde de timmerloodsen. (Bron: SAB, Breda Beeldcollectie D20130109)
- Afb. 19 Zicht op het café aan de Achter de Lange Stallen en de daaraan grenzende arbeiderswoningen. (Bron: SAB, Breda Beeldcollectie D2102)
- Afb. 20 Sloop van de arbeiderswoningen langs het zuidelijke deel van de Achter de Lange Stallen. (Bron: SAB, Breda Beeldcollectie JVG19710302002)
- Afb. 21 Arbeiderswoningen in het midden van de Achter de Lange Stallen. (Bron: SAB, Breda Beeldcollectie JVG19780712005)
- Afb. 23 Locatie van het plangebied geprojecteerd op de Cultuurhistorische Inventarisatie gemeente Breda.
- Afb. 24 Locatie van het plangebied geprojecteerd op de Cultuurhistorische Inventarisatie gemeente Breda.
- Afb. 25 Veldpodzol in put 1.
- Afb. 26 Haarpodzol in put 4
- Afb. 27 Opbouw van het dekzand in put 6

- Afb. 28 Beekdalletje in put 10
- Afb. 29 De betonnen poeren en muurrestanten (spoor 1, vlak 1, put 1) ter hoogte van de gesloopte poort tot voormalig kadastraal perceel 6987. De noordzijde ligt links.
- Afb. 30 Foto uit 1980 van oprit en poort tot voormalig kadastraal perceel 6987. Genomen vanaf Achter de lange stallen, richting west. De witte zijgevel aan de linkerzijde behoort tot Stallingstraat 41. (Bron: SAB, Breda Beeldcollectie 19942808)
- Afb. 31 De muurrestanten (spoor 2 en 3, vlak 1, put 1) ter hoogte van voormalig kadastraal perceel 3946, een café aan de Stallingstraat. Links is de witte vulling te zien van spoor 5, vermoedelijk een uitbraakspoor ter hoogte van de perceelsgrens.
- Afb. 32 De muurdelen van spoor 11 en omliggende sporen, put 1, vlak 1. Linksboven en rechts zijn resp. poeren 15 en 10 te herkennen aan het uitstekende wapeningsstaal.
- Afb. 33 Het noordelijk einde van spoor 26, de bakstenen poer of muur van spoor 9, de betonnen poer met uitstekend bewapeningsstaal van spoor 10, en het zuidelijk muurdeel van spoor 11 (van linksonder naar rechtsboven), op vlak 2, put 1.
- Afb. 34 Spoor 26, vlak 2 (centraal in de afbeelding). Aan de bovenzijde is de bakstenen poer of muur, spoor 9, te zien.
- Afb. 35 De sporenkaart van proefsleuf 1, vlak 2, weergegeven op het bouwplan uit 1925. De kadastrale kaart uit 1953 ligt op de achtergrond.
- Afb. 36 De sporenkaart van proefsleuf 1, vlak 2, weergegeven op het bouwplan van de begane grond uit 1941. De kadastrale kaart uit 1953 ligt op de achtergrond.
- Afb. 37 Foto uit 1972 van de oostgevel van melkfabriek De Hoop, met links het uitbouwsel voor de bergplaats uitgelicht. Genomen vanaf Achter de lange stallen, richting west. (Bron: SAB, BN De Stem / Johan van Gurp JVG19720713005)
- Afb. 38 Muurresten van melkfabriek De Hoop met op de voorgrond stookgangen en op de achtergrond de ijsgenerator en de fundering van de schoorsteen.
- Afb. 39 Glazen flessen verzameld uit spoor 52, behorende tot de melkfabriek De Hoop.
- Afb. 40 Overzichtsfoto van een deel van vlak 2 in proefsleuf 1 met daarin verspreid enkele kuilen in de top van de C-horizont.
- Afb. 41 Vrijwel complete grape uit spoor S32.
- Afb. 42 Proefsleuf 2 en 3 geprojecteerd op de kadastrale minuutplan uit 1824. In Blauw omlijnd de woonhuizen aan de Akkerstraat.
- Afb. 43 Proefsleuf 2 en 3 geprojecteerd op een perceleringskaart uit 1953. In rode omlijning de gebouwen die op de kaart uit 1953 staan aangeduid. In groen omlijnd de contouren van gebouwen aan de Akkerstraat afgebeeld op een bouwtekening uit 1931.
- Afb. 44 Muurdeel S1 (bovenzijde foto) en kort er naast afvalkuil S2 (ter hoogte van de sjalon) in vlak 1.
- Afb. 45 Afvalkuil S2 met een lemen bekleding van de kuil.
- Afb. 46 Wijnfles (1700-1750) en een botermesje met benen heft afkomstig uit kuil S2, welke gerelateerd kan worden aan Akkerstraat 26.
- Afb. 47 Waterput S25 in tweede vlak met aan de noordwestzijde en de oostzijde rechthoekige kuilen (Noordzijde boven).
- Afb. 48 De 19e-eeuwse kelder aan de Akkerstraat 28. Op de achtergrond is de waterput en muur van Akkerstraat 26 nog zichtbaar. De foto is richting het westen genomen.
- Afb. 49 Keldertrap van Akkerstraat 28. De foto is richting het noordoosten genomen.
- Afb. 50 Plavuizen vloer van de kelder Akkerstraat 28. Op de voorgrond (links) is muurdeel spoor S4 zichtbaar.
- Afb. 51 Coupe over een kuil (S8) met een bakstenen vloertje.
- Afb. 52 Detail van het bakstenen vloertje S19 in kuil S18
- Afb. 53 Bijna complete kan van roodbakkend aardewerk. De vermoedelijke productieplaats is Oosterhout. De kan is afkomstig uit spoor S8.
- Afb. 54 De westelijke kelder van Akkerstraat 50. De foto is in zuidwestelijke richting genomen.
- Afb. 55 De oostelijke kelder van Akkerstraat 50. De foto is genomen in noordelijke richting. Direct tegen de keldermuur is de aanzet van het (deels ingestorte) gewelf zichtbaar.
- Afb. 56 Projectie van de sporenkaart op de bouwtekeningen van garagebedrijf Rapid uit 1931. De in groen omlijnde gebouwen zijn in 1953 al gesloopt. De rode contouren geven de gebouwen aan die zowel op deze bouwtekening als op de kaart uit 1953 staan afgebeeld.
- Afb. 57 Vrijwel compleet graapje of mosterdpotje (1500-1800) verzameld uit de stedelijke ophogingslagen.

- Afb. 58 Aanzicht van waterput (S1).
- Afb. 59 Mogelijke beerkelder S5.
- Afb. 60 Sporenvlak in de top van de C-horizont met een cluster aan kleinere (paal)sporen.
- Afb. 61 Sporenvlak in de top van de C-horizont in het zuidelijke deel van de proefsleuf. De foto is in zuidoostelijke richting genomen.
- Afb. 62 Coupe over kuil S40.
- Afb. 63 Bijna complete pot met inhoud (1700-1800), verzameld uit de ophogingslagen.
- Afb. 64 Sporenkaart van proefsleuf 4 geprojecteerd op de kaart uit 1953.
- Afb. 65 Inhumatiegraven aangetroffen bij het proefsleuvenonderzoek uit 2008 en 2012.
- Afb. 66 Detailfoto van het inhumatiegraf.
- Afb. 67 Projectie van het sporenvlak van proefsleuf 4 op de kadastrale minuutplan uit 1824.
- Afb. 68 Het noordprofiel direct ten oosten naast het (recente) kabeltracé. Zichtbaar zijn de diepe insnijdingen vanaf de bouwvoor tot in de top van de natuurlijke bodem. Lokaal zijn nog restanten van omgespitte bodems zichtbaar.
- Afb. 69 Projectie van het sporenvlak proefsleuf 5 op de kadastrale minuutplan uit 1824.
- Afb. 70 Projectie van het sporenvlak proefsleuf 5 op de kadastrale kaart uit 1953.
- Afb. 71 Verhard karrenpad in proefsleuf 5.
- Afb. 72 Detail van het karrenpad.
- Afb. 73 Muurresten van bebouwing uit de 19e of 20e eeuw in proefsleuf 5.
- Afb. 74 Aanzicht van de gefaseerde zijmuur.
- Afb. 75 Detail van het met plavuizen afgedekte bakstenen gootje S10 dat uitmondt in een wegduikende afvoerbuisk (rechts van de muur). Parallel aan het muur is een andere afvoerbuisk zichtbaar die afwaterde op het gootje (S10).
- Afb. 76 Het met beton dichtgezette gootje S10.
- Afb. 77 Een grape (1675-1750) afkomstig uit greppel spoor S15.
- Afb. 78 Een aardewerken pot in greppel S15.
- Afb. 79 Projectie van de sporenkaarten van proefsleuven 6, 8 en 10 (gedeeltelijk) op de kadastrale minuutplan uit 1824.
- Afb. 80 Projectie van de sporenkaarten van proefsleuven 6, 8 en 10 (gedeeltelijk) op de kadastrale kaart uit 1953.
- Afb. 81 Muurdeel S4 met een diepe funderingssleuf van schoon zand.
- Afb. 82 Muurdelen S8 en S8 van de timmerfabriek van Simons.
- Afb. 83 Betonnen goot (S27) naast muurdeel S8. Vermoedelijk dateert de goot uit een latere periode waarin de timmerfabriek dienst deed als melkfabriek.
- Afb. 84 Muurwerk van proefsleuf 6 geprojecteerd op de ontwerpplannen van de timmerloodsen van Simons uit 1904.
- Afb. 85 Detail van de projectie van het muurwerk op de ontwerpplannen van de timmerloodsen van Simons uit 1904.
- Afb. 86 Enkele muurresten in proefsleuf 6 vallen samen met de boerderij van Claassen uit 1908 (in rood gearceerd de contouren uit 1953). De oudere boerderij van Claassen situeert zich iets ten noordwesten (in blauw gearceerd op de kadastrale minuutplan 1824).
- Afb. 87 Alle muren en vloeren die tot de boerderij van Claassen gerekend worden.
- Afb. 88 Muurwerk en vloeren van de boerderij van Claassen uit 1908.
- Afb. 89 Getrapte fundering (muurdeel S38) van de boerderij van Claassen.
- Afb. 90 Bijgebouw van de boerderij van Claassen, ingeklemd tussen de schuur ten noorden en de boerderij van Kuijlaars ten zuiden. De foto is genomen in noordelijke richting.
- Afb. 91 Projectie van de sporenkaart op de kadastrale kaart van 1824. De muurresten in het zuidelijke deel van proefsleuf 8 en westelijke deel van proefsleuf 10 vallen precies samen met de contouren van de boerderij van Kuijlaars uit 1899 (rood gearceerd, contouren conform de kadastrale kaart uit 1953). In blauw gearceerd de ligging van de voorganger van de boerderij van Kuijlaars in de 19e eeuw (ontleend aan de kadastrale minuutplan uit 1824).
- Afb. 92 Verschillen in de muurfunderingen van muurdelen S3, S4 en S5. Muur S3 is gefundeerd in een met zand opgevulde sleuf, de beide andere muurdelen zijn 'koud' in de ophogingslagen geplaatst.
- Afb. 93 Detail van het gootje (S5) bij de boerderij van Kuijlaars.
- Afb. 94 Gierput S5 behorende tot de boerderij van Kuijlaars. Voor de plaatsing van de gierput is een deel van het muurwerk uitgebroken.

- Afb. 95 Bakstenen waterput S1 in het westelijke profiel van proefsleuf 8. Op de voorgrond is muurwerk van de boerderij van Kuijlaars zichtbaar, met ondermeer bouwblok S20.
- Afb. 96 Overzichtskaart van de sporen die tot de boerderij van Kuijlaars worden gerekend.
- Afb. 97 Coupe over één van de grotere sporen in proefsleuf 6. De bovenzijde van het spoor wordt doorsneden door de funderingssleuf van muurwerk van de boerderij van Claassen.
- Afb. 98 Projectie van de sporen in proefsleuf 7 op de kadastrale kaart uit 1953.
- Afb. 99 Muurresten van de arbeiderswoningen aan de Achter de Lange Stallen.
- Afb. 100 Funderingen van de arbeiderswoningen.
- Afb. 101 Detail van de funderingsboog ter hoogte van de Rulsloot
- Afb. 102 Sporenkaart met het muurwerk van de arbeiderswoningen. Te onderscheiden zijn drie verschillende woonruimtes, geflankeerd door twee gangen.
- Afb. 103 De Rulsloot in het eerste vlak.
- Afb. 104 Profiel over de Rulsloot. In het verlengde van de sjalon (centraal op de foto) zijn in het eerste vlak planken van de beschoeiing te zien.
- Afb. 105 Tonput ingegraven in de Rulsloot
- Afb. 106 Doorsnede van een mogelijke mestkuil. Op de foto is goed de waterverzadigde ondergrond te zien.
- Afb. 107 Projectie van de sporenkaart op de kadastrale minuutplan uit 1824 met ten oosten en ten westen een boerderij met stallen.
- Afb. 108 Projectie van het sporenvlak op de kadastrale kaart uit 1953. Het noordelijke deel van de proefsleuf wordt doorsneden door de loods van de timmerfabriek Simons.
- Afb. 109 Waterput behorende tot een 19e-eeuws (of vroeger) boeren erf aan de Zandpoort.
- Afb. 110 Profiel in proefsleuf 9 met de insnijding van de Rulsloot.
- Afb. 111 Muurwerk van de timmerloods van Simons, direct ten oosten grenzend aan de Zandpoort. Op het vooraanzicht de zijgevel van de loods met haaks erop twee binnenmuren.
- Afb. 112 Detail van reparatiewerk aan de fundering van de timmerloods.
- Afb. 113 Muurdeel met trap.
- Afb. 114 Sporen van proefsleuf 10 geprojecteerd op de kadastrale minuutplan uit 1824.
- Afb. 115 Sporen van proefsleuf 10 geprojecteerd op de kadastrale kaart uit 1953.
- Afb. 116 Profieltekening van de rulsloot. In wisselende kleuren zijn de faseringen van de sloot aangeduid.
- Afb. 117 Dwarsdoorsnede over de Rulsloot.
- Afb. 118 Detail van de beschoeiing van de sloot.
- Afb. 119 Oliekannetje verzameld uit de Rulsloot
- Afb. 120 Natuurlijke depressie in proefsleuf 10.
- Afb. 121 De deels geblakerde vloer van de 19e-eeuwse boerderij in proefsleuf 10.
- Afb. 122 De rulsloot geprojecteerd op de kadastrale kaart uit 1824. Opvallend detail: de sloot valt exact samen met de perceelsgrenzen en ligt in het verlengde van de Zandpoort.
- Afb. 123 Overzichtskaart ligging van de Sint-Joostkapel (blauwe lijnen) en de begraafplaats (roze lijnen). De werkputten van het proefsleuvenonderzoek (vlak 1) zijn rood omlijnd. De overige werkputten zijn van het onderzoek uit 2008.
- Afb. 124 Projectie van de sporenkaart op de kadastrale kaart uit 1824. Goed zichtbaar is dat de kelders en muurwerk samenvallen met de perceelsgrenzen.
- Afb. 125 Overzichtskaart van de sporenclusters (roze) op de achtererven van de gebouwen langs de Ginnekenstraat (vlak 1 en 2).
- Afb. 126 Kadastraal minuutplan uit 1824 met in blauw omlijnd de bebouwing op het binnenterrein en in geel de Zandpoort. In rood omkaderd het plangebied.
- Afb. 127 Kadastraal minuutplan uit 1953 met in groen omlijnd de bebouwing op het binnenterrein en in geel de Zandpoort. In rood omkaderd het plangebied.
- Afb. 128 De sporenkaart geprojecteerd op de kadastrale kaart uit 1953 met daarop aangeduid de verschillende gebruiksfuncties van de gebouwen.
- Afb. 129 Selectiegebied zonder sporenkaart.
- Afb. 130 Selectiegebied met sporenkaart.
- Tabel 1 Scoretabel waardestelling (naar KNA, versie 3.2).
- Tabel 2 Scoretabel waardestelling (naar KNA, versie 3.2).
- Tabel 3 Scoretabel waardestelling (naar KNA, versie 3.2).
- Tabel 4 Scoretabel waardestelling (naar KNA, versie 3.2).
- Tabel 5 Scoretabel waardestelling (naar KNA, versie 3.2).

Bijlagen

Maaiveld en vlakhoogtes per sleuf
Sporenkaarten overzicht
Sporenkaarten per sleuf
Sporenlijst
Vondstdeterminatielijst

De bijlagen zijn te raadplegen via <http://project.archeologie.nl/4131358>

Verklarende woordenlijst

Antropogene sporen Alle immobiele sporen van menselijke oorsprong, variërend van paalgaten of fosfaatvlekken tot muurresten.

AMK Archeologische Monumentenkaart geeft een overzicht van gewaardeerde archeologische terreinen in vier categorieën: 1). Archeologische waarde, 2) Hoge archeologische waarde, 3) Zeer hoge archeologische waarde en 4) Zeer hoge archeologische waarde beschermd. De AMK is de gezamenlijke verantwoordelijkheid van de RCE en de provincies en wordt beheerd door de RCE.

Archeologische indicatoren Indicatief archeologisch materiaal dat bij (boor)onderzoek een aanwijzing kan zijn voor de aanwezigheid, ter plaatse of in de nabijheid, van een archeologische vindplaats.

Archis Archeologisch Informatie Systeem. Dit door de RCE beheerde systeem bevat informatie over o.a. onderzoeksmeldingen, vondstmeldingen, waarnemingen, complexen en monumenten.

¹⁴C Koolstof (radioactieve isotoop), gebruikt voor datering.

CMA Centraal Monumenten Archief.

Conservering De mate waarin anorganische (aardewerk, vuursteen, metaal, glas etc.) en organische archeologische resten (bot, zaden, hout etc.) bewaard zijn gebleven.

Ensemblewaarde De meerwaarde die aan een vindplaats wordt toegekend op grond van de mate waarin sprake is van een landschappelijke en/of archeologische context.

Ex situ Niet ter plaatse. Aanduiding die wordt gebruikt om aan te geven of grondsporen en / of artefacten zich niet meer op de oorspronkelijke plaats in de bodem bevinden. Behoud ex situ is het bewaren van de archeologische informatie door definitief onderzoek (opgraven, documenteren en registreren).

Gaafheid De mate van (fysieke) verstoring van de bodem en/of de (eventueel aanwezige) archeologische waarden, zowel in verticale zin (diepte) als in horizontale zin (omvang).

Herinneringswaarde De herinnering die een archeologisch monument oproept over het Verleden.

IKAW Indicatieve kaart van archeologische waarden, een door de RCE geproduceerde kaart op landelijk niveau met de verwachte relatieve of absolute dichtheid van (bepaalde) archeologische verschijnselen in de bodem.

IVO Inventariserend VeldOnderzoek. Het verwerven van (extra) informatie over bekende of verwachte archeologische waarden binnen een onderzoeksgebied, als aanvulling op en toetsing van de archeologische verwachting, gebaseerd op het bureauonderzoek middels waarnemingen in het veld.

Informatiewaarde De betekenis van een monument als bron van kennis over het verleden. De informatiewaarde wordt bepaald door de mate waarin (een opgraving van) het monument een bijdrage kan leveren aan nieuwe kennisvorming over het verleden.

In situ Achtergebleven op exact de plaats waar de laatste gebruiker het heeft gedeponeed, weggegooid of verloren. Behoud in situ is het behouden van archeologische waarden in de bodem.

KNA Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie.

NAP Normaal Amsterdams Peil (=officieel peilmerk).

PVA Plan van Aanpak. Een door de opdrachtnemer op te stellen plan voor de uit te voeren werken waarmee beoogd wordt aan de vereisten zoals geformuleerd in het Programma van Eisen en/of het ontwerp te voldoen. Ook wordt hierin een voorstel gedaan voor de werkwijze waarmee de in het Programma van Eisen en/of ontwerp geformuleerde resultaatsverwachtingen bereikt kunnen worden.

PVE Programma van Eisen. Het PvE is een door een bevoegde overheid opgesteld of bekrachtigd document dat de probleem- en doelstelling van de te verrichten werkzaamheden van de vindplaats geeft en de daaruit af te leiden eisen formuleert met betrekking tot het uit te voeren werk.

RCE Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.

Representativiteit De mate waarin een bepaald type vindplaats typerend is voor een periode dan wel een gebied.

RTS Robotic Total Station. Hiermee worden vlakken direct digitaal ingemeten.

Schoonheid De esthetisch-landschappelijke waarde van een archeologisch monument, die vooral in zichtbaarheid tot uiting komt.

Selectieadvies Archeologisch inhoudelijk advies over de behoudenswaardigheid van een vindplaats. Dit wordt opgesteld aan de hand van de waarderingscriteria.

Zeldzaamheid De mate waarin een bepaald type monument schaars is (of is geworden) voor een periode of in een gebied.

Afkortingen in de database

REFERENTIELIJSTEN

Versie 1.6

AARD SPOOR

Aard van het spoor

<u>Code</u>	<u>Omschrijving</u>
AKR	(oude) akkerlaag
AWC	aardewerkconcentratie
BA	balk
BES	beschoeiing
BG	boorgat
BKS	bekisting
BOC	botconcentratie
BPA	beschoeiing, palen
BPL	beschoeiing, planken
BPT	beerput/beerkuil
BRL	brandlaag
BU	bustum
BUN	visbun
BV	bouwvoor
CR	crematiegraf
DIG	dierbegraving
DK	drenkkuil
DLT	doorlaat (door een muur)
DP	depressie
DR	drain
EG	erfgreppel
ES	esdek
FU	fuik
GA	gracht
GE	geul
GHE	grafheuvel
GR	greppel
GRK	grafkuil
GT	goot
HA	haard
HAK	haardkuil
HG	huisgreppel
HKC	houtschoolconcentratie
HI	hoefindruk
HO	hout
HU	hutkom
IN	inhumatiegraf
KEL	kelder
KGO	ovale kringgreppel
KGR	ronde kringgreppel
KGV	vierkante kringgreppel
KL	kuil
KS	karrenspoor
LAK	laklaag
LAT	latrine
LG	laag
LO	ophogingslaag
LS	stortlaag
MI	muursteeke
MR	muur
MSK	mestkuil
MST	muursteen
MU	muuruitbraak
NV	natuurlijke verstoring
NVD	dierlijke verstoring
NVP	plantaardige verstoring

OV	oven
PA	houten paal
PAK	paal met paalkuil
PG	paalgat
PGK	paalgat met paalkuil
PK	paalkuil
PL	plank
PLW	plaggenwand
PO	poel
POE	poer
POT	potstal
PS	ploegspoor
PSE	ploegspoor, eergetouw
PSK	ploegspoor, keerploeg
REC	recent
RPA	palenrij
RPG	rij paalgaten
RPK	rij paalkuilen
RPL	rij planken
SG	standgreppel
SI	silo
SL	sloot
SPB	spaarboog
SPG	spitsgracht
SS	spitspoor
ST	steen
STC	steenconcentratie
VL	vlek
VR	vloer
VSC	vuursteenconcentratie
VW	vlechtwerk
WA	waterput
WG	weg
WK	waterkuil
WL	wal
WOO	woonlaag
XXX	onbekend

COUPEVORM

Vorm van de onderkant van het spoor in de coupe

<u>Code</u>	<u>Omschrijving</u>
ONR	onregelmatig
PNT	punt
RND	rond
VLK	vlak
KOM	komvormig
REV	revolvertas
VRK	vierkant
RHK	rechthoekig
NG	niet gecoupeerd

VLAKVORM

Vorm van het spoor op het horizontale vlak

<u>Code</u>	<u>Omschrijving</u>
LIN	lineair
ONR	onregelmatig
OVL	ovaal
RHK	rechthoekig
RND	rond
SIK	sikkelvormig
VRK	vierkant

KLEUR

Duiding van de kleur

<u>Code</u>	<u>Referentie</u>
BE	beige
BL	blauw
BR	bruin
GL	geel
GN	groen
GR	grijs
OR	oranje
PA	paars
RO	rood
RZ	roze
WI	wit
ZW	zwart

Daarnaast:

D	donker
L	licht
SCH	schoon
VL	vuil
ZR	zeer

DBRGR = donkerbruingrijs (hoofdkleur is dan grijs)

INSLUITSEL

Aard van een insluitel van een vulling

<u>Code</u>	<u>Referentie</u>
AS	as
AW	aardewerk vaatwerk
BOT	bot (geen schelp)
BS	baksteen
BW	bouwaardewerk (baksteen, dakpan, tegel)
FE	ijzeroer
FF	fosfaat
GL	glas
HK	houtschool
HL	huttenleem
HT	hout
KI	kiezel
LR	leer
MET	metaal
MN	mangaan
NS	natuursteen
OKR	oker
SCH	schelp
SL	slak
VKL	verbrande klei
VST	vuursteen

TEXTUUR

Textuur van een vulling met NEN-classificatie

<u>Code</u>	<u>NEN</u>	<u>Referentie</u>
K	K	klei
ZK	Ks1	zware klei
MK	Ks2	matig zware klei
LK	Ks3	lichte klei
Z-K		zandige klei
ZI		zavel
ZZI	Kz1	zware zavel
MZI	Kz2	matig lichte zavel
LZI	Kz3	lichte zavel
L	L	leem
SL	Lz1	siltige leem
Z-L	Lz3	zandige leem
V	V	veen
V1	Vk3	venige klei
V2	Vk1	kleilig veen
V3	VKM	mineraalarm veen
Z-V	Vz1	zandig veen
Z	Z	zand
FZ	Zs1	fijn zand
MZ	Zs1	middelgrof zand
GZ	Zs1	grof zand
ILZ	Zs2	iets lemig zand
LZ	Zs3	lemig zand
IGHZ	g1	iets grindhoudend zand
MGHZ	g2	matig grindhoudend zand
SGHZ	g3	sterk grindhoudend zand
V-Z	Vz3	venig zand
G	G	grind
FG		fijn grind
GG		grof grind
IZHG	Gz1	iets zandhoudend grind
MZHG	Gz2	matig zandhoudend grind
SZHG	Gz3	sterk zandhoudend grind
ST		steen
HT		hout
H0	h1	humushoudend
H1	h2	matig humeus
H2	h3	humusrijk

INHOUD

Aard van het materiaal van een vondst

<u>Code</u>	<u>Referentie</u>
AW	aardewerk vaatwerk
AWG	gedraaid aardewerk
AWH	handgevormd Aardewerk
BAKSTN	baksteen
DAKPAN	dakpan
AXB	bot (geen schelp)
OMB	bot menselijk
ODB	bot dierlijk
CREM	crematieresten
BOUWMAT	bouwaardewerk (keramisch, geen steen)
COP	coproliet
GLS	glas (geen slak)
HK	houtschool
HT	hout (geen houtschool, geen plantaardige resten)
KER	keramische objecten (weefgewichten e.d.)
ODL	leer
MX	metaal (geen slak)
MCU	koper/brons
MFE	ijzer
MPB	lood
MIX	gemengd
SXX	natuursteen (geen vuursteen)
PIJP	pijpenkoppen en -stelen
SCH	schelp
SLAK	slakken
TEGEL	tegel
OTE	textiel, touw
HUTTELM	verbrande klei (geen lemen gewichten)
SVU	vuursteen
XXX	overig

MONSTER

Aard van een monster

<u>Code</u>	<u>Referentie</u>
MA	monster algemeen
MAR	monster artropoden
MBOT	monster bot
MC14	monster voor ¹⁴ C-datering
MCH	chemisch monster
MCR	crematie monster
MD	monster voor dendrochronologisch onderzoek
MDIA	diatomeemonster
MDNA	DNA-monster
MFF	fosfaatmonster
MHK	houtschoolmonster
MHT	houtmonster
MP	pollenmonster
MSC	schelpenmonster
MSL	monster slijpplaat
MZ	zadenmonster voor botanisch onderzoek

VERZAMELWIJZE

Manier waarop een vondst of monster is verzameld.

<u>Code</u>	<u>Referentie</u>
AAC	aanleg coupe (handmatig schaven)
AANV	aanleg vlak of profiel (handmatig)
BIGB	bigbag
COUP	couperen (handmatig)
DETC	detectorvondst
LICH	lichten (vondst met omringende grond integraal verwijderd)
MAA	machinale aanleg
MAF	machinale afwerking (of machinaal couperen)
MSCH	machinaal schaven
PUNT	puntvondst (ingemeten)
SCHA	uitschaven (handmatig)
SPIT	uitspitten (handmatig)
TROF	troffelen